

Lokalna razvojna strategija Lokalne akcijske grupe Terra Liburna

- prijedlog

Izrada:
Regionalna razvojna agencija Porin d.o.o.

**Predsjednica LAG Terra Liburna
Andela Cvjetković**

Kastav, rujan 2013.

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Značajke područja LAG-a Terra Liburna.....	5
2.1. Opće zemljopisne značajke područja LAG-a Terra Liburna.....	6
2.1.1. Površina i granice područja LAG- Terra Liburna	6
2.1.2. Osnovne prostorne značajke.....	6
2.1.3. Reljefne i klimatske karakteristike područja LAG- Terra Liburna	7
2.1.4. Prirodna baština – Natura 2000	8
2.1.5. Kulturno povijesna i tradicijska baština	12
2.1.6. Kvaliteta života i stanje infrastrukture	16
2.2. Gospodarske značajke područja	22
2.2.1. Glavne gospodarske djelatnosti.....	23
2.2.2. Tržište radne snage.....	25
2.3. Demografske i socijalne značajke područja	26
2.3.1. Broj i gustoća stanovnika	26
2.3.2. Demografska kretanja.....	26
2.4. Obrazovna struktura stanovništva	27
2.5. Civilno društvo	28
3. SWOT analiza razvojnih mogućnosti područja.....	29
4. Razvojna vizija.....	31
4.1. Razvojni ciljevi.....	32
4.1.1. Razvoj identiteta LAG-a, suradnje i međusektorskog partnerskog povezivanja.....	32
4.1.2. Jačanje konkurentnosti gospodarskih subjekata ruralnog područja primjenom inovacija i mehanizama održivog razvoja	33
4.1.3. Razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede te jačanje područja LAG-a kao	34
4.1.4. Razvoj ljudskih potencijala, povećanje sposobnosti stanovnika za partnerski rad i podizanje društvene svijesti o ruralnom području	35
4.1.5. Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje okoliša i tradicionalnih.....	35
4.1.6. Poboľšanje kvalitete života svih skupina stanovnika područja LAG-a	36
uz naglasak na ravnomjerni razvoj	36
4.2. Prioriteti i mjere za dostizanje ciljeva te definiranje korisnika, rezultata, indikatora i kriterija prihvatljivosti	41
4.3. Usklađenost strateških ciljeva i prioriteta s prioritetima ruralnog razvoja	48
5. Strategija izrade i provedbe.....	50
5.1. Značajke partnerstva i izrada lokalne razvojne strategije.....	50
5.2. Primjena načela ‘odozdo prema gore’ u izradi lokalne razvojne strategije.....	51
5.3. Okvirni plan provedbe i slijed aktivnosti u ostvarenju ciljeva	54
5.4. Utjecaj provedbe strategije na okoliš	57
5.5. Sposobnost upravljanja javnim sredstvima	57
5.6. Postojeće aktivnosti i nove inovativne aktivnosti	58
5.7. Procjena broja projekata i potrebnih sredstava IPARD programa	60
5.8. Indikativni izvori financiranja provedbe prioriteta aktivnosti LRS izvan okvira IPARD programa.....	60
5.9. Praćenje provedbe LRS i mjerenje učinaka.....	61
5.10. Procedura donošenja odluka uključujući proceduru odabira projekata kojima će LAG izdati pismo preporuke i načine sprječavanja sukoba interesa.....	62
6. Usklađenost s nadređenim strateškim dokumentima	64
7. Karta LAG-a u mjerilu 1:100 000	65
8. Dodaci	65

1. Uvod

Prepoznavši potrebe ruralnog razvoja Zajednice stvorene su Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP) koje s provedbom reforme istih i primjenom LEADER programa od 1991. godine nastoje zaostajanje ruralnih područja zaustaviti učinkovitim korištenjem svih njihovih resursa.

LEADER program – *Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale* – *Veze među aktivnostima za razvoj ruralnog gospodarstva* predstavlja mehanizam provedbe mjera politike ruralnog razvoja Europske unije, a temelji se na realizaciji lokalnih razvojnih strategija kojima upravljaju **lokalne akcijske grupe**. Suočavanje s različitim problemima ruralnog razvoja traži prilagodbu na promjenjive okolnosti u ruralnim područjima čiji uzroci mogu biti klimatske i demografske promjene, smanjivanje utjecaja tradicionalnih sektora, promjene politika itd. Intenzivni kontakti i suradnja sa drugim dionicima iz drugih mjesta, rad u skupinama, umrežavanje dionika dovodi do razmjena ideja i otkrića koje poprimaju oblik kvalitetnog rješenja pružajući izlaz iz trenutne situacije. U novoj politici ruralnog razvoja EU – naglašeno je kreativno razmišljanje i inovativan pristup, a to znači uvođenje i primjenu novih tehnologija ili primjenu provjerenih koncepata na nov i učinkovitiji način.

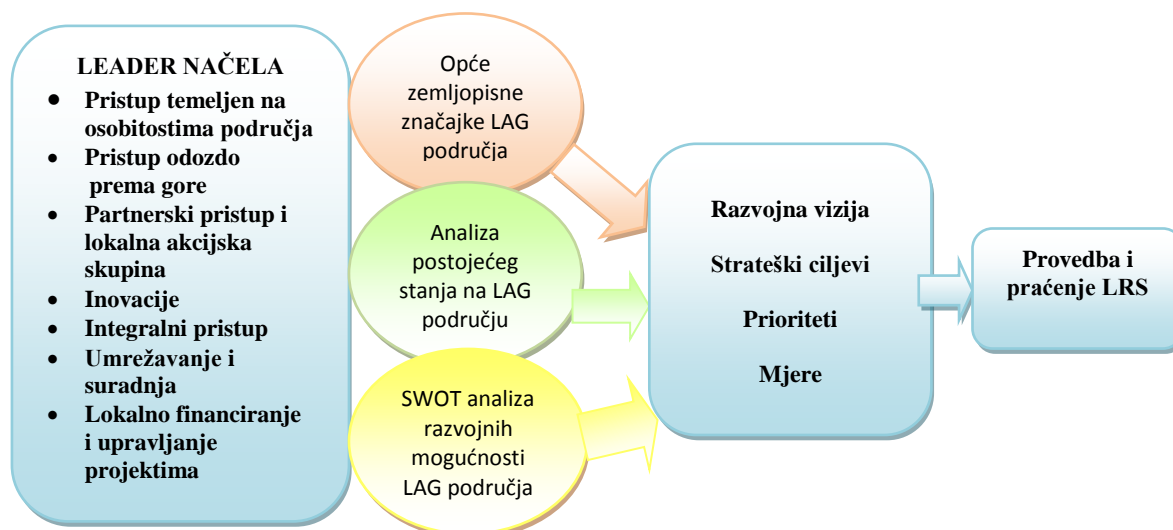
LEADER pristup za lokalni razvoj se dokazao kao vrijedan alat u promicanju razvoja ruralnih područja koje u potpunosti uzimajući u obzir multi-sektorske potrebe ruralnog razvoja primjenom principa odozdo prema gore, osobitostima područja, aktiviranjem lokalnog stanovništva i partnerskim djelovanjem, poboljšanje kvalitete života, diversifikaciju gospodarstva doprinosi dodatno izgradnji lokalnih kapaciteta, povećanju zaposlenosti te primjenu inovacija. Ukratko može se reći da LEADER pristup govori o tome kako, a ne što treba raditi. Sastoji se od sedam osnovnih načela, koja treba slijediti u cijelosti. Oslanja se na izradu i provedbu lokalnih razvojnih strategija (LRS) utemeljenih na jasnim i transparentnim procedurama.

Važnost navedenog i poticajnim aktivnostima tijekom 2012. godine Primorsko-goranske županije (Županija) i Centra za brdsko-planinsku poljoprivredu i stručnu pomoć Regionalne razvojne agencije Porin d.o.o. (RRA PORIN) za zapadno područje Županije pokrenut je **LAG 'Terra Liburna'** (LAG), najprije za područje Općine Matulji, Općine Viškovo, Općine Klana, Grada Opatije i Grada Kastva te proširenjem na područje Općine Lovran i Općine Mošćenička Draga.

Paralelno s aktivnostima za pokretanje LAG-a i okupljanje njegovih dionika, provele su se aktivnosti za izradu LRS, strateško plansko-razvojnog dokumenta. Time je omogućena izrada prve **Lokalne razvojne strategije LAG-a 'Terra Liburna' 2013.-2015.** i provedba smjernica pravnog okvira za pripremu provedbe LEADER-a u Republici Hrvatskoj (RH) u predpristupnom razdoblju, Strategije ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2008.-2013., IPARD programa 2007.-2013. sukladan s LEADER programom za ruralni razvoj područja Europske unije (EU). Kako je jedna od značajnih zadaća LAG-a izrada LRS-a, u partnerstvu svih dionika iz javnog, civilnog i privatnog sektora utvrdile su se gospodarske, društvene, socijalne, infrastrukturne, kulturne i druge potrebe budućeg pravca ruralnog razvoja područja te zacrtala vizija kako bi se pratila provedba mjerljivim pokazateljima. Jednako tako, ova je razvojna strategija pratila smjernice ruralnog razvoja EU za buduće razdoblje koje treba slijediti, a naročito sada kada je Hrvatska punopravna njena članica.

U cilju što boljeg funkcioniranja LAG-a, stvoreno je partnerstvo raznih dionika iz civilnog, javnog i privatnog sektora s njenog područja i izvan njega koji su kroz participacijski proces sudjelovali u izradi LRS-a vodeći se načelima LEADER pristupa.

Shematski prikaz procesa izrade i praćenje provedbe LRS

Sadržajni dio ovog LRS odnosi se na analizu postojećeg stanja područja LAG-a, isticanje problemskih područja te temeljem toga razrade elemenata SWOT analize kako bi se definirala buduća vizija sa strateškim ciljevima, prioritetima i mjerama za djelovanje te praćenje istih u cilju ostvarivanja mogućih financijskih izvora za razvojne projekte bitne za razvoj ovog ruralnog područja. Sažetak bitnih podataka LAG-a 'Terra Liburna' i budućih odrednica daje se u njegovoj osobnoj karti:

Osobna karta LAG-a „Terra Liburna“

Naziv:	Lokalna akcijska grupa „Terra Liburna“
Naziv na engleskom j.:	Local Action Group „Terra Liburna
Sjedište:	Zakona kastafskega 3, 51215 Kastav
OIB:	83675924950
Registar udruga RH br.:	08003802 od 10.04.2013.
Broj osnivača:	31
Broj članica:	63
Upravljačka struktura:	Skupština: 63 članice od kojih je 16% iz javnog sektora 40% iz poslovnog sektora i 44% iz civilnog sektora. Upravni odbor: 28,5% javni sektor, 28,5% privatni sektor, 43% civilni sektor. Zastupljenost žena je 57,2%, mladih do 29 godina s 28,6%, Predsjednica: Anđela Cvjetković, dopredsjednik: Robert Simčić, tajnica: Vesna Brnčić, voditeljica LAG-a: Doris Sošić
Područje:	2 grada: Opatija i Kastav; 5 općina: Mošćenička Draga, Lovran, Matulji, Klana, Viškovo
Prostor:	geostrateški izvanredan položaj zapadnog dijela Primorsko-goranske Županije, graniči kopnom sa Slovenijom, Istarskom županijom, Gradom Čabrom, Općinom Jelenje, Gradom Rijekom te morem s Gradom Cresom
Klima:	Spoj mediteranske i kontinentalne
Ukupno stanovništvo:	55.401
Ukupna površina:	419,4 km ²
Gustoća stanovnika:	132,09 st/km ²
Broj naselja:	71
Broj kućanstva:	20.772

Prosječna starost stanovnika:	43,4 godine
Broj poduzetnika:	1.858
Broj obrtnika:	1.449
Broj zaposlenih:	10.437
Broj nezaposlenih:	3.334
Ukupni prihodi:	5.951.678.186 HRK
Ukupni rashodi:	4.052.396.635 HRK
Dobit:	314.027.284 HRK
Gubitak:	1.462.087.157 HRK
Izdaci za razvoj bruto:	49.099.208 HRK
Ukupan izvoz:	1.103.639.000 HRK
Ukupan uvoz:	847.550.000 HRK
Geostrateški položaj:	Pripajanje na Pan-europske koridore Vb i X
Blizina urbanih centara:	Rijeka 14 km, Ljubljana 120 km, Zagreb 150 km, Milano 450 km, Beč 500 km, München 600km.
Blizina aerodroma:	Rijeka 30 km, Trst 80 km, Pula 100 km, Ljubljana 120 km, Zagreb 160 km
Razvojna vizija:	Na temeljima tradicije i običaja te kulturno-povijesne i prirodne baštine, a primjenom održivog, pametnog i uključivog rasta postati prepoznatljivo ruralno područje šire regije s ciljem daljnjeg očuvanja krajobraza i kulturnog identiteta te unapređenja kvalitete života stanovnika LAG- 'Terra Liburna'.

Strateški ciljevi:

1. Razvoj identiteta LAG-a, suradnje i međusektorskog partnerskog povezivanja
2. Jačanje konkurentnosti gospodarskih subjekata ruralnog područja primjenom inovacija i mehanizama održivog razvoja
3. Razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede te jačanje područja LAG-a kao turističke destinacije
4. Razvoj ljudskih potencijala, povećanje sposobnosti stanovnika za partnerski rad i podizanje društvene svijesti o ruralnom području
5. Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje okoliša i tradicionalnih krajobraznih elemenata
6. Poboljšanje kvalitete života svih skupina stanovnika područja LAG-a uz naglasak na ravnomjerni razvoj

Baza projekata: Ukupan broj projekata 245 u ukupnoj vrijednosti od 403.222.746,39 €.

2. Značajke područja LAG-a Terra Liburna

LAG Terra Liburna pokriva područje Grada Opatije, Grada Kastva, Općine Matulji, Općine Klana, Općine Viškovo, Općine Lovran i Općine Mošćenička Draga koje administrativno pripadaju Primorsko-goranskoj županiji (Županija) te se u nastavku navode opći podaci. Prema obilježju određuju se područja Županije koja po svojim osobitostima čine funkcionalne cjeline, a obuhvaćaju jednu ili više općina i gradova pa se osnovna prostorna cjelina Županije dijeli na manje funkcionalne cjeline: mikroregije i prostorne cjeline. LAG Terra Liburna obuhvaća funkcionalne cjeline općina i gradova koji se nalaze u području mikroregije priobalja i obuhvaća dio riječkog prstena: Općina Viškovo, Općina Klana, Općina Matulji i Grad Kastav te Liburniju: Grad Opatija, Općina Lovran te Općina Mošćenička Draga. LAG Terra Liburna osim što administrativno pripada Primorsko-goranskoj županiji, pripada i prostornoj cjelini Jadranske Hrvatske¹.

¹ prema NUTS II regiji

2.1. Opće zemljopisne značajke područja LAG-a Terra Liburna

2.1.1. Površina i granice područja LAG-a Terra Liburna

Područje LAG-a Terra Liburna smješteno je na zapadnom dijelu Županije te kopnom graniči sa Slovenijom i Istarskom županijom, a unutar Županije s Gradom Čabrom, Općinom Jelenje, Gradom Rijekom. Morem graniči s otokom Cresom. Područje LAG-a prostire se na 419,4 km², što predstavlja 11,68% ukupne površine Županije, odnosno 0,47% ukupne površine Republike Hrvatske (kopna i teritorijalnog mora). Područje LAG-a obuhvaća točku gdje je Mediteran ušao najdublje u europski kontinent (Uvala Preluka). Područje LAG-a karakterizira izuzetan geostrateški položaj budući predstavlja europska vrata odnosno najkraći pomorski prometni pravac iz zemalja Bliskog i Dalekog Istoka (poveznica obližnja riječka luka). Jednako tako, za kopneni promet područje je mjesto spajanja s Pan-europskim koridorima Vb i X. Područje LAG-a nalazi se u blizini urbanih centara kao što su: Rijeka 14 km, Ljubljana 120 km, Zagreb 150 km, Milano 450 km, Beč 500 km i München 600 km. Područje LAG-a je u blizini zračnih luka Rijeke, Pule i Trsta. Time zemljopisni položaj području LAG-a omogućuje veliku komparativnu prednost u odnosu na druga područja Županije i šire.

Slika 1: Grafički prikaz LAG-a Terra Liburna s granicama JLS

Unutar područja LAG-a najvećom površinom izdvaja se područje Općine Matulji sa 176 km², a najmanjom područje Grada Kastva 11 km². Južni dio LAG-a, odnosno područje Općine Mošćenička Draga, Općine Lovran i Grada Opatije imaju izlaz na Jadransko more dok zaleđe LAG-a, sjeverni dio, čine Općina Matulji, Općina Klana, Grad Kastav i Općina Viškovo.

Jednako tako, na sjeveru, LAG graniči sa područjem LAG-a Gorski kotar, dok na zapadu graniči s područjem LAG-a Istočna Istra. Južni dio LAG-a graniči s područjem LAG-a Bjeloglavi Sup, dok sjeverni dio graniči sa područjem slovenske Lokalne akcijske skupine Društvo za razvoj podeželja med Snežnikom in Nanosom u Sloveniji.

Izvor: Zavod za prostorno uređenje Primorsko-goranske županije, 2013.

2.1.2. Osnovne prostorne značajke

Administrativne granice područja LAG-a imaju udjel od 11,68% ukupne površine Županije. Stanovništvo LAG-a živi u 71 naselju u 2 grada i 5 općina (**Popis naselja prema pripadnosti JLS nalazi se u dodatku x**). Prema popisu stanovništva 2001. godine, LAG je imao 48.620 stanovnika odnosno 15,9% prema ukupnom broju stanovnika Županije. Posljednji popis

stanovništva iz 2011. godine broji 55.401 stanovnika ili 18,7% od ukupnog broja stanovnika Županije. Razvidno je da se na području LAG-a Terra Liburna broj stanovnika povećao i to za 13,9%. Prosječna gustoća stanovništva za područje LAG-a je 132,09 st/km² što je iznad državnog prosjeka od 78,4 st/km², prosjeka Županije od 85,1 st/km² te EU prosjeka od 25-110 st/km².

Bilježi se i povećanje broja kućanstva na području LAG-a u razdoblju od 10 godina i to za približno 23% što je dobar pokazatelj kvalitete života na tom prostoru.

Jedinice lokalne samouprave (JLS) koje se nalaze u sastavu LAG-a razlikuju se po površini, broju kućanstva i broju stanovnika koje obuhvaćaju. Tako primjerice, Općina Viškovo ima 9 puta više stanovnika od Općine Mošćenička Draga koja je pak površinom duplo veća od Općine Viškovo. Jedako tako, Grad Kastav s površinom od 11km² broji najviše stanovnika po km². Iako postoje različitosti JLS unutar područja LAG-a, posebice one koje se odnose na naseljenost i površinu, neminovno je naglasiti prirodno-geografske, društveno-ekonomske, povijesno-kulturne osobine koje djeli. Upravo to daje mu iznimno velike prednosti za ujednačen razvoj cjelokupnog područja.

Pregled ukupnih podataka o površini, broju naselja, broju kućanstva, broju stanovnika te prosječne gustoće stanovnika po JLS-ima te ukupno za LAG i usporedno s podacima Županije je sljedeći:

Tablica 1: Osnovni statistički podaci o LAG-u 'Terra Liburna'

JLS	Površina u km ²	Broj naselja	Broj kućanstva		Broj stanovnika		Gustoća stanovnika	
			2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.
Kastav	11	6	2.933	3.773	8.891	10.440	808,27	949,09
Opatija	54	10	4.661	4.732	12.719	11.659	235,54	215,91
Klana	94	5	659	694	1.931	1.975	20,54	21,01
Lovran	21	5	1.463	1.670	3.987	4.101	189,86	195,29
Matulji	176,4	23	3.685	4.175	10.544	11.246	59,77	63,75
Viškovo	18	7	2.896	5.118	8.907	14.445	494,83	802,50
Mošćenička Draga	45	14	595	610	1.641	1.535	36,47	34,11
LAG	419,4	71	16.892	20.772	48.620	55.401	115,92	132,09
Primorsko-goranska županija	3.588	510	111.085	117.009	305.505	296.195	85,15	82,55

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2013.

2.1.3. Reljefne i klimatske karakteristike područja LAG-a 'Terra Liburna'

Priobalje Županije pa tako i područje LAG-a je većim dijelom građeno **vapnencem mezozojske starosti** između kojih se izdvajaju dolomitne zone, osobito u sjevernom priobalju Riječkog zaljeva oko Grada Kastva i na Otoku Cresu. Mjestimično su preko mezozojsko-paleogene vapnenačke osnove nataložene nepropusne naslage paleogenog fliša što je uvjetovalo reljefnu izmjenu usporednih **vapnenačkih grebena i dolomitnih ili flišnih udolina** na području LAG-a. Na flišu koji se prostire od Općine Klane, unutar područje LAG-a, a dalje ide kroz dolinu Rječine do Vinodola, uključujući dijelove Krka i Raba nalaze se najvrednija tla namijenjena poljoprivredi.

Raznolik litološki sastav i geomorfološki procesi, kao i klimatski, hidrološki i antropogeni utjecaji uvjetovali su razvoj različitih tipova tala, koji tvore veliki broj zemljišnih kombinacija. Pedološkim istraživanjima i inventarizacijom registrirano je **58 različitih tipova tla**, od kojih se posebno ističu:

- plitka i kamenita tla, osobito u priobalju i na otocima (tla kamenjara, smeđa tla na vapnencu),
- crvenice u ponikvama i udubljenima terena, i to osobito u nižim predjelima,
- rendzine i planinske crnice u gorskim predjelima,
- rankeri, lesivirana tla, podzoli, distrična smeđa tla u gorskim predjelima s mnogo oborina,
- antropogena rigolana tla i antropogena tla na terasama,
- rijetki tipovi tla (hidromorfna tla, zaslanjena tla, sirozemi itd.).

U području LAG-a dominiraju smeđa tla, crvenice i litosoli.

Podzemnim tokovima iz planinskog zaleđa nastaju **brojni izvori** od **opatijskog** preko riječkog do vinodolskog primorja kojima se napajaju vodovodi obalnih gradova i naselja no njihova slabija izdašnost nije dovoljna za suvremenu vodoopskrbu, naročito za potrebe turizma.

Područje LAG-a ima pretežito **mediteransku klimu** uz more, a **sub-mediteransku** na primorskim padinama s utjecajima **planinske** klime (bura, kiša i snijeg) tijekom zimskih mjeseci. U mediteranskom području ljeta su vruća, a kišno je razdoblje isprekidano u jeseni, zimi i u proljeće. Godišnji prosjek oborina je 1.250 mm. U višem, sub-mediteranskom klimatskom pojasu temperature su nešto niže, osobito zimi, a količine oborina nešto veće. Također, na višim predjelima zimi se duže zadržava snijeg. Ovim područjem prolaze ciklonalni poremećaji koji donose znatne količine vlage. Međutim, u ljetnom razdoblju granica zapadnog strujanja pomiče se prema sjeveru i nastupa dugotrajnije sušno razdoblje. Pojavljuju se i sekundarni centri cirkulacije prouzročeni nejednolikim zagrijavanjem kopna i mora. Upravo zbog toga područje LAG-a ima promjenjive klimatske značajke s općenito toplijim ljetnim te hladnijim i vlažnijim zimskim razdobljem.

Morski, jadranski dio područja LAG-a koji pokriva područje grada Opatije i Općina Lovran i Mošćenička Draga, karakterizira izražena godišnja promjena površinske temperature mora. Prosječna godišnja temperatura je 11°C. More je najhladnije tijekom zime, a površinska temperatura mora je oko 7°C, a rijetko može pasti i niže. U proljeće more postaje sve toplije, pa površinska temperatura raste do 18°C. Ljeti temperature mora dosežu visoke iznose, čak 22-25°C.

Cjelokupno područje Kvarnera pa tako i područje LAG-a je **seizmički aktivno** zbog podvlačenja Jadranske ploče pod Dinaride u dubinu, a bliže površini strukturne promjene u obliku navlačenja. Osnovna značajka seizmičke aktivnosti je pojava većeg broja relativno slabijih potresa u seizmički aktivnim razdobljima. Potresi su pretežito lokalni i obično ne zahvaćaju šire područje.

2.1.4. Prirodna baština – Natura 2000²

Najvažnija područja vrijedne prirodne baštine ovog kraja razvrstana su na zaštićena područja; područja uvrštena u Nacionalnu ekološku mrežu (i mrežu NATURA 2000), područja lokalnog

² Podaci dobiveni iz Javne ustanove Priroda, 2013.

značenja i nedovoljno poznata područja. **Zaštićena prirodna baština** na području LAG-a³ odnosi se na jedan park prirode, jedan značajni krajobraz, jedan spomenik prirode i tri spomenika parkovne arhitekture u ukupnoj površini od 9.578,97 ha.

1. Park prirode Učka - godina proglašenja 1999.; površina: 14.600 ha (od toga se 6420 ha nalazi u Istarskoj županiji); položaj: Park obuhvaća dio masiva Učke i Ćićarije u Istri; prostire se na području Grada Opatije i općina Lovran, Matulji i Mošćenička Draga u Primorsko-goranskoj županiji, te na području općina Kršan, Lanišće i Lupoglav u Istarskoj županiji. U parku prirode Učka nalazi se nekoliko stalno nastanjenih sela (i nekoliko napuštenih), čiji su stanovnici ostavili traga na prirodi svojega zavičaja te doprinijeli krajobraznoj ljepoti i bioraznolikosti područja. Čak desetak različitih tipova **travnjačkih zajednica** na Učki i Ćićariji, s mnogim rijetkim i ugroženim vrstama, neposredno ovisi o tradicijskim poljoprivrednim djelatnostima, a i šume poznatih **pitomih kestena - maruna**, primjerice, sadene su i zapravo predstavljaju svojevrstan tip voćnjaka. Toponimi u predjelu bujice Mošćeničke drage (Perun, Trebišća, Petrebišća, Petehova peć) čuvaju spomen na praslavenske korijene. Navedeno omogućava zadržavanje lokalnog stanovništva i njihovo zadržavanje u Parku te tradicionalno bavljenje stočarstvom i poljoprivredom uz očuvanje predaje tradicijskih znanja.

Visinski profil Parka prirode Učka obuhvaća nadmorsku visinu od 60 -1401 m. Glavni vrhovi Učke su Vojak 1401 m, Suhi vrh 1333 m i Sisol 835 m, a Ćićarije Planik 1272 m i Brložnik 1093 m. Flora Učke je vrlo značajna, sadrži **endeme** poput učkarskog zvončića (*Campanula tommasiniana*), justinovog zvončića (*Campanula justiniana*), istarskog zvončića (*Campanula istriaca*) i drugih rijetkih biljaka. Od rariteta **faune** treba posebno istaknuti **surog orla** (*Aquila chrysaetos*), **velebitsku guštericu** (*Iberolacerta horvathi*), **crnog daždevnjaka** (*Salamandra atra*), **skakavca** *Saga pedo*, **endemičnog puža** *Medora makarskensis albescens* i dr. Osnovne tipove vegetacije čine **šume**: bukove, crnograbove (*Seslerio-Ostryetum*), bjelograbove (*Quercus-Carpinetum orientalis*), te sadene crnogorične kulture – crni bor (*Pinus nigra*) i smreka (*Picea abies*). Neobično je raznolika i bogata **vegetacija travnjaka**, te endemična vegetacija stijena i točila. Posebne zanimljivosti Parka su kula-vidikovac na vrhu Učke – Vojaku, poučne staze, **geomorfološki rezervat Vela draga** (u «istarskom» dijelu parka), kanjon bujice Banine, u manjem dijelu šume maruna i drugo. Parkom upravlja Javna ustanova Park prirode „Učka“.

2. Ponor Gotovž kod Klane – geomorfološki spomenik prirode - godina proglašenja 1969.; položaj: Klanjsko polje nedaleko Klane, u ponor utječe klanjska Ričina, na području Općine Klana. Nalazi se oko 14 kilometara sjeverno od Rijeke i oko 1 kilometar istočno od naselja Klana s ulaznim otvorom na 560 metara nadmorske visine. U ovaj ponor ponire bujični tok **klanjska Ričina**. Izmjerena dubina **ponora iznosi 320 m**. To je stepeničasta jama s mnogo manjih i tri veće vertikale, a istražen je samo glavni kanal, dok je više bočnih kanala ostalo neistraženo. Poznat je i u biospeleologiji jer je «locus typicus» (nalazište na kojem je po prvi puta pronađena nova vrsta i opisana u znanosti) **podzemnog kornjaša** *Typhlotrechus bilimeki clanensis*. Kao jedinstveno podzemno stanište danas je **ponor vrlo ugrožen: u ponor uviru onečišćene kanalizacijske vode Klane**.

3. Značajni krajobraz Lisina - godina proglašenja 1997.; površina: 1394 ha; položaj: na području Općine Matulji (Ćićarija).

Lisina je značajni **kraški krajobraz** koji se naslanja na prostrano zaštićeno područje Parka prirode Učka. Lisina pripada brdskim predjelima planinskog lanca Ćićarije i gotovo je čitava dobro pošumljena lijepim sastojinama primorske **bukove šume**, a na malim površinama prošarana slikovitim livadama i travnatim šumskim čistinama. Posjećivana je izletnicima, a šumska bogatstva oduvijek su koristili domaći stanovnici u tradicionalnom bavljenju drvima, ugljenarstvom i posebno lovom na puhove.

4. Perivoj Angiolina u Opatiji – spomenik parkovne arhitekture – godina proglašenja 1968.; položaj: na području Grada Opatije; površina: 2,7 ha.

³ Zakon o zaštiti prirode, Narodne novine broj 80/13

Perivoj Angiolina je bez sumnje najzanimljiviji i najatraktivniji opatijski park. Odlikuje se vrijednom **dendroflorom**, od koje treba spomenuti **kamelije**, volecvjetne **magnolije**, sekvoje, cedrove, pinije, bambuse, palme i osobito lijepe **lovorove gajeve**. O opatijskim parkovima – spomenicima parkovne arhitekture skrbi komunalna tvrtka Parkovi. Parkovi, uz suradnju javne ustanove Priroda, poslove oko održavanja uspješno obavljaju te redovito zamjenjuju dotrajalu dendrofloru novim primjercima. Slična svojstva i vrijednosti imaju još dva zaštićena gradska perivoja Opatije.

5. Perivoj Margarita u Opatiji – spomenik parkovne arhitekture - godina proglašenja 1968.; položaj: na području Grada Opatije; površina: 1,8 ha.

Park Margarita je pored Parka Angiolina drugi po važnosti opatijski park. Odlikuje se vrijednom dendroflorom i zanimljiv je spoj prirodnih lovorovih gajeva, samoniklih stoljetnih hrastova medunaca te egzotičnih starih kalifornijskih libocedara.

6. Perivoj Sv. Jakov u Opatiji – spomenik parkovne arhitekture - godina proglašenja 2010.; položaj: na području Grada Opatije; površina: 0,47 ha.

Odlikuje se sličnim prirodno-povijesnim vrijednostima kao i ostali opatijski perivoji.

Prirodna baština uvrštena u Nacionalnu ekološku mrežu (i u europsku mrežu NATURA 2000)⁴ obuhvaća osam prostorno većih područja i nekoliko desetaka točkastih lokaliteta - kraških jama i spilja te vrulja i podmorskih spilja.

1. Gorski kotar, Primorje i sjeverna Lika (šifra: HR5000019)

Područje očuvanih šuma, važno za zaštitu velikih zvjeri te cjelovitih prostranih staništa šuma i travnjaka važnih na europskoj razini. U ovo površinom prostranom području, koje obuhvaća veći dio Gorskog kotara, **uvršteni su uglavnom šumoviti dijelovi općine Klana i dijela općine Viškovo.**

2. Kestenove šume iznad Lovrana (šifra: HR2000640)

Područje je važno zbog očuvanja specifičnih šuma pitomog kestena. Ove šume odlikuju se slikovitošću krajobraza, starim stablima s dupljama važnim za gniježđenje ptica te specifičnom pedološkom podlogom – dubokim ispranim i zakiseljenim crvenicama na karbonatnoj podlozi. Prostiru se na **padinama u podnožju Učke od Mošćeničke Drage do iznad Lovrana.**

3. Kanjon Rječine (šifra: HR2000658)

Područje izvora i gornjeg toka Rječine važno osobito zbog zaštite krškog raka (*Austropotamobius pallipes*). Dio ovog područja nalazi se **na teritoriju općine Klana** koji graniči s općinom Jelenje.

4. Trstenik iznad Klane (šifra: HR2000695)

Na ovom lokalitetu, koji je jedinstven u Hrvatskoj, jedino je hrvatsko nalazište i stanište nekolicine rijetkih i ugroženih vrsta biljaka. Ujedno je i jedini ledenodobni ostatak (relikt) nadigunutog creta u Hrvatskoj. Vrijedna su i **staništa bazofilnog creta** koja okružuju ombrotrofni (nadignuti) cret.

5. Gomance iznad Klane (HR2001041)

Travnjaci – najvećim dijelom još i danas livade košanice, važni su kao očuvano **stanište suhih kontinentalnih travnjaka.**

6. Obalni grebeni od Brseča (Plomina) do Mošćeničke drage (HR3000002)

Očuvani obalni grebeni važni su za zaštitu specifičnog biljnog i životinjskog svijeta.

7. Ponor Gotovž (HR2000034)

U ponoru su zabilježene endemične svojte **podzemnih životinja.**

8. Veći broj špilja i jama zabilježenih u Parku Prirode Učka i drugdje u području

U Nacionalnu ekološku mrežu ubilježen je veliki broj **špilja i jama** razasutih na cijelom predmetnom području. Osobito su gusto raspoređene u Parku prirode Učka. Svaki od ovih

⁴ Proglašenjem europske mreže NATURA 2000 dio područja koja su sada uvrštena u Nacionalnu ekološku mrežu (Narodne novine broj 109/07) vjerojatno će biti izostavljen.

speleoloških objekata treba štititi kao važno stanište krških špilja i jama zbog endemične podzemne faune.

9. Nekoliko morskih špilja i vrulja na liburnijskoj obali

Špilja kod **Brseča** (HR3000235), špilja kod Marine **Ičići** (HR3000240), **vrulja** u Iki (HR3000238), vrulja **Cesara** (HR3000237), vrulje u **Ičićima** (HR3000239) primjeri su morem potopljenih krških staništa koje je zbog rijetkosti potrebno očuvati.

10. Učka i Čičarija (HR1000018)

Važno je kao vrlo prostrano područje radi očuvanja nekoliko **ugroženih vrsta ptica** kojima su potrebni širi areali za lov, kretanje i gniježđenje.

Prirodna baština „lokalnog“ značenja je za neka područja već ucrtana u novi prostorni plan Primorsko-goranske županije koji je upravo pred usvajanjem, a neka su područja uvrštena u važeće prostorne planove općina i gradova:

1. Kanjonske udoline bujičnih potoka Liburnije (Cesara, Mošćenička draga, Lovranska draga, Banina, bujična udolina iznad opatijske Slatine i dr.)
2. ponikva Breški dol kod Brešca (općina Matulji)
3. ponikva Trampov breg na području Viškova
4. kraški tereni bogati izraženim kraškim reljefom ponikava/dolaca (nedovoljno istraženi, ali vrlo karakteristični za predmetno područje i vrijedni kao prirodna i kulturna baština – ukoliko su u nedavnoj prošlosti bili obrađivani – tradicijsko suhozidno graditeljstvo. Nažalost danas vrlo ugroženi!)
5. šuma Lužina kod Kastva
6. akropolski primorski gradići (Brseč, Mošćenice, Veprinac, Kastav) i njihova neposredna ruralna okolica
7. Velika šljunčana žala na Liburniji (Brseč, Mošćenička Draga i Medveja)
8. Crljenčina i Sparožna jama kod Kastva
10. zaljev Preluk i šuma Črnikovica
11. Vodni žleb i travnjaci na Pliševici iznad Lipe i Škalnice
12. travnjaci na Plišu iznad Klane
13. travnjaci trave beskoljenke (*Molinia* sp.) na Mlakama u zaleđu Klane
14. nekoliko karakterističnih primorskih lokvi i malih prirodnih izvora širom područja (u današnje vrlo ugroženi!)
15. Pojedini primjerci starih stabala (stara oskоруša iznad Mošćenica, bukva - kraljica šume u Dlitvu na području općine Klana, stara stabla hrasta cera kod crkvice u Studeni i brojna druga stara stabla)
16. Zvonejski prezidi/terase kod Zvoneće u općini Matulji

Nedovoljno poznata i slabije istražena prirodna baština nalazi se u velikom dijelu na području općine Matulji, nekih dijelova općine Klana te dijelova općine Viškovo. Mogu se u ovoj skupini očekivati osobito neki vrijedni i rijetki tipovi travnjaka, novi ili nedovoljno poznati karški objekti, specifični tipovi šuma povezani s kraškim reljefom, kao eventualno i rjeđi tipovi vegetacije te hidrografije na flišu (Pasjak-Brdce, Dlitvo kod Klane i dr.). U šumama i uz naselja postoji i velik broj vrijednih, starih stabala koja je tek potrebno evidentirati. Liburnija i kastavski kras posjeduju vrlo zanimljive autohtone sorte kulturnog bilja – poput brgujskog kapuza ili vinove loze jarbola i belica što je sve potrebno bolje istražiti i valorizirati te je potrebno obaviti dodatna istraživanja prirodne baštine.

2.1.5. Kulturno povijesna i tradicijska baština

Povijest najvećeg dijela područja LAG-a, poznato je pod nazivom Kastavština, a postojanje prapovijesne gradine na mjestu današnjega Kastva datira iz **11. stoljeća prije Krista** gdje su pronađeni predmeti iz mlađeg kamenog doba, rimski novac i žarni grobovi te kasnolatska nekropola iz razdoblja od 6. do početka 2. stoljeća prije Krista.

Na području LAG-a u prapovijesnom razdoblju živjeli su Liburni, jedno od ilirskih plemena, te se zato ovaj kraj naziva Liburnijom. Liburni su bili stočari i vješti pomorci koji su sa svojim karakterističnim brzim brodicama na vesla zadavali probleme i Rimljanima, poznatim pomorcima i ratnicima pa su stoga uvrstili u svoju ratnu flotu njihove **brodice - liburne**. Početkom naše ere Rimljani osvajaju cijelu Istru i Liburne pa svoju upravu smještaju u postojeća liburnijska naselja. U to doba u jednom dijelu područja prolazio je liburnijski limes, Claustra Alpium Iuliarum, sustav utvrda, prepreka i komunikacija između Julijskih Alpa i Jadranskog mora, koji je sagrađen u kasnoantičko doba zbog zaštite prilaza sjevernoj Italiji iz Panonske nizine, odakle su tijekom seoba od 3. do 7. stoljeća nadirali mnogi narodi. Taj je sklop počeo graditi Marko Aurelije i to kao niz vojnih objekata raspoređenih u dužini i dubini, koji su u sustav utvrda povezani u 4. stoljeću. Na području Klane očuvani su dijelovi zida.

U 7. stoljeću Liburniju naseljavaju Hrvati. Sto godina kasnije franačka država zaposjeda Istru, dok Liburnija postaje dijelom hrvatske države, koja dostiže vrhunac svoje moći za vrijeme kralja Tomislava (910.-930.) i Petra IV. Krešimira (1058.-1074.), a protezala se uz morsku obalu od rijeke Cetine u Dalmaciji sve do rijeke Raše u Istri. Nakon propasti hrvatske države, na početku 12. stoljeća, Liburnija postaje dio njemačkog carstva.

U ranom srednjem vijeku **Klana** je imala obrambeno značenje, pa se naselje oblikovalo oko srednjovjekovne kule. Prvi se put spominje 1273. godine, kada pripada Puljskoj biskupiji. Iz 1439. godine postoji zapis na župnoj crkvi sv. Jerolima, pisan **glagoljicom**, koji dokazuje uporabu tog pisma i na ovom području. Tada se naselje razvija kao trgovište. U Arhivu HAZU čuva se prijepis razvoda iz svibnja 1541. godine, sastavljenog na latinskom jeziku, kojim su se, radi neprestanih prijepora, pokušale utvrditi granice između područja Kastva i Bunnja.

Područje **Mošćenica** bila je samostalna komuna u posjedu Kastavske gospoštije od 1374. godine (u oporuci pisanoj na njemačkom jeziku grofa Ugona iz Duina, ali i u glagoljskom pisanom dokumentu iz 1395. godine, kojim su se određivale granice između Mošćenica i Košljaka). Vlasnici Mošćenica su bili poljski biskupi, grofovi iz Duina te grofovi Walsee koji u drugoj polovici XV. stoljeća ustupaju svoj posjed caru Fridrihu III Habsburškom. Mošćenice su 1637. godine dobile gradski statut. Javne isprave, urbari, notarski zapisi, statuti od 14. do 17. stoljeća **pisani su hrvatskim jezikom - glagoljicom**, koja je na istarsko - kvarnerskom području doživjela najveću primjenu i procvat.

Lovran je zbog geografskog položaja 1527. godine, uz dopuštenje Ferdinanda Habsburškog, postao prvo pomorsko uporište Petra Kružića i njegovih Uskoka. U to vrijeme javlja se posebna mjerna jedinica za tekućinu "**lovranski barel**" koja sadrži 48 bokala ili 76,9 litara, a **vino, marun i trešnje iz lovranščine** postaju sve traženiji proizvodi. Brodovima se otpremaju u udaljena priobalna trgovačka središta poput Senja, a odatle u unutrašnjost sve do Beča.

Ribarsko i pomorsko naselje **Opatija** razvilo se oko benediktinske Opatije Sv. Jakova, koja se prvi put spominje 1453. godine. Riječki patricij Iginio Scarpa, otkrio je čari Opatije te je sagradio **1844. godine** svoj ljetnikovac koji je nazvao Villa Angiolina čime je **započeo razvoj turizma**.

Viškovo ili njezin najveći dio - Halubje kraj je **pastirske tradicije**, o čemu svjedoči sam naziv koji potječe od riječi halupa, što znači pastirska koliba. U srednjem vijeku cijelo je područje pripadalo Kastavskoj komuni, čiji je povijesni tijek obilježen vladavinom feudalnih gospodara Devinaca, Walseeovaca potom i Habsburgovaca te starim zakonom "Zakon Grada Castua od letta 1400." U 16. stoljeću kroz današnje Viškovo **prolazila je prometnica** koja je spajala Rijeku i Ljubljanu. Naselje Viškovo nastalo je prema procjeni povjesničara u 18. stoljeću, po

selu sv. Matej koje je sagrađeno na malenom brežuljku po čemu ga naziva okolica "Viškov breg".

Mjesto **Matulji**, javlja se u pisanim povijesnim izvorima sredinom 17. stoljeća, a prethodi mu skup obiteljskog imena Matulja koje je izvorno zabilježeno Matuglia. Množina obitelji Matulja dala je malom zaseoku podno lokaliteta Frlanije ime Matulje koje je već početkom 19. stoljeća u službene dokumente uknjiženo u današnjem obliku – Matulji.

Kastav je bio izuzetno važno upravno, ekonomsko i kulturno središte čitave Istre i Primorja. Kastvom nikada nije uistinu vladala tuđinska ruka, pa u 17. stoljeću postaje posjed Isusovaca, za čije je vladavine započeta gradnja Crekvine, izvorno Crkve sv. Marije, impozantno, no, nikada dovršeno najveće sakralno zdanje na ovome području. U 18. stoljeću kastavska je gospoštija pripala državnoj komori, a zatim i pod francusku vlast. Cijelo je područje 1814. godine postalo dijelom riječkog okružja, da bi nešto kasnije čitavo ilirsko Primorje zajedno s Kastvom pripalo u istarsko okružje sa sjedištem u Pazinu.

Za područje Liburnije počinje period **moderne uprave** s dolaskom **Napoleona** na početku 18. stoljeća, a povijesna 1848. godina bila je prijelomna u konačnom razrješavanju feudalnih odnosa. S gospodarskim razvojem Austro-Ugarske monarhije, posebno nakon dovršetka **izgradnje južnih željeznica**, te boljim prometnim povezivanjem s Opatijom i Rijekom započinje razvoj turizma u Opatiji najprije, a potom u Lovranu. Prvi hotel 'Kvarner' izgrađen je 1884. godine u Opatiji, a među prvim gostima bio je kralj Saske Friedrich II August. Zahvaljujući blagoj klimi i velikom broju sunčanih dana tokom čitave godine Opatija i Lovran postaju lječilište, zimovališta i odmarališta uglednih osoba i obitelji iz Hasburške monarhije. Osim njih, boravili su mnogi književnici, filozofi, pisci, pjesnici i glazbenici svjetskog glasa kao što su car Franjo Josip, car Vilima II, rumunjska kraljica Elizabeta, poznata kao pjesnikinja koja je svoje pjesme objavljivala pod pseudonimom Carmen Sylva, zatim carica Sissi, pisci A. P. Čehov i Jamesa Joycea, plesačica Isadora Duncan, skladatelji Gustav Mahler i Giacomo Puccini.

Nakon što je 1911. u Klani otvorena **parna pilana** u kojoj se rezalo crnogorično i bjelogorično drvo te opskrbljivala riječko brodogradilište, postojala je inicijativa da se utemelji škola za obradu drva tzv. „lijesne škole“ u Klani. Zbog izbijanja Prvog svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske, inicijativa nije ostvarena.

Početkom studenog 1918. talijanska je vojska zauzela Opatiju i Volosko, a nakon uspostave željezničkog prometa na pruzi Pivka-Matulji započelo je njezino osvajanje Kastavštine kao i Rijeke, Sušaka i Grobnika.

Između dva svjetska rata na ovim prostorima **Rapallskim je ugovorom** 1920. godine teritorij kastavske općine podijeljen između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Riječke države i Kraljevine Italije. Nakon drugog svjetskog rata sadašnje područje LAG-a postaje sastavni dio bivše Jugoslavije, a od 1991. godine Republike Hrvatske.

Značajne osobe s područja LAG-a koje su rođene, djelovale i stvorile svoja najbolja djela su: **Vjekoslav Spinčić**, (1848-1933.) hrvatski političar. **Matko Mandić**, (1849.-1915.) svećenik i preporoditelj, jedan od vođa hrvatskoga i slovenskoga istarsko-primorskoga pokreta. **Eugen Kumičić** (1850.-1904.) hrvatski književnik i političar. **Matko Laginja** (1852.-1930.) prvak hrvatskoga nacionalnog pokreta u Istri i Hrvatskom primorju. **Andrija Mohorovičić** (1857.-1936.), seizmolog, geofizičar. **Dinko Vitezić** prvi narodnjački zastupnik u bečkom parlamentu izabran od strane seoskih otočnih i liburnijskih općina 1873. godine. **Ivan Jardas** sakupljač etnografske građe, narodnih pjesama, priča i običaja. **Matko Baštijan** pokretač „Naše sloge“, istarskog preporodnog lista, pjesnik i književnik. **Ivan Baštijan**, slikar. **Ivan Matetić Ronjgov** (1880.-1960.), muzikolog i skladatelj hrvatske i svjetske zbornice literature, koji je postavio teorijske temelje tzv. istarske ljestvice. **Drago Gervais** (1094.-1957.) književnik i pjesnik na čakavskom narječju. **Viktor Car Emin** (1870.-1963.), **Jerry Ricks** «Philadelphie» američki blues glazbenik, književnik i publicist.

Graditeljska baština

Akropolska naselja na području LAG-a su Brseč, Mošćenice, Veprinac i Kastav, a se nalaze na izdignutim kotama, te dominiraju nad okolnim zaravnima. Izgrađeni u srednjovjekovnom duhu gradova, sa svojim uličicama i prolazima, dok kašteli, zidine, utvrde, šterne i crkveni zvonici pripadaju uglavnom ranom srednjem vijeku. Kuće su tipičan primjer primorske arhitekture.

Etnografska graditeljska baština vrlo je bogata na području LAG-a. Osim pojedinih građevina i zdanja to su i cijela sela koja su zadržala tradicijsku organizaciju prostora kao npr. Kućeli, Zaluki, Vele Mune.

Zaseoci i sela koja su uvedena u registar spomenika kulture kao ruralna cjelina:

- "Andrejići", zaseok Rukavca – uveden je kao ruralna cjelina u registar spomenika kulture. Zaseok sadrži kuće sa raznim stilskim obilježjima do jednostavnijih rustikalnih gradnji. Kamena gradnja pokazuje vidljive tragove klesarske vještine. U zaseoku postoji i "tornica".

- Veli Brgud – čitavo je selo zaštićeno i registrirano. Veli Brgud je po smještaju krajolik, po samom nazivu te po unutrašnjoj organizaciji prostora dokumentira srednjovjekovno stočarsko naselje usko vezano uz pasišta i šumu, a tek naknadno orijentirano na obradu zemlje i na vinogradarstvo. Arhitektonski oblici gospodarskih zgrada, razmjerno dosta zastupani, zadržali su stariji oblik kamenog zdanja s pokrovom od biljne građe, te s karakterističnim podignutim zabatom.

- Selo Lipa, registrirano kao cjelina, ali ne kao rezultat etnološkog vrednovanja već kao prostor kojega je obilježio fašističko – teroristički čin.

- **Etnografska kuća** – Rebičina hiša u Klani gospodarski objekt izgrađen u starom stilu s konobom i stajom za stoku, prostorom za sjeno te prostorom za obitelj s ognjištem. Kamene stepenice i skod počivaju na dvije volte, od kojih jedna služi kao ulaz u prizemlje. Kuća sadrži također razne alate i druge predmete koji su se očuvali sve do danas.

Tornica je tipičan graditeljski element ruralnih naselja na Kvarneru. U gornjim naseljima liburnijskoga kraja, kuća za stanovanje ima konobu, kuhinju s tornicom, jednu ili dvije kamare (sobe) i šufit (tavan).

Cestarska kućica građena po uzoru na istarski kažun nalazi se u predjelu šume Stara Rebar na području Klane i stara je nekoliko stoljeća. Atraktivnosti toga područja pridonose i udubljenja, tragovi zaprežnih kola na najstarijoj cesti Klana-Paka u neposrednoj blizini kućice koji predstavljaju podsjetnik na prošle dane, na predodžbu o životu naših starih, te utječu na njegovanje osjećaja za vrijednost starine u ovom modernom vremenu.

Šterne su se koristile u vremenu prije modernizacije vodovodne mreže. Prve javne šterne izgrađene su početkom 19. stoljeća, ukopane su u zemlju i pokrivene posebno postavljenim kamenom. Sva mjesta na području LAG-a imala su barem jednu šternu u svom središtu koja je bila izvor života u zajednici, a veliki broj kuća imalo je vlastitu šternu.

Građevine **secesije i historicizma** prevladavaju u oblikovanju najvažnijih **hotela i vila** na području Opatije i Lovrana. Lovranske Villa Astra i Villa Deneš pokazuju lijepe dekorativne elemente venecijanske gotike. Sve su vile bile okružene raskošnim parkovima s egzotičnim biljnim nasadima. Djela čuvenog bečkog arhitekta Carla Seidla su Villa Santa Maria, ukrašena mozaicima i bujnim parkom, Villa Frappart, čuvena u skladnom eklektizmu forma i dekoracija te Villa San Niccolo (sada Villa Magnolia), poznata po luksuznim ukrasima spojenih s rustičnim elementima. Od poznatijih arhitekata u Opatiji su djelovali Carlo Conigh (hotel "Marina", 1893.), Maks Fabiani (zgrada lječilišta za državne službenike, 1897., "villa Schwegel" u Volovskom, oko 1906.) i Carl Seidl, koji oko 1910. gradi veliki broj vila, hotela i više javnih zgrada (Općina, Sud, hotel "Atlantik" i dr.) u pojednostavljenim oblicima, nastojeći se prilagoditi lokalnoj građevinskoj tradiciji i krajoliku.

Čakavska riječ se na cijelom području LAG-a sačuvala sa starim običajima i domaćem čakavskom narječju kao izrazito živa čakavska jezična baština. Najznačajniji sintaktički opis mjesnog govora obvezatno navodi položaj enklitike (redu riječi) kao izrazito uočljivu posebnost

čakavskog narječja u odnosu na standardni jezik. Nošilac rečeničnog ustrojstva jest predikat koji je temeljna sintaktička sastavnica svake rečenice. Čakavština se na cijelom području LAG-a njeguje i danas kroz izdavaštvo i razna kulturna zbivanja.

Glazba je na ovim područjima jedinstvena radi **Istarske ljestvice**, niz od šest tonova specifičnih tonskih odnosa koji teorijski usustavljuje netemperiranu folklornu glazbu Istre, Hrvatskoga primorja i kvarnerskih otoka. Najpoznatiji folklorni instrument su **sopile**, puhački instrument tipa oboe i ostatak starog europskog instrumenta šalmaja koji ima dvostruki jezičac i koničnu cijev. U svirci nastupaju dva svirača (sopca), pri čemu jedan svira, tj. sope "malu" sopilu, drugi "velu" sopilu. Instrument na prebiralici ima šest rupica koje se zatvaraju prstima. Izrađuje se od javorova drveta.

Tragovi **kotlarskog zanata**, koji je u prošlosti bio razvijen u Kastvu, danas se mogu pogledati u izložbenom prostoru kotlarske radionice. Prikupljeni eksponati ilustriraju oblikovanje bakrenih predmeta davno minulog zanata. **Bačvarska zbirka** je sačuvana u prizemlju jedne od starih kastavskih kuća u kojoj je nekoć bila bačvarija. Tamo su izloženi bačvarski alati i raznovrsni proizvodi od drva koji se danas malo gdje mogu vidjeti.

Kulturna baština

Raznovrsna zaštićena kulturna baština (**Popis u privitku**) nalazi se na cjelokupnom području LAG-a od kojih se ističu arheološke zone na Maloj Učki (Molinarska Draga-Podmaj) i kanjonu Lovranske Drage i Medvejice, povijesne urbane cjeline u Volosku, Mošćenicama, Brseču i Lovranu, sakralna dobra te pojedinačne vile, kuće, zdenac i toš.

Muzejske zbirke, slike i industrijska baština te **UNESCO-va** reprezentativna lista nematerijalne kulturne baštine svijeta ubrojila je Zvončare Kastavštine (Brežanski, Brgujski, Halubajski, Mučićevi, Munski, Rukavački, Zvonećanski, Žejanski, Frlanije, Vlahovogega Brega i Korenskega).

Ukupan broj zaštićene kulturne baštine iz Liste zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske (**Popis u dodacima broj --**) za nepokretna kulturna dobra, pokretna kulturna dobra i nematerijalna kulturna dobra za područje LAG-a prikazuje se u slijedećoj tablici.

Tablica 2: Zaštićena kulturna baština na području LAG-a Terra Liburna

Kulturno dobro	Nepokretno				Pokretno			Nematerijalno
	Pojedinačno	Kulturno povijesna cjelina	Povijesno urbana cjelina	Ruralna cjelina	Zbirke	Industrijsko	Pojedinačno	
LAG	28	1	9	1	2	2	1	1

Izvor: Registar kulturnih dobara, Ministarstvo kulture, 2012.

Stari gradovi, topografski izložene urbane cjeline i mala ruralna naselja, trebaju sačuvati svoju urbani, fizionomsko-gradbeni identitet, posebice prepoznatljivost povijesnih naselja i njihovu prostornu cjelovitost. Posebice se to odnosi na stare liburnijske gradove: Brseč, Veprinec, Mošćenice, Kastav. U sustavu krajobrazno-kulturnih vrijednosti koji mogu obogatiti potencijalna izletnička odredišta i svijet kulturno-povijesnog krajobraza su kašteli i utvrde kao što je Klanski grad. Pored navedenih, u kulturno-povijesno integralni dio Kastavštine spomenika zaštićene kulturne baštine spadaju i seoska cjelina naselja Brnasi, etno zone i etno spomenici kuće "Sroki" u Brnasima i Široli-Kovačić u Brnasima te memorijalna građevina Ronjgi – rodna kuća Ivana Matetića Ronjgova.

Područja koja treba zaštititi su etnološka područja Kastav-Klana-Viškovo, kulturni krajobraz Lužina te kulturni krajobraz –Zvonejske njivi u Matuljima i Lovranska Draga u Lovranu, potom seoska naselja Visoče u Lovranu, Sv. Anton u Mošćeničkoj Dragi te Liburnijska stepeništa koja

predstavljaju građevine javne namjene, a povezuju Lovran i Lovransku Dragu, Lovran i Liganj, Lovran i Dobreć te Ičići i Veprinac.

Potrebno je dodatno vrednovati i reaktivirati ostatke tradicionalnog ruralnog krajobraza s kultiviranim poljima i terasama u okolišima starih ruralnih naselja u području Brseča i Zagorja, Zvoneća do Brguda, Žejane i Mune, naselja Vela i Mala Učka s arhaičnim ruralnim kajobrazom te tradicionalni terasasti krajobraz Mošćeničke i Lovranske Drage s posebnim kulturnim krajobrazom.

2.1.6. Kvaliteta života i stanje infrastrukture

Područje LAG-a karakterizira **riznica prirodnih vrijednosti** koje se zbog drevne naseljenosti ovih prostora isprepliću s vrijednostima kulturne baštine. Dugotrajna naseljenost i intenzivan život kroz povijest ostavili su trajni pečat na **krajobrazu kvarneskog priobalja i njegovog zaleđa**. Zato je područje LAG-a od davnina bilo naseljeno i kroz prijašnja razdoblja bilježilo povećanje broja stanovnika. Vrijedni ljudi ovog kraja razvili su gospodarske djelatnosti koje su im omogućili kvalitetu življenja uz povijesne puteve koji su omogućili trgovanje i promet roba.

Dobra **komunalna infrastruktura** preduvjet je razvoja određenog područja, temelj urbanog življenja te pokazatelj kvalitete života na tom području. Način obavljanja komunalnih djelatnosti prepušten je samoupravnom djelokrugu jedinica lokalne samouprave koje ga na taj način prilagođavaju svojim specifičnostima i potrebama. Razvijena komunalna i poslovna infrastruktura postavlja se kao temelj pri strateškom planiranju razvojnih projekata u domeni gospodarstva, poduzetništva, poljoprivrede, kulture, zdravlja, upravljanja okolišem, te kao takva izravno uvjetuje razvoju ruralnog područja.

2.1.6.1. Komunalna infrastruktura

Vodoopskrba

Područje LAG-a pokriveno je javnom vodoopskrbnom mrežom na koju je priključeno približno 99% svih subjekata, kućanstava i gospodarstva. Velikim ulaganjima JLS-a posljednjih nekoliko godina priključena su i mjesta u zaleđu područja LAG-a. Međutim, još postoje određena područja koja je potrebno spojiti na vodoopskrbnu mrežu. Također, postoji potreba i za izgradnjom novih vodovodnih ogranaka, posebice u Općini Viškovo i Općini Matulji, koji bi zamijenili postojeće ogranke koje su mještani sami izvodili, a koji su zbog starosti, nekvalitetne ugradnje i pojačanog prometa počeli pucati. U tom segmentu nužna je kompletna rekonstrukcija sustava.

Opskrba vodom za područje LAG-a omogućena je iz izvora Rječine (izvorišta Zvir 1 i Zvir 2) i izvora na Učki (Mala Učka, Vela Učka, Tunel Učka, izvorišta Rečina i Sredić) te dio iz vodospreme Starod, budući se još uvijek nekolicina naselja opskrbljuju vodom iz Republike Slovenije.

Odvodnja i pročišćavanje otpadnih voda

Zaštita voda kao jedna od osnovnih zadaća djelatnosti odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda spada među najznačajnije zadaće zaštite okoliša. Izgradnja javne odvodnje otpadnih voda (sanitarne i oborinske) nije pratila razvoj vodovoda što je za posljedicu imalo to što mnoga područja, posebno u zaleđu područja LAG-a nisu spojena na sustav odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda (Mošćenička Draga, Lovran, Matulji, Klana). Uzimajući u obzir da je konfiguracija terena na čitavom području zahtjevna, izgrađeno je niz lokalnih crpnih stanica za precrcpljavanja otpadne vode u gravitacijske kolektore. Mnogobrojna tijela državne uprave i druga javna tijela te JLS i njihova komunalna poduzeća zajedničkim projektima, nastoje zaštititi vode. Upravo, u tom cilju, u posljednjih nekoliko godina počelo se sa izgradnjom sustava sanitarne odvodnje u okviru Projekta Jadran-zaštita od onečišćenja voda u priobalnom području, pa su tako izgrađeni glavni **kolektori** od Voloskog do centra Matulja, zatim do početka Jušića prema

Kastvu i dalje u pravcu Rijeke. Sva ostala odvodnja završava preko opatijskog sustava na uređaju za pročišćavanje otpadnih voda u Ičićima.

Oborinske vode Liburnijske obale i zaleđa se preko bujičnih vodotoka odovode u obalno more ili slobodno irigiraju u tlo (šire zaleđe) bez prethodnog pročišćavanja. Za istaknuti je potrebu za širenjem mreže odvodnje na čitavom području LAG-a.

Gospodarenje otpadom

Na području Županije nalazi se **deset odlagališta** komunalnog otpada, a za područje LAG-a značajna su 2 odlagališta komunalnog otpada, a to su Viševac i Osojnica. Komunalni otpad u gradovima i općinama na području Županije uglavnom sakupljaju komunalna društva i odlažu na odlagališta komunalnog otpada. Odlagališta su uređena, imaju pristupne ceste i protupožarne pojaseve, ugrađene bunare za pasivno otplinjavanje i opremljena su opremom za početno gašenje požara. Otpad se pokriva inertnim materijalom i provode se mjere dezinfekcije i deratizacije putem ovlaštenih tvrtki. Iako je prema projektima sanacije odlagališta Viševac preostalo još nešto slobodnog prostora za odlaganje otpada zbog razumijevanja teške situacije okolnog stanovništva, od siječnja 2012. godine odlagalište neopasnog otpada Viševac je zatvoreno a otpad se počeo balirati i baliran privremeno skladištiti u sklopu odlagališta Viševac. Od lipnja 2012. godine skladištenje se vrši na platou u obuhvatu Županijskog centra gospodarenja otpadom Marišćina (ŽCGO), novog integriranog sustava gospodarenja otpadom u Primorsko-goranskoj županiji u izgradnji. ŽCGO Marišćina podrazumijeva i izgradnju pet pretovarnih stanica na dosadašnjim odlagalištima na područjima izvan LAG-a, kao i sanaciju svih postojećih odlagališta uz primjenu postupka mehaničko-biološke obrade nesortiranog komunalnog otpada čime bi se trajno izolirao prikupljeni otpad te **umanjio njegov utjecaj na okoliš**.

Gospodarenje otpadom prioritetno je pitanje zaštite okoliša za sve JLS gdje **otpad postaje strateški resurs** od kojeg se dobivaju određene količine **energije**. U tom smislu potrebno je uspostaviti cjelovit sustav gospodarenja otpadom, sanirati ili zatvoriti postojeća odlagališta, sanirati 'crne točke'; lokacije u okolišu visoko opterećene otpadom te povećati svijest stanovništva o materijalnim i energetske svojstvima pojedinih vrsta otpada.

Zaštita okoliša

Prema podacima Nastavnog zavoda za javno zdravstvo u Rijeci, na području LAG-a, prema prikupljenim uzorcima **vode za piće** iz vodoopskrbnog sustava opatijskog područja (Tunel Učka, Vela Učka, Mala Učka, Rečina i Sredić) i riječkog područja (Zvir 1, Zvir 2) te fizikalno-kemijskim pokazateljima, može se ustanoviti da je zdravstvena kakvoća vode za piće ispravna. Učestalost uzimanja uzoraka vode za piće iznosi 22 mjesečno odnosno 264 puta godišnje.

Kakvoća zraka iz mjernih postaja Opatija-Gorovo, Viškovo-Marišćina te Viškovo-Viševac pokazala je ispod granične vrijednosti zraka što znači da ne postoji ili je najmanji mogući rizik od štetnih učinaka na ljudsko zdravlje i/ili okoliš u cjelini.

Ocjena **kakvoće mora** za kupanje na plažama promatrana je kroz prikupljenih 34 uzoraka na području Općine Lovran, Grada Opatije i Općine Mošćenička Draga. Analiza prikupljenih podataka pokazala je izvrsnu kakvoću mora na 33 uzoraka dok je 1 uzorak sa kupališta u Gradu Opatiji ocjenjen zadovoljavajućim.

Prema mjernoj postaji Rijeka, koncentracija peluda u zraku je niska.

U okviru koncepta održivog razvoja, potrebno je usmjeriti aktivnosti na smanjenje negativnih utjecaja na okoliš te održavanje i poboljšanje kvalitete okoliša u cjelini.

Elektroskrba

Elektro energetske sustav u Županiji se opskrbljuje iz vlastitih izvora, a manjak iz susjednih područja. U energetske potrošnji najznačajniji oblik energije u opskrbi neposrednih potrošača su tekuća goriva, električna energija, kruta goriva te plin. Svi značajniji industrijski potrošači ne nalaze se na području LAG-a. Vrlo je nisko sudjelovanje plina.

Glavni pravci razvoja u elektroprivredi Županije usmjereni su na revitalizaciju i dogradnju postojećih kapaciteta proizvodnje te gradnju malih elektrana, kogeneracijskih pogona na drvni otpad te malih kogeneracijskih sustava gospodarskih objekata.

Područje LAG-a napaja se električnom energijom iz objekata od županijske važnosti: Transformacijska stanica Matulji 110/10(20) kV i Lovran 110/10(20) kV; distribucijski dalekovod 2x220kV, Matulji-ilirska Bistrica, Matulji-Lovran, Lovran-TE Plomin. Također, transformacijska stanica Mavri 35/10(20).

Trafostanice su različitog tipa i izvedbe (stupne, seosko-zidane, gradske-zidane, montažno-betonske, ugradbene u objektu), a svojom lokacijom i kapacitetom zadovoljavaju potrebe današnjeg konzuma. Potrebno je istaknuti da obzirom na porast opterećenja postojećih potrošača i stambenu izgradnju niskonaponska mreža se stalno širi i nadograđuje. Na području LAG-a nisu dovoljno iskorištene mogućnosti uporabe niskotemperaturne otpadne topline iz industrijskih energetskih procesa te obnovljivih prirodnih energetskih izvora: sunčeve energije, biomase, mali vodotoci i energije vjetra.

Plinifikacija

2008. godine pokrenute su aktivnosti za davanje koncesije tvrtki Energo d.o.o. iz Rijeke za izgradnju distribucijskog sustava plinovoda i distribuciju plina za zapadni dio Županije, koji upravo pokriva cijelo područje LAG-a, sukladno konceptu plinifikacije Županije prirodnim plinom. Predviđena je izgradnja nove opskrbe plinske mreže na području Liburnije, a opskrba plinom predviđena je priključenjem na transportno-distributivni plinovod prirodnog plina Viškovo-Matulji iz MRS Rijeka-Zapad (Mjerno redukcijska stanica Rijeka-Zapad). Koncesionar je Energo d.o.o. iz Rijeke koji je sa planiranom dinamikom njihove izgradnje izradio projektну dokumentaciju, pripremio aktivnosti rješavanja imovinsko-pravnih odnosa i ishođenja dokumenata građenja. Širenje plinifikacijske mreže se provodi te je tako područje Viškova prvo uključeno u istu.

Javni prigradski promet

Na području LAG-a ima 14 prigradskih linija za prijevoz putnika u javnom prijevozu koje linijama povezuju gotovo 50% naselja unutar područja LAG-a i županijski centar Rijeku. Javni prijevoz u cestovnom prometu obavlja tvrtka "Autotrolej" iz Rijeke sa dvije grupe prigradskih linija, iz terminala Rijeka i terminala Opatija. Javni prigradski promet ima malu frekvenciju. Nešto su bolje organizirane jedino linije sa vezama prema Rijeci. Nedostatak čini horizontalna povezanost između više općina, dok je okomita povezanost dobro zastupljena prigradskim linijama. Ipak, sukladno navedenim potrebama, od rujna 2013. godine otvorena je nova direktna linija za javni prigradski promet na relaciji Marinići-Kastav-Opatija-Ika.

2.1.6.2. Prometna infrastruktura

Geografski položaj LAG-a od izuzetnog je značaja kada se promatra njegova prometna povezanost sa manjim i većim središtima u Europi. Dva su primarna međunarodna pravca na području Županije koji integriraju hrvatske prostore u europski prometni i gospodarski sustav, a to su Paneuropski koridor Vb koji povezuje Rijeku i Zagreb iz pravca Barcelone do Kijeva te koridor X koji povezuje sjeverni dio Europe, Rijeku i Zagreb sve do Istambula. Jadranski obalni pravac, koji prolazi područjem LAG-a, i povezuje alpsko područje s Jadranom i dalje prema Crnoj Gori Albaniji i Grčkoj. Oba pravca prolaze kroz područje LAG-a.

Cestovna mreža na području LAG-a ima zadovoljavajuću gustoću, ali loše tehničke elemente i nedostatne propusne moći, posebno na područjima gradova uz obalu. U posljednjih dvadeset godina izgrađeno je 26 km autocesta i polu-autocesta. Područje LAG-a **cestovnim prometom** povezano je Jadranskom **autocestom** (A7) sa Gradom Rijekom, a koja se spaja na autocestu

Zagreb-Split-Dubrovnik (A1) i autocestu Bosiljevo-Rijeka (A6) te autocestom A8 koja povezuje područje LAG-a sa Istarskom županijom, a koja se također nastavlja na autocestu A7.

Unutar samog područja LAG-a, potrebno je istaknuti da se cestovno prometovanje vrši putem županijskih i državnih cesta. Istočnom obalom Istre, područje općine Lovran i Mošćenička Draga te grad Opatija povezani su sa ostalim područjem LAG-a državnom cestom D99. U manjem broju zastupljene su lokalne ceste što upućuje na potrebu boljeg lokalnog prometnog povezivanja unutar područja LAG-a kako je to već navedeno u točki komunalne infrastrukture i prigradskog prijevoza.

Što se **pomorskog prometa** tiče za područje LAG-a važne su **luke**, od županijskog značaja, **otvorene za javni promet**, Mošćenička Draga, Lovran i Opatija. Sidrište za prihvat putničkih brodova za kružna putovanja u međunarodnom prometu je sidrište luke Opatija.

No, kako je najznačajnija luka u RH, Rijeka, u neposrednoj bilizi područja LAG-a, odličan položaj prema ciljanim tržištima, naglašava njenu međunarodnu i ekonomsku važnost budući se razvija intermodalni prijevoz koji koristi prometne pravce na ovom području te mogućnost razvoja logističnog centra u Matuljima. Tome dodatno doprinosi činjenica da riječka luka ima prednosti u odnosu na sjeverne europske luke, Rotterdam i Hamburg, u kraćem putovanju brodova čime roba stiže na europska tržišta uz manje troškove prijevoza iz luka Dalekog Istoka.

Zračni promet na području Županije sastoji se od aerodromskih operatera i mreže aerodroma (1 zračna luka, 1 zračno pristanište i 2 letališta). Područje LAG-a nalazi se u blizini međunarodnih zračnih luka, a najbliža je Zračna luka Rijeka koja se nalazi na otoku Krku, udaljenom od sjedišta LAG-a svega 35 km. Ostale obližnje zračne luke su Trst na 80 km, Pula na 100 km, na Ljubljana na 120 km i Zagreb na 160 km udaljenosti od područja LAG-a.

Željeznički promet

Na području LAG-a prolazi magistralna željeznička jednokolosiječna pruga Rijeka – Šapjane – Ilirska Bistrica u Republici Sloveniji (I. reda). Ovom prugom ostvaruje se željeznička veza za Ljubljana i Trst čime su Matulji povezani na europsku željezničku mrežu i dalje na Austriju i Njemačku, a preko Rijeke i Zagreba na državne i druge pravce prema Mađarskoj i ostalim zemljama Centralne i Istočne Europe. Pruga je građena krajem XIX. stoljeća, a svojevremeno je imala znatnog utjecaja na razvoj i prostorne transformacije ovog kraja. Kolodvor u Matuljima bio je u funkciji šireg područja, posebno Opatije. Funkcija i opseg željezničkog prometa je u stalnom opadanju, posebno putničkog prometa. Željeznički kolodvori su u Matuljima, Jurdanima i Šapjanama, a stajališta još u Permanima, Rukavcu i Brgudu (izdvojeno od naselja). U Šapjanama je međunarodni granični željeznički prijelaz.

Pošta, javna telekomunikacija, radio i TV sustav veza

Na području LAG-a djeluje **12 poštanskih ureda** sa vlastitim poštanskim brojem, a koji pružaju različite financijske i poštanske usluge žiteljima jedinica lokalne samouprave.

Telekomunikacija

Razvoj telekomunikacijske infrastrukture na području LAG-a pratio je dinamiku urbanističkog razvoja navedenog područja. Sve općine i gradovi područja LAG-a imaju dobro razvijenu telekomunikacijsku mrežu; područne centrale i dostatno telefonskih priključaka s mogućnošću proširenja. U radu je nekoliko udaljenih digitalnih pretplatničkih stupanjpodručnih centrala (UPS); UPS Kastav, UPS Čikovići, UPS Matulji, UPS Srdoči, UPS Viškovo, UPS Klana, UPS Škalnica, UPS Lovran koje su spojene na digitalnu centralu. Većina telekomunikacijske mreže (TK) izgrađena je dijelom kao podzemna mreža, a dijelom kao zračna mreža. U pogledu značaja, potrebno je istaknuti da područjem Općine Klana i Općine Matulji prolazi značajniji telekomunikacijski prijenosni sustav međunarodnog (Italija-Slovenija-Hrvatska) i magistralnog

značaja (Primorsko-goranska-Istarska županija). Telekomunikacijsku infrastrukturu prati kontinuirano povećanje kako instaliranih priključaka i gustoće telefonskih priključaka, tako i proširenje asortimana telekomunikacijskih usluga. Jednako tako, javlja se potreba za izgradnjom i dodatnim proširenjem distribucijske kanalizacijske mreže (DTK) koja predstavlja plitku« telefonsku kanalizaciju, umjesto razvodne TK mreže s armiranim kabelima neposredno u zemlji, koja je napravljena od pogodnog materijala, kabelskih zdenaca i kabelskih galerija te koja služi za razvod i zaštitu telekomunikacijskih kabela.

U segmentu mobilne telefonije, pokrivenost mobilnom telekomunikacijskom mrežom na području LAG-a je zadovoljavajuća, iako pojedina dislocirana naselja područja Matulja, Klane i manji dio Kastva imaju slabiju pokrivenost. Podizanje razine pružanja usluga riješiti se može proširenjem kapaciteta postojećih koncesionara i eventualnim novim davateljima usluga.

RR odašiljač Učka je važan za rad pošte, javne telekomunikacije te sustava radara, radio i TV, sustava veza Radio i TV.

2.1.6.3. Poslovna infrastruktura

Razvoju poslovne infrastrukture na području LAG-a doprinjela je poduzetnička tradicija i veliki broj poduzetnika kastavštine pa su tako u funkciji 9 poslovnih zona u Kastvu Radna zona Žegoti na površini od 17 ha na kojoj posluje 18 tvrtki s 290 zaposlenih, u Viškovu Radne zone 5, 7 i 8 na površini od 18 ha na kojoj posluje – tvrtki s -- zaposlenih, u Matuljima Radne zone R1 Matulji, PZ Rupa K11, R2 Matulji, PZ Jušići K3, PZ Mučići, na površini od 18,34 ha u kojima posluje 35 tvrtki s 270 zaposlenih te u Klani na površini od 18 ha na kojoj posluje jedna tvrtka s 400 zaposlenih. Mogućnosti za daljnji razvoj još 5 poslovnih zona obuhvaćaju Intermodalni centar Miklavija površine 158,5 ha i PZ Permani K12 površine 2,56 ha te slobodne površine od 47,61 ha u ostalim poslovnim zonama u funkciji u Matuljima. Radna zona Marišćina od 10 ha u Viškovu, Radna zona Pod klanac od 2,75 ha te u Radna zona Žegoti na 3 ha koje su raznim fazama pripremljenosti u pogledu projektne dokumentacije i potrebnih dozvola za gradnju.

2.1.6.4. Društvena i zdravstvena infrastruktura

Školstvo i predškolski odgoj

Na području LAG-a ima ukupno 15 obrazovnih institucija od čega je 7 osnovnih, 6 srednjih i jedna visokoobrazovna institucija. Ustanova za predškolski odgoj ima 14 .

Na području Grada Opatije djeluje Fakultet za menadžment u turizmu i hotelijerstvu koji je dio Sveučilišta u Rijeci te šest srednjih škola: gimnazija, ugostiteljska škola, hotelijersko-turistička škola, obrtnička škola te dvije glazbene škole. Na ostalim područjima LAG-a djeluju osnovne škole i dječji vrtići (predškolski odgoj). Kao što je navedeno, na području LAG-a dobro je razvijena mreža obrazovnih institucija i predškolskih ustanova.

Ipak, potrebno je istaknuti da postoji potreba za izgradnjom novih ili proširenjem starih vrtića u cilju povećanja kapaciteta istih. Naime, postoji veliki broj neupisane djece što aktualizira problem premalog broja mjesta u vrtićima (Prilog tablica x).

Potrebno je istaknuti važnost predškolskih i obrazovnih institucija i ustanova koje su bitan faktor za osiguranje odgovarajuće obrazovne strukture stanovnika kako bi za razvojne potrebe područja LAG-a stvorili kvalitetnu radnu snagu s potrebnim vještinama i znanjima nužnim za osiguranje konkurentnosti ruralnog područja.

Kultura infrastruktura

Kulturna infrastruktura na području LAG-a je zadovoljavajuća. Svako mjesto ima knjižnicu ili čitaonicu, te jedan od kulturnih sadržaja pa tako postoji jedan muzej i muzejska zbirka, 3 etno zbirke, 8 galerija te dvije ustanove: Festival Opatija i Ivan Matetić Ronjgov u Viškovu. Ističe se da u svim mjestima područja LAG-a održavaju se tijekom cijele godine razne manifestacije: kulturne, tradicionalne, vjerske i eno-gastronomske koje zadovoljavaju na drugačiji način

kulturne potrebe stanovništva i gostiju. Značajna kulturna događanja ne samo na lokalnoj razini su 'Kastavsko kulturno leto', Liburnia film festival i drugi. Ostale kulturne potrebe (kazalište, kina, muzeji, izložbe i dr.) stanovništvo s područja LAG zadovoljava u obližnjoj Rijeci.

Infrastruktura zdravstva i socijalne skrbi

Na području LAG-a djeluju ustanove zdravstva i to primarne zaštite i privatnih ordinacija i poliklinika te socijalne skrbi koje se odnose na domove za starije osobe u Volosku, Doma za djecu Lovran, Thalassotherapia u Opatiji koja predstavlja sponu organiziranog zdravstvenog turizma i zdravstvene djelatnosti, zatim specijalističke ordinacije i privatne poliklinike (pedijatrija, ginekologija, ortopedija itd.).

Na području LAG-a djeluje jedina Hitna medicinska pomoć; Opatijska koja djeluje u sklopu Zavoda za hitnu medicinu Primorsko-goranske županije.

Zbirni pregled društvene i zdravstvene infrastrukture na području LAG-a prikazuje sljedeća tablica.

Tablica 3: Društvena i zdravstvena infrastruktura LAG-a

U S T A N O V E	Predškolski odgoj		Osnovne škole		Srednje škole		Fakulteti		Zdravstvo			
	Broj ustanova	Broj djece	Broj ustanova	Broj djece	Broj ustanova	Broj djece	Broj ustanova	Broj studenata	Opća/turistička ambulanta	Stomatološka ordinac.	Ljekarna	Dom zdravlja
LAG	14	1637	7	3147	6	1227	1	3156	16	49	12	7

Izvor: Općine i Gradovi područja LAG-a, 2013.

Zbirni pregled kulturnih, socijalnih i sportsko-rekreativnih sadržaja na području LAG-a pokazuje da se većina institucija društvenih djelatnosti razvija u okviru urbane sredine pojedine jedinice lokalne samouprave. Iz priložene tablice vidljivo je kako su najzastupljeniji kulturni sadržaji muzeji, galerije i zbirke te knjižnice ili čitaonice i to u svim jedinicama lokalne samouprave područja LAG-a. Domovi za odrasle osobe smješteni su u svim jedinicama lokalne samouprave na području LAG-a osim u Klani i Mošćeničkoj Dragi. Sportsko-rekreativni sadržaji su dobro zastupljeni na cijelom području LAG-a kako na javnim površinama ili pri osnovnim školama tako i u sklopu turističkih sadržaja.

Tablica 4: Prisutnost kulturnih, socijalnih i sportsko-rekreativnih sadržaja na području LAG-a

Općina /Grad	Kultura			Socijala		Sport			
	Ustanove u kulturi	Muzeji Galerije zbirke	Knjižnica ili čitaonica	Centri socialne skrbi	Domovi za odrasle i ml.osobe	Zatvoreni sadržaji		Otvoreni sadržaji	
						Dvorane	Bazeni	Nogomet Košarka Rukomet Atletika	Sportsko-rekreativne zone
Kastav		✓	✓		✓	✓		✓	
Opatija	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Klana		✓	✓					✓	✓
Lovran		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
Matulji		✓	✓		✓				
Viškovo	✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓
Mošćenička Draga		✓	✓					✓	✓
LAG	2	17	7	1	6	6	2	13	5

Izvor: Općine i Gradovi LAG-a, 2013. i Baza sportskih objekata Primorsko-goranske županije- obrada RRA PORIN

2.2. Gospodarske značajke područja

Usvajanjem Odluke o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, a prema stupnju razvijenosti⁵, a prema Zakonu o regionalnom razvoju RH⁶, sve jedinice područne (regionalne) samouprave razvrstavaju se prema **indeksu razvijenosti**⁷ i to po skupinama. Indeks razvijenosti izračunava se na temelju visine dohotka po stanovniku, stope nezaposlenosti, proračunskog prihoda, općeg kretanja stanovništva te stope obrazovanosti.

Tako je karakteristično da Grad Opatija i Općina Lovran spadaju u V. skupinu jedinica lokalne samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti veća od 125% prosjeka Republike Hrvatske, dok Općina Viškovo, Općina Matulji, Općina Klana, Grad Kastav i Općina Mošćenička Draga spadaju u IV. skupinu jedinica lokalne samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti između 100% i 125% prosjeka Republike Hrvatske. Važno je napomenuti kako indeks razvijenosti predstavlja važan pokazatelj ukupnog razvoja određenog područja te se postavlja kao temelj pri strateškom planiranju i budućem razvoju.

Detaljnije gospodarske značajke područja LAG-a iskazati će se putem podataka o broju registriranih tvrtki i obrta po djelatnostima, broju zaposlenih u istim, ukupno ostavrenom prihodu, ukupnom rashodu, dobiti ili gubitku poslovne godine, neto plaćama te izdacima jedinica lokalne samouprave za razvoj. Analizom tih značajki mogu se postaviti budući gospodarski pravci razvoja.

Tablica 5: Ekonomski pokazatelji za područje LAG-a za 2012. godinu

JLS	Ukupni prihodi	Ukupni rashodi	Dobit poslovne godine	Gubitak poslovne godine	Neto place i nadnice	Izdaci za razvoj-bruto
Kastav	1.907.125.749	334.214.391	65.145.655	23.950.990	100.001.339	106.245
Opatija	1.650.941.130	1.575.842.855	126.818.489	70.410.586	204.477.220	4.352.591
Matulji	1.058.748.775	1.094.877.319	50.508.584	95.448.271	83.932.558	219.822
Viškovo	867.574.821	845.108.908	52.137.683	38.056.269	83.098.612	65.601
Klana	259.230.745	252.857.168	7.679.141	2.036.119	26.172.538	0
Mošćenička Draga	20.612.763	19.821.040	1.522.434	1.038.185	4.208.512	0
Lovran	187.444.203	182.532.122	10.215.298	5.909.883	23.926.304	0
LAG-ukupno	5.951.678.186	4.052.396.635	314.027.284	236.850.303	525.817.083	4.744.259
PGŽ	31.304.023.354	30.067.629.445	2.490.485.449	1.462.087.157	3.113.538.681	49.099.208
Učešće LAG-a u PGŽ	19,1%	13,47%	12,6%	16,1%	16,8%	9,6%

Izvor: Hrvatska gospodarska komora-Županijska komora Rijeka, 2013.

Sukladno podacima iz tablice ekonomski pokazatelji za područje LAG-a pokazuju razvijenost područja te samo područje općina Lovran i Mošćeničke Drage imaju najmanji udio u gospodarstvu općenito radi malog broja gospodarskih subjekata. Ukupni prihodi LAG-a čine 19,1% učešća cjelokupnih županijskih prihoda, a ukupni rashodi imaju učešće od 13,47% u ukupnim županijskim rashodima. No, unatoč pozitivnoj razlici između prihoda i rashoda, veći je iznos gubitaka od dobitaka. Treba istaknuti da je izvoz veći od uvoza za razliku od županijskog istog odnosa. Jednako tako, potrebno je istaknuti da gospodarski subjekti sa područja LAG-a

⁵ (Narodne novine broj 89/2010)

⁶ (Narodne novine broj 153/2009)

⁷ Uredba o indeksu razvijenosti (Narodne novine broj 63/2010)

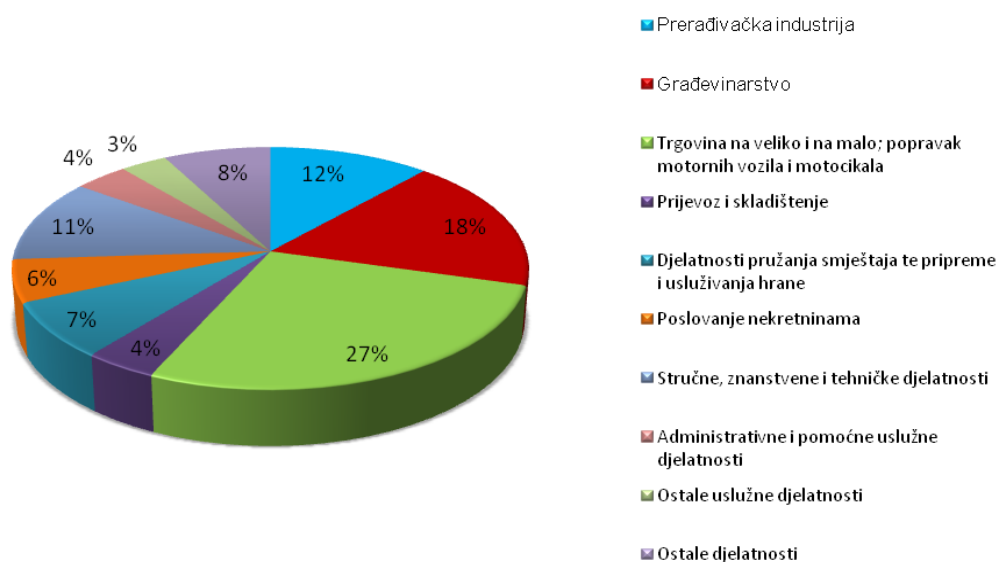
izdvajaju određen bruto iznos za razvoj i istraživanje u smislu planiranja novih sustava, usluga, proizvoda, postupaka i sl.

Prema prihodima u 2012. godini, na području LAG-a najveće prihode ostvaruju trgovina na veliko i malo, prerađivačka industrija te djelatnosti pružanja smještaja te priprema i usluživanje hrane, čak 75,21% ukupnih prihoda svih djelatnosti (Prilog tablica x).

2.2.1. Glavne gospodarske djelatnosti

Prema broju registriranih djelatnosti iz priloženog grafikona je vidljivo kako na području LAG-a dominiraju djelatnosti trgovine na veliko i malo, građevinarstvo, prerađivačka industrija te stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti. Broj ukupno registriranih poduzeća na području LAG-a iznosi 1.993, dok je ukupan broj zaposlenih u istim 10.437 (Prilog :tablica).

Grafikon 1: Struktura gospodarstva prema djelatnostima u LAG-u za 2012. godinu

Izvor: Hrvatska gospodarska komora-Županijska komora Rijeka, 2013.

Na području LAG-a ima samo **17 tvrtki** u djelatnosti **poljoprivrede, šumarstva i ribarstva** što predstavlja 9% udjela u ukupnom broju tvrtki.

Prema podacima Obrtnog registra Ministarstva poduzetništva (MINPO) iz kolovoza 2013. godine na području LAG-a Terra Liburna bilo je evidentirano 1.449 registriranih aktivnih **obrta**, od čega je najviše u Općini Viškovo (319 registriranih obrta) i Općini Matulji (304 registriranih obrta), a najmanje u Općini Klana (40 registriranih obrta) i Općini Mošćenička Draga (73 registriranih obrta). Broj obrta je u opadanju pa u odnosu na 2011. godinu su smanjeni za 3,4%.

Turizam

Geografsko-turistički položaj područja LAG-a je vrlo atraktivan, posebice Opatijska rivijera koja uključuje Grad Opatiju, Općinu Lovran, Općinu Mošćenička Draga te Općinu Matulji. Naselja unutar područja LAG-a razvrstana su po turističkom razredu sukladno Pravilniku o proglašavanju turističkih općina i gradova i o razvrstavanju naselja u turističke razrede⁸

⁸ Narodne novine 152/08

sukladno određenim kvantitativnim i kvalitativnim kriterijima (**Dodatak:tablica: Popis naselja sa područja LAG-a koja su razvrstana u turističke razrede**). Tako u naselja s najvećim brojem bodova (turistički razred A) spadaju Opatija, Lovran, Medveja, Matulji i Mošćenička Draga. Razvoj turizma započeo je još u 19. st zahvaljujući prvenstveno određenim društveno-povijesnim uvjetima i pogodnostima klime na području te se otad razvija. Međutim, kako su se s vremenom ljudi preorijentirali na nove načine privređivanja, došlo je i do promjena u demografskom i gospodarskom sastavu. Zapostavljaju se tradicionalna mediteranska zanimanja i novi izvori prihoda traže se u ugostiteljsko – turističkim djelatnostima, koja su posebno izražena na opatijskog rivijeri, a sve više i u zaleđu. Jedino u Općini Klana ne radi ured turističke zajednice pa nema evidencije turističkih kapaciteta i turističkog prometa. Područje LAG-a je dio Kvarnerske destinacije koja je inače druga po turističkim kapacitetima i turističkom prometu u Hrvatskoj.

Iz priložene tablice je evidentno kako u strukturi gostiju s najvećim udjelom u ukupnim ostvarenim noćenjima i dolascima u 2011. i 2012. godini sudjeluju strani gosti u svim promatranim destinacijama. Udio dolazaka i noćenja turista sa područja LAG-a u ukupnom broju dolazaka i noćenja turista u Županiji iznosi 19,61% odnosno 13,02% za 2012. godinu. U odnosu na 2011. godinu, primjećuje se porast broja gostiju, posebice na području Grada Opatije, Općine Lovran i Općine Mošćenička Draga.

Tablica 6: Broj dolazaka i noćenja turista u 2011. i 2012. godini na području LAG-a

JLS		2011.			2012.		
		Ukupno	domaći	strani	Ukupno	domaći	strani
Kastav	dolasci	2 910	826	2 084	2 934	858	2 076
	noćenja	5 539	1 386	4 153	6 688	1 427	5 261
Lovran	dolasci	63 680	6 968	56 712	64 342	7 448	56 894
	noćenja	249 138	20 421	22 8717	257 196	22 007	235 189
Matulji	dolasci	5337	1 335	4 002	6 670	1 535	5 135
	noćenja	19 648	4 177	15 471	24 174	4 917	19 257
Mošćenička Draga	dolasci	40 157	1 440	38 717	41 932	1 828	40 104
	noćenja	205 133	8 820	196 313	203 596	6 845	196 751
Opatija	dolasci	340 385	60 512	279 873	345 735	57 922	287 813
	noćenja	1 055 539	144 672	910 867	1 067 445	141 553	925 892
Viškovo	dolasci	634	438	196	-	-	-
	noćenja	1 720	938	772	-	-	-
LAG	dolasci	453 103	71 519	381 584	461 613	69 591	392 022
	noćenja	1 536 717	180 414	1 356 293	1 559 099	176 749	1 382 350
PGŽ	dolasci	2 360 214	300 339	2 059 875	2 353 404	290 285	2 063 119
	noćenja	11 741 692	1 200 314	10 541 378	11 974 337	1 126 350	10 847 987

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2013.

Potrebno je istaknuti da s ciljem brendiranja apartmana i kuća za odmor privatnih iznajmljivača smještaja na Kvarneru, 47 objekata sa područja LAG-a su dobila **oznaku Kvarner family**. Na taj način iznajmljivači su postali provjereni turistički iznajmljivači poznati po visokoj turističkoj kvaliteti, standardu, ugodno opremljenom interijeru i gostoprimstvu uvažavajući kulturnu baštinu i tradiciju kraja. Jednako tako, uz Kvarner family, postoji i Kvarner gourmet i Kvarner food koji predstavljaju nove brendove turističke regije Kvarner u smislu gastronomske ponude. **Oznaku Kvarner gourmet** nosi 9 objekata sa područja LAG-a, a oznaku **Kvarner food** 13 objekata.

Od posebnog značaja za područje LAG-a su 3 luke **nautičkog turizma** od kojih je Marina Opatija u Ičićima, hrvatskog značaja (koja predstavlja početnu točku za početak krstarenja

Jadranom) te Marina Admiral u Opatiji županijskog značaja. Opatija je značajan kongresni centar.

Poljoprivreda

Poljoprivrednim zemljištem se smatraju oranice, vrtovi, livade, pašnjaci, voćnjaci, maslinici, vinogradi ribnjaci, trstici i močvare kao i drugo zemljište koje se može privesti poljoprivrednoj proizvodnji. Na području Županije ima vrlo malo poljoprivrednog zemljišta koje pripada kategoriji osobito vrijedno poljoprivredno tlo i vrijedno poljoprivredno tlo, no nema ih na području LAG-a. Važan resurs čine i šume na području Učke u površini od 25 ha i Lisini u površini od 44 ha koje predstavljaju II. kategoriju lokacija šumskog sjemenskog objekta.⁹

Broj aktivnih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava (OPG) na području LAG-a iznosi 394 odnosno 10,66% prema ukupnom broju Županiji. Na području grada Opatije i grada Kastva broje najveći broj dok najmanji broj OPG se nalazi na području općine Lovran (Prilog: tablica x). Na području LAG ima samo 5 eko proizvođača (4 iz Ičića i 1 iz Opatije) što predstavlja 9,2% od ukupnog broja u Županiji.

2.2.2. Tržište radne snage

Prema popisu stanovništva 2011. godine, radno aktivno stanovništvo (od 15 do 64 godine života) na području LAG-a obuhvaća 38.656 osoba, odnosno 69,7% ukupnog broja stanovništva LAG-a ili 19,02% od ukupnog broja radno sposobnog stanovništva Županije.

U kontingentu radno sposobnog stanovništva na području LAG-a, 49,29% (19.054) čine muškarci, a 50,7% (19.602) čine žene.

Ukupan broj zaposlenih na području LAG-a iznosi 10.437 odnosno 18,8% ukupnog broja stanovnika LAG-a dok je broj nezaposlenih 3.334 tj. 6% od ukupnog broja stanovnika LAG-a. Prema dobnoj strukturi, izuzetno veliki dio nezaposlenih čine mladi od 20-29 godine života, čak 26,8% od ukupnog broja nezaposlenih na području LAG-a te oni od 30 do 39 godine života sa učešćem od 23,8%. (Prilog: **Ekonomski pokazatelji na području LAG TERRA LIBURNA za 2011. i nezaposleni 2012.**)

Obrazovna struktura nezaposlenih s udjelom od 75,8% ima završenu samo osnovnu ili srednju školu što predstavlja, s jedne strane, ograničavajući faktor razvoja područja LAG-a, a s druge strane, mogućnost usmjerenja na povećanje kompetencija nezaposlenih osoba s trenutnim potrebama na tržištu rada i novim investicijama.

Struktura djelatnosti prema broju zaposlenih prati strukturu broja poduzeća prema djelatnostima. Tako, djelatnosti trgovine na veliko i malo zapošljavaju 27,8% od ukupnog broja zaposlenih u trgovačkim društvima na području LAG-a, zatim prerađivačka industrija zapošljava 21,47% dok djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane zapošljavaju 18% od ukupnog broja zaposlenih na području LAG-a. Važno je istaknuti kako je najmanje zaposlenih u djelatnostima rudarstva, opskrbe električnom energijom, financijskim djelatnostima te obrazovanju.

Ističe se činjenica da područje LAG-a nije tipičan poljoprivredni kraj te samo **17 tvrtki** se nalazi u djelatnosti **poljoprivrede, šumarstva i ribarstva** što predstavlja 9% udjela. U njima je **zaposleno** ukupno **179 osoba** ili 1,7%.

⁹ Registar šumskih sjemenskih objekata RH prema kategoriji šumskog reprodukcijanskog materijala Ministarstva poljoprivrede

2.3. Demografske i socijalne značajke područja

2.3.1. Broj i gustoća stanovnika

Na području LAG-a prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine živi ukupno 55.401 stanovnik ili 18,7% od ukupnog broja stanovnika u Županiji. Ukupna površina LAG-a iznosi 419,4 km² tako da gustoća naseljenosti iznosi 132,09 stanovnika/km².

Dobna struktura stanovnika LAG-a (**Dodatak x**) ukazuje da je najveći broj stanovnika starosti između 30 i 59 godina tj. 44,62%, zatim do 29 godina s udjelom od 31,08% dok je broj stanovnika starijih od 60 godina sa udjelom od 24,3% od ukupnog broja stanovnika na području LAG-a. Prosječna starost stanovnika unutar područja LAG-a je 43,4 godine. Indeks starenja za RH u 2011. godini iznosio je 115 posto dok je indeks starenja LAG-a 160 što ukazuje na postepeno starenje stanovništva. Koeficijent starosti je 26,4 što je iznad državnog prosjeka od 24,1. Ukupan broj žena na području LAG-a veći je za 6,1% u odnosu na broj muškaraca.

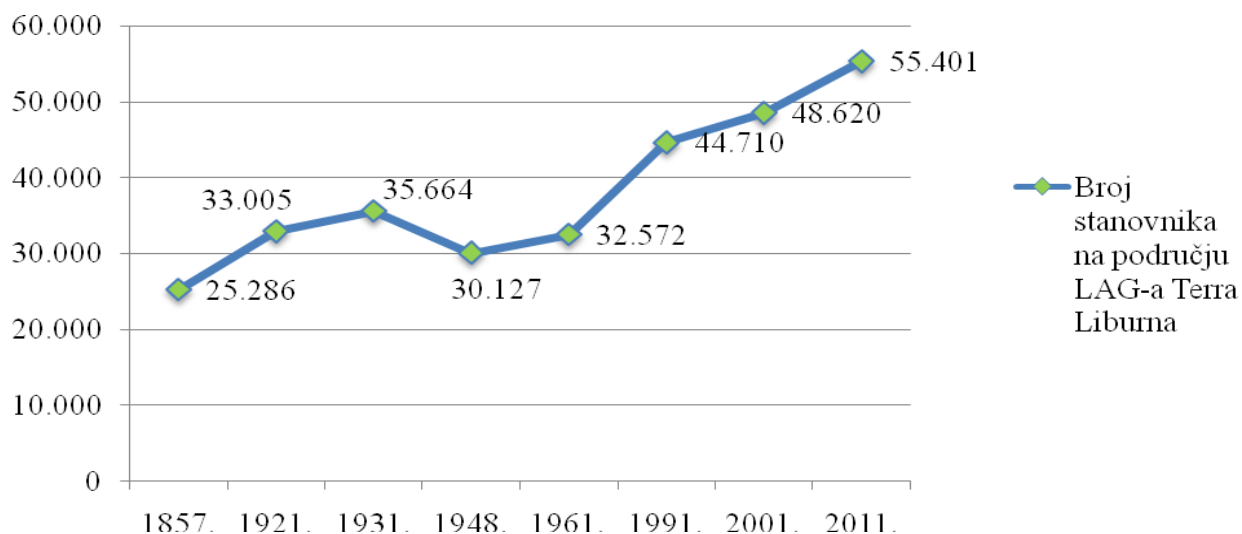
Najveći broj stanovnika živi na području Općine Viškovo, a zatim slijedi Grad Opatija te Općina Matulji, dok najmanji broj stanovnika ima Općina Mošćenička Draga. Po gustoći naseljenosti, ističe se Grad Kastav, sa izrazito gusto naseljenim stanovništvom (949,09) te Općina Viškovo (802,50) dok je najmanja gustoća naseljenosti u Općini Mošćenička Draga (21,01).

Područje LAG-a je multikulturalno područje na kojem prema posljednjem popisu stanovništva živi najviše Hrvata (87,94%), zatim Srba (3,64%), Bošnjaka (1,35%) te Slovenaca (1,16%).

2.3.2. Demografska kretanja

Brojne gospodarske, političke i društvene promjene uvjetovale su različit intenzitet kretanja stanovništva u posljednjih 150 godina na području LAG-a. Broj stanovnika od 1857. godine, od kada postoje popisi stanovništva na području RH, do 2011. godine kretao se pretežito uzlaznom putanjom. Iz priloženog grafikona vidljivo je da se od 1857. do 2011. godine, broj stanovnika povećao za čak 45,6% što svjedoči o sve većoj kvaliteti života na području LAG-a.

Grafikon 2: Broj stanovnika na području LAG-a 'Terra Liburna' od 1857.- 2011. godine.

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2013.

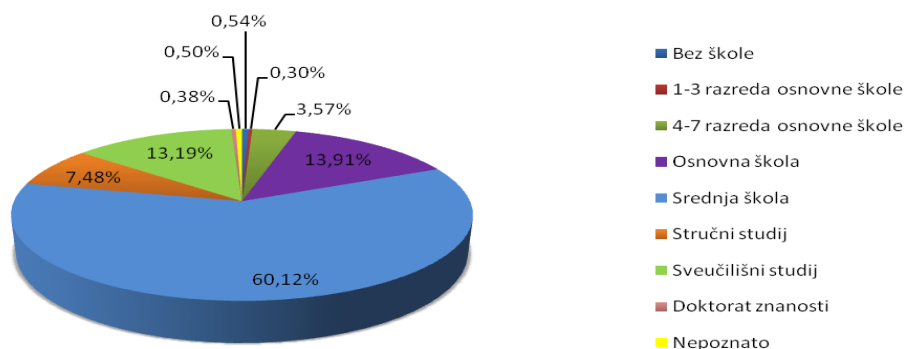
Nakon Drugog svjetskog rata, koji je obilježio iseljavanja stanovništva sa današnjeg područja LAG-a, započinje novo razdoblje useljavanja kao rezultat obnavljanja industrijskih grana važnih za Rijeku: brodogradnja, proizvodnja papira, brodskih uređaja i motora, potom kemijska (rafinerija nafte, koksara) i tekstilna industrija. Rijeka je postala središte šire regije te se povećao i broj stanovnika grada i okolice. Interesantno je da Rijeka u posljednjih 20 godina bilježi pad stanovnika, a u ostalim okolnim mjestima odnosno na području LAG-a se povećava.

2.4. Obrazovna struktura stanovništva

Obrazovanje se nameće kao ključan čimbenik ukupnog društveno-ekonomskog razvoja određenog područja. Na taj način, obrazovano stanovništvo postaje obrazovana radna snaga koja je spremna odgovoriti potrebama tržišta rada. Prema podacima iz Popisa stanovništva iz 2011. godine, Primorsko goranska županija pokazala se kao najpismenija županija u RH čime se dodatno potvrdilo konstantno ulaganje građana i institucija u obrazovanje i cjeloživotno učenje.

U obrazovnoj strukturi područja LAG-a, prema Popisu stanovništva 2011. godine, najveći broj stanovnika ima završenu srednju školu (udio od 60,12%), zatim osnovnu školu (13,91%) te sveučilišni studij (13,19%). Stručni studij ima završeno 7,48% ukupnog broja stanovnika LAG-a, a doktorat znanosti 0,38%.

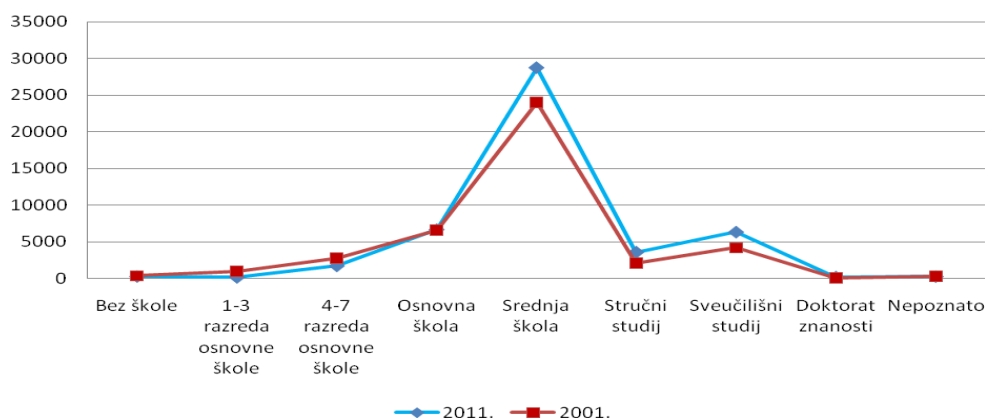
Grafikon 3: Obrazovna struktura stanovnika područja LAG-a

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2013.

Postoje određene razlike u obrazovnosti stanovnika po JLS-ima (**Prilog: Tablica x**), a sve kao posljedica povijesnih okolnosti, geografskog smještaja JLS-a i tradicionalnih obilježja. JLS koje se nalaze neposredno uz more, a to su pretežito Grad Opatija i Općina Lovran imaju najmanji udio nepismenih (Grad Opatija 0,35% i Općina Lovran 0,13%).

Sljedeći grafikon prikazuje promjene u obrazovnoj strukturi stanovnika područja LAG-a od 2001. do 2011. godine. Smanjio se udio nepismenih kao i onih sa završenom samo osnovnom školom ili nekoliko stupnjeva osnovne, a povećao se broj onih sa završenom srednjom školom za 19,5%, sveučilišnim studijem za 68,71%, stručnim studijem za 50,15% te doktoratom znanosti za čak 87,5%.

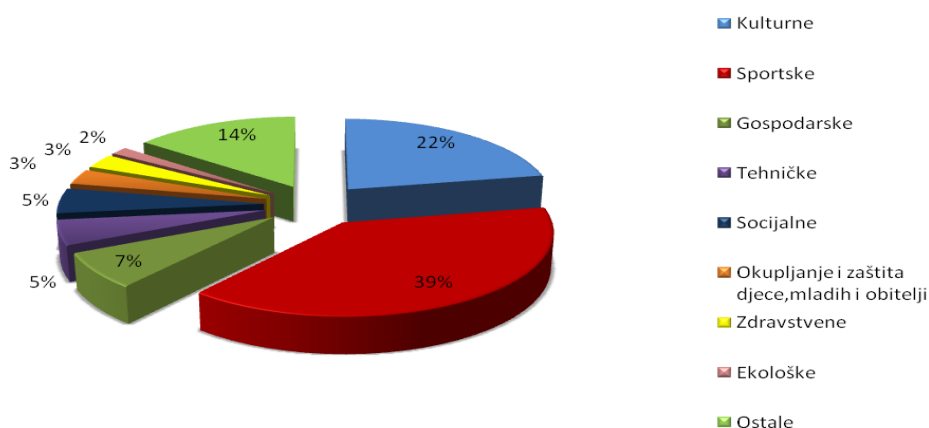
Grafikon 4: Promjene u obrazovnoj strukturi stanovništva područja LAG-a za 2001.- 2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2013.

2.5. Civilno društvo

Broj registriranih udruga civilnog društva Na području LAG-a iznosi 462, što čini 11,95% ukupnog broja udruga Županije. Organizacije civilnog društva imaju iznimnu ulogu u promoviranju interesa zajednice i lokalnog razvoja iz razloga što svojim aktivnostima osiguravaju razvoj gospodarstva, ekologije, socijale, kulture i tradicije, turizma itd.

Kako bi ispunile svoje uloge, organizacije civilnog društva moraju ojačati svoje organizacijske i stručne kapacitete u cilju apliciranja projektnih ideja na moguće izvore EU financiranja, a sukladno time i povećati obim svojih aktivnosti. Značaj udruga leži u samoinicijativnosti ljudi koji se organiziraju i mobiliziraju resurse kako bi zajednički rješavali probleme u lokalnim zajednicama u svim segmentima života. Upravo zato, razvoj udruga nameće se kao bitan element ruralnog razvoja.

Grafikon 5: Broj registriranih udruga po djelatnostima na području LAG-a

Izvor: Registar udruga Republike Hrvatske, 2013.

Iz priloženog grafikona je vidljivo da na području LAG-a najviše djeluje sportskih udruga (39%) i kulturnih udruga (22%). U manjoj mjeri zastupljene su gospodarske, tehničke i socijalne udruge.

Na području LAG-a djeluje Javna vatrogasna postrojba Opatija i 9 Dobrovoljnih vatrogasnih društava, a od županijskog značaja je Centar za obuku vatrogasaca u Šapjanama (Općina Matulji).

3. SWOT analiza razvojnih mogućnosti područja

SWOT analiza je jedna od najpoznatijih metoda koja se koristi za analizu situacije. Sam naziv analize dolazi od riječi Strengths, Weaknesses, Opportunities i Threats koje tvore akronim SWOT, a označavaju snage, slabosti, prilike i prijetnje. SWOT analiza LAG-a je kvalitativna analitička metoda kojom se stupnjevanjem elemenata u okviru četiri polja analize – snage, slabosti, prilike i prijetnje – procjenjuju jake i slabe strane, te pogodnosti i problemi razmatranog predmeta. U većini slučajeva snage i slabosti predstavljaju interne karakteristike LAG-a, dok prilike i prijetnje dolaze iz okruženja.

Kako se ova analiza koristi još uvijek u metodološkoj razradi strateških dokumenata, u posljednje vrijeme sve je više prisutna izjednačenost argumenata navedenih četiriju elemenata i svaki od njih ima i vanjskih i internih utjecaja te se međusobno isprepliću. SWOT analiza LAG-a temeljena je na nalazima osnovne analize u prostoru LAG-a, trendova i razvojnih pokazatelja, raznih podataka nadležnih institucija i drugih. U izradi SWOT analize sudjelovali su predstavnici svih stručnih timova i članovi LAG-a.

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> - Odličan geostrateški položaj područja - Postojanje glavnih prometnih pravaca povezujući se s ostatkom RH i Pan europskim koridorima - Postojanje pograničnog područja sa Slovenijom - Velika tradicija obrtništva i poduzetništva - Veliki ljudski potencijal - Povoljna demografska kretanja - Razvijen turizam i postojanje selektivnog oblika turizma zasnovanog na kulturno-povijesnoj, sakralnoj i prirodnoj baštini - Blizina turističkih središta i emitivnog tržišta - Veliki broj zaštićene kulturne baštine - Postojanje visokoskolske ustanove za kadrove u turizmu - Razvijene male poslovne zone - Bogata biološka raznolikost - Ljepota krajobraza - Visok stupanj očuvanosti prirode i okoliša - Značajna područja zaštićene prirode- NATURA 2020 (ekološka mreža) - Tradicija kulture i običaja - Značajna zaštićena i ostala kulturna i arhitektonska baština - Otvorenost područja LAG-a za međuzupanijsku, međuregionalnu, 	<ul style="list-style-type: none"> - Nedostatni poslovni prostor za društvene djelatnosti - Nezaposlenost mladih i žena - Nedovoljno umrežavanje postojećih poduzetnika u jedinstvenoj turističkoj ponudi - Rascjepkano poljoprivredno zemljište - Nedostatak navodnjavanja - Nedovoljno obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti - Nepovoljna demografska struktura - Neadekvatnost sakupljanja otpadnih voda i otpada - Nedovoljna uključenost prirodne i kulturne baštine u turističkoj ponudi - Neravnomjerna naseljenost na području LAG-a - Nedovoljno razvijeno poduzetničko okruženje i poduzetnička kultura - Nedovoljna i neujednačena sposobnost privlačenja sredstava EU fondova - nedovoljna angažiranost stanovništva u lokalnoj zajednici - Nedovoljan broj potpuno razrađenih projekata za kandidiranje na razne izvore financiranja - visoka gustoća naseljenosti u pojedinim dijelovima područja LAG-a

<p>prekograničnu i međunarodnu suradnju</p> <ul style="list-style-type: none"> - Iskustvo u provedbi EU projekata - Povoljna dobna i obrazovna struktura stanovništva - Postojanje ustanova za obrazovanje svih uzrasta - Postojanost autohtonih sorti (jarbola, brgujski kapuz, belica,..) - Povoljno klimatsko područje - Područje za postojanje visoke kvalitete života na temelju kvalitetnog okoliša, povoljnih klimatskih uvjeta i prirodnih resursa - Dobro razvijen civilni sektor 	<ul style="list-style-type: none"> - Pretjerana betonizacija obale LAG-a - Neadekvatna infrastruktura u pojedinim radnim zonama - Nedovoljno informiranje stanovništva o programima i poticajima u poljoprivredi - Nedostatak prodajnih kanala za prodaju poljoprivrednih proizvoda - Slaba okomita prometna povezanost unutar područja LAG-a - Neadekvatna komunalna infrastruktura na dislociranim područjima LAG-a - Nedovoljno razvijena društvena infrastruktura - Nedovoljno održavanje postojeće kulturne infrastrukture - Zamiranje tradicije i starih običaja - Premali kapaciteti u predškolskom i osnovnoškolskom odgoju (vrtići, škole) - Nedostatak prostora za brigu o bolesnima i nemoćnima - Nedostatan prostor azila za napuštene životinje - Nedovoljna razvijenost i atraktivnost turističkih proizvoda - Nedovoljan broj smještajnih kapaciteta u ruralnom turizmu
<p>PRILIKE</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ravnomjerni ruralni razvoj cijelog područja - Poticanje unapređenja razvoja poduzetništva - Stvaranje jedinstvene ponude proizvoda i usluga za turizam i druge sektore - Poticaji za ekološku poljoprivredu - Eko turizam - Tržište iz okolnih turističkih mjesta - Prilagodba ponude gospodarskim subjektima regije - Novi logistički centar - Poticaji za ulazak u poslovne zone - Izgradnja novih površina u poslovnim zonama - Poticaji i financijski proizvodi za razvoj poduzetništva i poljoprivrede - Stvaranje mreže LAG-ova i suradnje (nacionalne, prekogranične, 	<p>PRIJETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - EU pravila - Nedostatna sredstava za financiranje važnih projekata LAG-a - Daljnje povećanje migracija ruralna sredina-grad u smislu odljeva stručnog i visokoobrazovnog kadra - Daljnja degradacija infrastrukture i resursa radi nedostatka investicija i neučinkovitog upravljanja - Nepovjerenje u djelotvornost institucija i mogućnost promjena - Niska kupovna moć stanovništva - Samodostatnost - Nedovoljna svijest o nužnosti zajedničkog nastupa na tržištu i zajedničkih proizvoda - Nestajanje obrta i samostalnih djelatnosti - Recesijske prilike za stvaranje bolje poduzetničke klime u cijelom

<p>međunarodne)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Privlačenje ulaganja - Smanjenje nezaposlenosti putem razvoja turizma, ekološke poljoprivrede, proizvodnje hrane - Očuvanje i zaštita prirodne, tradicijske i kulturne baštine - Veliki potencijal korištenja obnovljivih izvora energije - Stvaranje povoljnog okruženja za ostanak mlađe populacije - Jeftinije privatne zdravstvene usluge nego u inozemstvu - Dobra turistička ponuda kroz kvalitetnu gastro ponudu, bogat kulturni program i povijesno nasljeđe - Mogućnost razvoja sportskog turizma - Ulazak Hrvatske u EU, mogućnost dobivanja sredstva iz raznih fondova EU 	<p>okruženju</p> <ul style="list-style-type: none"> - Visoki troškovi dobivanja eko certifikata - Privatizacija kulturnih dobara - Pretežitost masovnog turizma
--	--

Elementi iskazani u SWOT analizi u nastavku će se koristiti za utvrđivanje strateških ciljeva, prioriteta i mjera kako bi njihova provedba postigla željene rezultate.

4. Razvojna vizija

Vizija¹⁰ kao prva komponenta strategijskog upravljanja znači „predodžbu, odnosno zamisao, osobito nekog budućeg stanja ili događaja“.¹¹

Vizija je sažeti prikaz budućeg željenog stanja na području LAG-a, a pojavljuje se kao polazište i odredište u procesu strateškog planiranja i u implementaciji strateškog plana, smjer i putokaz kojim putem treba krenuti, da bi se u definiranom vremenskom razdoblju stiglo na odredište.

Vizija razvoja za područje LAG-a usmjerena je prema ruralnom razvoju koji se temelji na povoljnom geografskom i geoprometnom položaju, bogatim i raznolikim prirodnim resursima, krajobraznoj i biološkoj raznolikosti, te atraktivnoj prirodnoj i kulturnoj baštini. Rješenja trenutnog stanja na ovom području LAG-a, proizašla iz rasprave sudionika izrade LRS-a, vidi se u udruživanju javnog i privatnog sektora, stvaranju jedinstvene ukupne ponude područja LAG-a, poticajima za razvoj poduzetništva i inovativnih programa, a time i pojavu domaćih proizvoda na tržištu te u segmentiranom razvoju turizma. Temeljem navedenog, a uzimajući rezultate osnovne analize, SWOT analize, razvojnih trendova te iznijetim idejama o budućnosti područja LAG-a, definirana je razvojna vizija.

Razvojna vizija

Na temeljima tradicije i običaja te kulturno-povijesne i prirodne baštine, a primjenom održivog, pametnog i uključivog rasta postati prepoznatljivo ruralno područje šire regije s ciljem daljnjeg očuvanja krajobraza i kulturnog identiteta te unapređenja kvalitete života stanovništva LAG-a Terra Liburna.

¹⁰ Latinski, visio predstavlja pojavu, prikaz, misao

¹¹ Buble, M. ibid., str. 58

Vizijom se želi postići:

- Promicanje identiteta područja LAG-a te sinergija između poduzetništva, inovativnih aktivnosti umrežavanjem privatnog, civilnog i javnog sektora,
- Podizanje konkurentne sposobnosti gospodarskih subjekata te objedinjavanje ponuda proizvoda i usluga za pozicioniranje turističke destinacije područja LAG-a,
- Primjena održivog, pametnog i uključivog rasta u tradicijske i ostale djelatnosti te veće učešće obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti,
- Očuvanje i zaštita kulturne i prirodne baštine te krajobraza i njihovo održivo korištenje u daljnjem razvoju svih segmenata turizma,
- Kontinuirana edukacija stanovništva i poslovnih subjekata u cilju održivog ruralnog razvoja područja LAG-a te unapređenje visoke kvalitete njihova života.

Temeljem navedenih premisa razvojne misije utvrđuju se razvojni ciljevi, prioriteti i mjere koji se opisuju u slijedećem poglavlju.

4.1. Razvojni ciljevi

Postavljenom vizijom proizlaze strateški ciljevi razvoja područja LAG-a Terra Liburna koji sadrže opis očekivanih ishoda s jasno izraženim mjerljivim postignućima. Ciljevi su postavljeni na način da budu mjerljivi radi njihove ostvarljivosti, jasno formulirani, sveobuhvatni, društveno i okolišno prihvatljivi, doprinose dodatnom razvoju prostora područja LAG-a.

Ruralno integrirani pristup poticanja suradnje pridonosi razvitku ruralnog područja LAG-a te postojanje inovativnih mogućnosti u ekonomskim, socijalnim, ekološkim i okolišnim uvjetima te investicijama koje podupiru razvoj i atraktivnost ovog ruralnog područja. Te investicije mogu biti dio državne regionalne potpore na način da sve tvrtke osnovane na tim područjima mogu u potpunosti pridonositi ostvarenju europskih ekonomskih, socijalnih i teritorijalnih kohezijskih ciljeva. Izbor razvojnih ciljeva temeljio se na postojećim materijalnim financijskim i ljudskim resursima područja LAG-a.

Razvojni ciljevi usklađeni su sa Strategijom ruralnog razvoja RH 2008.-2013., IPARD programima i Razvojnou strategijom Primorsko-goranske županije 2011.-2013.

Razvojni ciljevi sadrže prioritete te mjere provedbe koji su rezultat potreba i iskazanih problema u SWOT analizi. Pokazatelji za mjerenje dostizanja svih ciljeva definirani su poštujući načela SMART analize te su specifični, mjerljivi, izvedivi, realni i vremenski definirani.

U nastavku su **opisi strateških ciljeva**. U skraćenom pregledu odmah u nastavku mogu se pratiti njihovi prioriteti i pripadajuće mjere.

4.1.1. Razvoj identiteta LAG-a, suradnje i međusektorskog partnerskog povezivanja

Pokretanjem potpuno novih aktivnosti u stvaranju LAG-a okupljeni su razni dionici iz javnog, privatnog i civilnog sektora s ciljem da se provode aktivnosti za održivi razvoj ruralnog područja. Kako bi to postigli, potrebno je osnažiti ljudski resurs koji će putem novih znanja najprije provoditi one aktivnosti koje čine odrednice djelovanja ovog strateškog dokumenta. LRS je tako rezultat zajedničkog djelovanja onih lokalnih dionika koji su sudjelovali u izradi LRS-a i onih koji će sudjelovati u njegovoj provedbi odnosno proaktivni pristup i djelovanje. Za to je potrebna logistika koja podrazumijeva operativnost ureda LAG-a koji uključuje prostor i njegovo opremanje te rad volotera i zaposlenika LAG-a. Ured LAG-a i njegov eko-info punkt omogućuje informiranje i okupljanje članica i ostalog stanovništva. Dodatno je potrebno stvoriti snažna partnerstva unutar područja LAG-a te izvan njega iz raznih sektora za stvaranje dodatnih vrijednosti na ruralnom području. Osnaživanje i umrežavanje dionika iz javnog, privatnog i civilnog sektora doprinosi novim informacijama i znanjima za bolje upravljanje svih resursa područja i koordinaciju unutar sektora ili međusektorskog povezivanja. Kako bi se to moglo

postići potrebno je u kontinuitetu provoditi aktivnosti na dizanju svijesti o samom području LAG-a i njegovim osobitostima koje će omogućiti primjenu novih inovativnih procesa i aktivnosti. Info-punkt time postaje jezgro rada LAG-a za informiranje, procese provedbe edukacije, mogućnosti za izradu novih projekata i mogućnosti korištenje raznih poticaja. To će utjecati na usvajanje novih znanja, standarda i općenito dizanja svijesti svih dionika o potrebi stvaranja novih aktivnosti te utjecaju klimatskih promjena koji nastaju na području LAG-a. Kako bi svima bili dostupni ciljevi i aktivnosti LAG-a te LRS, izradit će se web stranica LAG-a i povezati se na društvene mreže. Dodatna dostupnost informacija o LAG-u izradit će se putem promotivnog materijala kako bi bio prepoznatljiv svima i time gradio njegov pozitivan identitet. Aktivnostima na kontinuiranoj edukaciji stanovništva dizat će značaj rada LAG-a i mogućnostima sudjelovanja svih dionika u radu LAG i na projektima od značaja za područje.

4.1.2. Jačanje konkurentnosti gospodarskih subjekata ruralnog područja primjenom inovacija i mehanizama održivog razvoja

Praćenjem podataka gospodarskog stanja na području LAG-a može se uočiti neravnomjernost razvoja jer su područje Grada Kastva, Grada Opatije, Općina Viškova i Matulja vrlo poduzetnički razvijene kako po broju poduzetnika tako i po ostvarenim rezultatima. Kako je iskazano u SWOT analizi potreba je stoga uravnotežiti razvoj na cijelom području, s naglaskom na ostale dijelove LAG-a odnosno područje Klane, Lovrana i Mošćeničke Draga. Potrebno je, koristeći postojeće resurse poslovne infrastrukture, razne i raspoložive poticajne aktivnosti, tradicionalne djelatnosti, znanje i stručnost kod poslovnog i institucijskog sektora omogućiti postojećim i novim poduzetnicima uvjete za razvoj svojih poduzetničkih inicijativa i poduhvata. Potakla bi se aktivnost na obnovi starih zanata, a uključujući mogućnosti primjene novih tehnologija i inovacija. Razvoj novih proizvoda i usluga uz širenje tržišta omogućuje stvaranje bolje konkurentne sposobnosti samih gospodarskih subjekata pa tako i cijelog ruralnog područja. Veliki se naglasak stavlja promicanje i razvoj obnovljivih izvora energije radi vrlo male prisutnosti istih na području, a energetsom učinkovitošću podignuti efikasnost i djelotvornost raznih procesa i objekata. Naponi se stoga usmjeruju na stvaranje eko regije područja LAG-a, naprije nizom informativno-edukativnih programa za stanovništvo kako bi podigli svijest o potrebi korištenja obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti te time postigli učinkovitost i povoljnost korištenja energenata kao novih resursa u javnom i privatnom sektoru te očuvanju okoliša. Osiguravanje povoljnih uvjeta poslovanja gospodarskih subjekata i korištenje pogodnih uvjeta ulaska u postojeće i novo pripremljene lokacije unutar poslovnih zona omogućuje poduzetnicima povoljnu infrastrukturu koju će pripremiti javni i/ili privatni sektor. Za nove poduzetnike predviđa se izgradnja novog poduzetničkog inkubatora koji će omogućiti jeftinije korištenje prostornih, savjetodavnih, informativnih i tehničkih usluga kako bi opstali na tržištu i dalje se razvijali. Planirani logistički centar omogućit će ulazak poduzetnika koji će proizvoditi ili pružiti usluge u poveznici s lučkim i prometnim pravcem. Sve te aktivnosti rezultirat će otvaranjem novih radnih mjesta. U cilju što bolje konkurentnosti i stvaranja novih proizvoda i usluga za ruralni razvoj, neophodna je suradnja gospodarstva i znanosti. Kako na području LAG-a djeluje Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, prvenstveno ta bi suradnja bila usmjerena na ruralni turizam i ostale sektore u suradnji s ostalim fakultetima Sveučilišta u Rijeci. Radi postojanja mnogih arheoloških i prirodnih lokacija potrebno ih je dodatno istražiti pa je u tom smislu potreban centar koji bi servisirao istraživačke i znanstvene aktivnosti. Izrada novih projekata i razrada postojećih projektnih ideja će omogućiti korištenje EU i drugih izvora sredstava za njihovu provedbu.

4.1.3. Razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede te jačanje područja LAG-a kao turističke destinacije

Obalno područje LAG-a je turistički razvijeno te se iz podataka osnovne analize primjećuje da postoji dostatan smještajni kapacitet i dobar turistički promet. No, ono što nedostaje za daljnji razvoj turizma ruralnog područja u zaleđu LAG-a su smještajni kapaciteti. Stoga se želi poticati razvoj agroturizama kako bi korištenjem postojećih resursa kulturne i prirodne baštine, kombinacijom tradicionalnih djelatnosti, uzgojem određenih autohtonih i drugih sorti te novim smještajnim kapacitetima omogućili ovaj specifičan vid turizma. Time se omogućuje dodatna segmentacija turističkog tržišta koja već postoji, ali je treba dodatno proširiti. Cilj jest umrežiti i udružiti sve nositelje turističkih, ugostiteljskih, poljoprivrednih i ostalih poduzetničkih aktivnosti koji će uz korištenje graditeljske baštine, novih tehnologija istaknuti ukupnu turističku ponudu. Važno je stoga upravljati ovom turističkom destinacijom LAG-a. Dodatnom izgradnjom turističke infrastrukture zajedno s komunalnom te novom signalizacijom omogućiti kvalitetu za život stanovnika i gostiju. Postati prepoznatljiviji s eko mrežom staza (biciklističke, jahačke, pješačke, trekning i drugih oblika alternativnog kretanja), ponuditi današnjem gostu emotivne doživljaje u prirodi, a uz ostalu gastronomsku i drugu ponudu spojiti zaleđe LAG-a s obalnim dijelom te unaprijediti nerazvijeni dio LAG-a, a razvijanjem omogućiti dodatne vrijednosti. Nastavno na rečeno, uspostaviti suradnju s raznim dionicima izvan LAG-a, prvenstveno u emitivnim turističkim tržištima. Razvoj održivog, odgovornog i visokokvalitetnog turizma podrazumijeva i jedinstveno upravljanje turističkom destinacijom, u ovom slučaju, destinacijom cijelog područja LAG-a. U tom kontekstu aktivnosti će biti usmjerene na objedinjavanje turističke ponude ruralnog područja, povezivanje razvijenih turističkih središta s unutrašnjim ruralnim resursima, pojačane promotivne aktivnosti, razvoj svih segmenata turizma, a u cilju stvaranja prepoznatljivosti i jedinstvenog imidža područja. U osnovnoj analizi istaknuto je kako ovo ruralno područje nije tipično poljoprivredno i male su površine dostupne u dolcima, vrtovima, livadama, pašnjacima i slično. Zato je potrebno dodatnim razvojem stočarstva koristiti resurs pašnjaka na obroncima Učke. Obzirom na male poljoprivredne površine, raznim aktivnostima LAG-a poticati stanovništvo na objedinjavanje i okrupljivanje zemljišta kako bi se na ekonomskoj osnovi pokrenuli poljoprivredni programi. Takvi programi i aktivnosti podrazumijevaju razvoj i prodaju poljoprivrednih i certificiranih proizvoda kroz zajedničku platformu, centar za preradu i prodaju proizvoda i usluga. Tradicionalan resurs autohtonih sorti kao što su brgujski kapuz, sorta vinove loze belice i jarbole potrebno je koristiti kako bi se unaprijedilo vinogradarstvo i poboljšala kvaliteta vina. Novim tehnologijama koje će se koristiti za uzgoj, preradu i proizvodnju poljoprivrednih proizvoda omogućiti bolju konkurentnu sposobnost njihovih nositelja i ruralnog područja u cjelini. Kako bi olakšali navedeno, potrebno je koristiti sve poticajne mjere na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. Prepoznatljivost turističkih kapaciteta i gastronomske ponude omogućuje dobivanje certifikata koji su dostupni u Županiji kao što su Kvarner family za smještajne kapacitete te Kvarner food i Kvarner gourmet za gastronomiju čime se podiže kvaliteta i prilagodba europskim i svjetskim standardima. To naročito vrijedi za dobivanje eko certifikata. Pokretanje etno-eko zadruge u tome će imati značajnu ulogu jer će okupiti sve nositelje koji će se baviti očuvanjem i zaštitom cjelokupne baštine te njezinom eksploatacijom, tamo gdje je moguće, doprinijeti specifičnosti ponude i kvalitete proizvoda i usluga. U cilju stvaranja takve ponude potrebno je kreirati nove turističke proizvode koji će objedinjavati tradiciju, legende, priče kako bi se njihova prepoznatljivost pokrenula, zaštitila i promovirala. Za to je potrebno izraditi marketing plan za ruralni turizam te korištenjem kanala distribucije i e-poslovanjem prodavati turističke i druge proizvode LAG-a

4.1.4. Razvoj ljudskih potencijala, povećanje sposobnosti stanovnika za partnerski rad i podizanje društvene svijesti o ruralnom području

U cilju postizanja i provedbe svih planiranih ciljeva navedenih u LRS, potrebno je imati kvalitetan i educiran ljudski potencijal. Istaknuto je u osnovnoj analizi da je broj stanovnika konstantan i u pojedinim područjima raste što nije tipično za ruralna područja. Upravo snažan utjecaj tradicije i mogućnosti zapošljavanja u okolici je utjecalo na takav trend. Potrebno je osnažiti ljudskih potencijal tamo gdje je najpotrebniji za daljnji razvoj ruralnog područja. Najprije kroz unapređenje programa u obrazovnim institucijama potrebno je slijediti potrebe u svim sektorima. Od najmlađih stanovnika pa nadalje potrebno je utjecati i promovirati područje sa svojim resursima za buduće moguće korištenje i djelovanje. Informativnim i edukativnim kampanjama i neformalnim oblicima edukacije te korištenjem suvremenih i inovativnih alata promicati vrijednosti svih ciljnih skupina ruralnog područja. Kako je veliki naglasak stavljen na eko regiju LAG-a, potrebno je uvođenje programa iz ekologije, energetske učinkovitosti, od vrtića do visokobrazovnih institucija. Nastojanjima kroz formalno obrazovanje u mnogome pomaže cjeloživotno učenje koje se provodi u kontinuitetu za sve ciljne skupine naglašavajući upravo korištenje kulturne i prirodne baštine za očuvanje i eksploataciju i stvaranje novih aktivnosti. Transfer znanja i razmjena dobrih praksi s drugim LAG-ovim i drugih dionicima će dodatno doprinijeti jačanju ljudskih kapaciteta. Naglasak se stavlja na veća znanja o ruralnom razvoju i primjeni LEADER pristupa i programa kao konstante u primjeni. Bez dodatnih potpora za poboljšanje poduzetničke i društvene klime za sve ciljne skupine nema niti osnaživanja ruralnog razvoja. Poseban se naglasak treba staviti na osjetljive ciljne skupine kao što su mladi, nezaposleni, žene i djeca žrtve nasilja, osobe s invaliditetom i druge. U tome partnersko povezanje raznih institucija i njihove stručne kompetencije su od velike važnosti. Prateći potrebe raznih ciljnih skupina, posvetit će se dodatna pozornost na stvaranje i razvoj socijalnog i kulturnog poduzetništva.

4.1.5. Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje okoliša i tradicionalnih krajobraznih elemenata

Područje LAG-a je vrlo bogato kulturnom, tradicijskom, arhitektonskom, arheološkom, industrijskom i prirodnom baštinom koja je u dobroj mjeri zaštićena. Njihovo očuvanje i zaštita je prioritetno. Održivo gospodarenje takvih resursa treba doprinijeti da se putem raznih projekata i mogućih izvora financiranja dodatno valoriziraju, zaštite i očuvaju te koriste na propisan i moguć način. Prirodna baština, a naročito mreža NATURA 2000 možda će doživjeti promjene u obuhvatu, no upravo radi toga posebno se treba dalje štiti. Sva navedena baština je temelj za stvaranje jedinstvene ponude područja LAG-a, a uspostavom GIS sustava omogućuje njeno lociranje i praćenje razvojnih potreba. Navedena baština daje mogućnost za pokretanje i razvoj poduzetničkih aktivnosti te dodatno zapošljavanje kroz otvaranje novih radnih mjesta. Poticajnim aktivnostima omogućuje se spoj poduzetništva i obnovljivih izvora energije te ekoloških programa. To vrijedi i za privatni te dodatno i za javni sektor koji će zajedničkim djelovanjem omogućiti korištenje raznih potpora za održivi razvoj. Kompostiranje bio otpada je aktivnost koja će se poticati za uzgoj poljoprivrednih kultura. Kako je čovjek pokretač svih životnih aktivnosti, dizanje svijesti o zaštiti okoliša i njegovim upravljanjem te energetske učinkovitosti omogućit će prihodovanje stanovništva razvojem i integracijom održivih oblika poduzetničkih aktivnosti u poljoprivredi, turizmu, gospodarstvu, energetici i drugim. Pilot projektom za izgradnju ogleadne pasivne kuće na području LAG-a daje dodatno primjer kako se pametnim rastom mogu uključiti i koristiti svi resursi i njihova učinkovitost i djelotvornost. Javni sektor se također treba više prilagoditi novim i alternativnim načinima lokalnog prijevoza za očuvanje okoliša. Krajobraz koji je toliko karakterističan za područje LAG-a treba očuvati i zaštititi. Izgradnjom deponija građevinskog materijala te saniranjem lokaliteta i orgniziranjem

krupnog otpada doprinosi se zaštiti okoliša. Reciklažnim dvorištima potiče se stanovništvo za selektiranje otpada te njegovo sakupljanje radi reciklaže. Za stanovništvo važan je resurs pitke vode koji danas globalno predstavlja strateški resurs svakog područja. Zaštita izvorišta pitke vode i slivnih voda od septičkih jama je vrlo značajno naročito tamo gdje sustav vodoopskrbe nije prisutan.

4.1.6. Poboljšanje kvalitete života svih skupina stanovnika područja LAG-a uz naglasak na ravnomjerni razvoj

Kvaliteta život stanovnika ogleda se u razvijenoj komunalnoj infrastrukturi čime se diže njihov komunalni standard. U SWOT analizi istaknuto je da udaljenija mjesta od općinskih središta nisu priključena na kanalizacijski sustav te je planirano da se tamo gdje je moguće, izgradi. Postoji potreba za poticanje na održavanje zona sanitarne zaštite i područja izvorišta voda obzirom i na karakteristike tla. Za razvoj poljoprivrednih aktivnosti potiče se na izgradnju sustava navodnjavanja. Istaknuto je da je horizontalno cestovno prometovanje nedostatno pa se također potiče prometno povezivanje svih mjesta na području LAG-a lokalnim i županijskim cestama i mogućnosti korištenja željeznice u jednom dijelu područja tamo kuda prolazi. Dodatna rekonstrukcija nerazvrstanih cesta poboljšat će postojeće stanje. Izgradnjom plinske mreže; DTK mreže, dostupniji Internet pristup i već spomenuta ostala komunalna infrastruktura omogućuju bolji standard stanovništva, ali i bolje uvjete rada gospodarskim subjektima i njihovoj konkurenciji kao i cijelom ruralnom području. Usporedno s komunalnom infrastrukturom kao temeljnom za razvoj ostalih djelatnosti, važnu ulogu ima izgradnja društvene infrastrukture i potrebe za multifunkcionalnom dvoranom, knjižnicom, izgradnjom dječjih vrtića i igrališta, domova za starije i nemoćne osobe te sportskih sadržaja. Uz to potrebno je dodatno pokrenuti nove programe za aktivnosti svih ciljnih skupina stanovništva, osobito za mlade i osobe starije dobi. Uređenje javnih površina doprinosi boljem komunalnom i društvenom standardu kao i postojanje azila za napuštene životinje. Za dizanje kulturnog standarda važno je pokrenuti kulturnu ustanovu koja bi sadržajno upotpunila već postojeću ponudu. Poticajima za mlade obitelji u mnogome bi se poboljšala struktura starosti stanovništva, a uz poboljšanje kvalitete društvene infrastukture.

Sažetak strateških ciljeva s opisom te njihovi prioriteti i mjere

Strateški cilj 1: Razvoj identiteta LAG-a, suradnje i međusektorskog partnerskog povezivanja	
PRIORITETI	MJERE/AKTIVNOSTI
1. Uspostava kvalitetnog, otvorenog i učinkovitog partnerstva za provedbu LRS	1. Izbor koordinatora izrade LRS i uključivanje svih članica LAG-a te ostalih dionika ruralnog područja
	2. Formiranje stručnih timova
	3. Upoznavanje javnosti s izradom LRS
2. Razvoj međusektorskog djelovanja na području LAG-a i izvan njega	1. Edukacija svih dionika na području LAG-a o mogućnostima povezivanja
	2. Razvoj partnerstva, suradnja i povezivanje članica i ostalih dionika na području LAG-a iz raznih sektora unutar područja i izvan njega
3. Učinkovitost rada ureda LAG-a	1. Uređenje i opremanje ureda LAG-a uz primjenu energetske učinkovitosti i novih tehnologija

	2. Uređenje/izgradnja i opremanje Eko-info punkta LAG-a za informiranje i/ili okupljanje članica LAG-a i ostalih dionika ruralnog područja
	3. Profesionalno zapošljavanje u uredu LAG-a
4. Animiranje i podupiranje inovativnih aktivnosti na području LAG-a	1. Dizanje svijesti stanovništva s područja LAG-a o potrebi inovativnih procesa i aktivnosti za izradu novih projekata i mogućnosti njihova financiranja
	2. Potpore za inovativne programe, znanje, standarde i podizanje svijesti stanovništva o utjecaju klimatskih promjena koji nastaju na području LAG-a
	3. Osnivanje Zaklade za inovativne programe na području LAG-a
5. Promocija LRS- i LAG-a	1. Kreiranje web stranice LAG-a
	2. Povezivanje i predstavljanje LAG-a na društvene mreže
	3. Predstavljanje ciljeva i djelatnosti LAG-a i LRS u kontinuitetu putem svih medija radi aktivnog uključivanja stanovništva u razne aktivnosti i projekte
	4. Kontinuirano upoznavanje stanovnika područja LAG-a o provedbi i rezultatima LRS
6. Razvoj identiteta LAG-a	1. Izrada vizualnog identiteta LAG-a
	2. Izrada brošura o djelovanju i aktivnostima LAG-a
	3. Kontinuirana edukacija stanovništva o značaju i mogućnostima rada LAG-a
	4. Kontinuiran rad na izradi projekata za razvoj ruralnog područja
Strateški cilj 2: Jačanje konkurentnosti gospodarskih subjekata ruralnog područja primjenom inovacija i mehanizama održivog razvoja	
PRIORITETI	MJERE/AKTIVNOSTI
1. Razvoj novih proizvoda i usluga te dizanje njihove konkurentnosti	1. Korištenje resursa tradicionalnog poduzetništva na području LAG-a u razvoju novih proizvoda za njihovu bolju konkurentnost na tržištu
	2. Poticanje na aktivnosti obnavljanja zaboravljenih zanata i vještina te običaja s primjenom inovativnih rješenja
	4. Poticaji za poduzetnike koji ulaze u poslovne zone, a koriste napredne poslovne procese i visoku tehnologiju
	5. Poticaji za internacionalizaciju tvrtki s područja LAG-a te umrežavanje poduzetnika i institucija unutar LAG-a i izvan njega
2. Promicanje i razvoj obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti	1. Kreiranje aktivnosti i projekata za razvoj eko-regije Terra Liburna
	2. Informativno-edukacijske kampanje za stanovništvo o OIE i energetske učinkovitosti
	3. Primjena OIE i sustavno gospodarenje energijom u javnom i privatnom sektoru
	4. Izgradnja solarne elektrane
3. Razvoj poduzetničke infrastrukture	1. Izgradnja poduzetničkog inkubatora u Viškovu
	2. Izgradnja Logističkog centra Miklavija
	3. Izgradnja/uređenje slobodnog zemljišta poslovnih zona na području LAG-a
4. Jačanje veza između znanosti i	1. Suradnja na istraživanju i razvoju turizma na ruralnom području s znanstvenim institucijama

gospodarstva	2. Primjena novih znanja u programe i projekte ruralnog razvoja
	3. Pokretanje istraživačkog centra za arheologiju i prirodu
Strateški cilj 3: Razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede te jačanje područja LAG-a kao turističke destinacije	
PRIORITETI	MJERE/AKTIVNOSTI
1. Razvoj ruralnog turizma	1. Poticaji za izgradnju kvalitetnih turističkih smještajnih kapaciteta
	2. Poticanje razvoja ruralnog turizma s naglaskom na agroturizam
	3. Promocija ruralnog turizma područja LAG-a korištenjem novih tehnologija te izlaganje na sajmovima
	4. Upravljanje turističkom destinacijom područja LAG-a
	5. Poticanje razvoja svih segmenata turizma s naglaskom na kulturni, ekološki, zdravstveni, gastronomski, prirodni, adrenalinski itd.
	6. Poticanje izgradnje turističke infrastrukture i postavljanje dodatne turističke signalizacije
	7. Razvoj mreže eko staza (biciklističkih, pješačkih i drugih alternativnih oblika kretanja)
	8. Spajanje turizma Liburnijske rivijere s okolnim mjestima na području LAG-a i izvan njega
	9. Umrežavanje nositelja turističkog smještaja s ostalim nositeljima turističke ponude te drugim dionicima na domaćem i međunarodnom nivou
2. Razvoj poljoprivrede i stočarstva	1. Iskorištavanje neobrađenog zemljišta za revitalizaciju poljoprivrednih aktivnosti i stočarstva
	2. Okrupnjavanje zemljišta za revitalizaciju poljoprivrede i stočarstva
	3. Očuvanje i promocija autohtonih sorti (jarbola, belica, brgujski kapuz, ..)
	4. Stvaranje dodatne vrijednosti proizvoda i usluga s naglaskom na proizvodnju prerađevina
	5. Razvoj konkurentne sposobnosti poljoprivrednika uvođenjem novih tehnologija korištenjem postojećih resursa
	6. Potpore za proizvođače eko proizvoda i usluga za dobivanje eko certifikata
	7. Poticaji za razvoj ekološke proizvodnje
	8. Pokretanje eko-etno zadruge
3. Razvoj novih proizvoda i usluga koji objedinjuju kulturnu, prirodnu baštinu i autohtone proizvode te poticanje njihove kvalitete	1. Potpore za kreiranje zajedničkih turističkih proizvoda utemeljenih na stručno obrađenim pričama i legendama područja LAG-a
	2. Stvaranje specifičnih proizvoda i usluga u jedinstvenu turističku ponudu područja LAG-a uključivanjem resursa kulturne i prirodne baštine te autohtonih proizvoda za kreiranje identiteta turizma LAG-a
	3. Potpore za dobivanje certifikata za turistički smještaj i ugostiteljstvo
	4. Objedinjeni marketing ruralnog turizma na razini LAG-a
	5. Korištenje novih kanala distribucije /direktna prodaja/ proizvoda i usluga te e-poslovanja
	6. Poticanje audiovizualnih djelatnosti

Strateški cilj 4: Razvoj ljudskih potencijala, povećanje sposobnosti stanovnika za partnerski rad i podizanje društvene svijesti o ruralnom području

PRIORITETI	MJERE/AKTIVNOSTI
1. Unapređenje i razvoj modernog obrazovanja i osposobljavanja u svim segmentima života i rada	1. Unapređenje svih školskih i vanškolskih programa i aktivnosti za mlade
	2. Informativno-edukacijske kampanje za stanovništvo o svim segmentima života i rada
	3. Uvođenje edukativnih programa o ekologiji i energetske učinkovitosti u škole i vrtiće
	4. Promicanje vrijednosti strukovnog obrazovanja i korištenje novih inovativnih alata
2. Cjeloživotno obrazovanje i transfer znanja između svih dionika na području LAG-a i izvan njega	1. Kontinuirana edukacija svih skupina ruralnog područja za poljoprivredu i poduzetništvo
	2. Kontinuirana edukacija svih skupina ruralnog područja o prirodnim i kulturnim resursima i njihovom očuvanju i zaštiti te eksploataciji
	3. Transfer znanja i razmjena dobrih praksi unutar dionika ruralnog područja i izvan njega
	4. Jačanje znanja o ruralnom razvoju i načelima LEADER pristupa i programa
3. Potpora razvoju poduzetničke i društvene kulture i klime te uključivanje osjetljivih skupina društva	1. Podizanje razine poduzetničke kulture i klime kod svih ciljnih skupina
	2. Programi, aktivnosti i poticaji usmjereni na osjetljive skupine društva: mladi, žene i djeca žrtve nasilja, nezaposleni, osobe treće dobi, osobe s invaliditetom i dr.
	3. Partnersko povezivanje raznih institucija i stručnih kompetencija za rad s osjetljivim skupinama društva
	4. Razvoj socijalnog i kulturnog poduzetništva

Strateški cilj 5: Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje okoliša i tradicionalnih krajobraznih elemenata

PRIORITETI	MJERE/AKTIVNOSTI
1. Razvoj i očuvanje zaštićenih područja kulturno-prirodne baštine te stvaranje jedinstvene ponude (uključenje područja u mrežu NATURA 2000)	1. Očuvanje i zaštita kulturne baštine, tradicijskih običaja i arhitektonskih vrijednosti područja
	2. Očuvanje i obnova jedinstvene etnološka baštine - autohtone arhitekture i arheologije
	3. Očuvanje i obnova industrijske baštine
	4. Očuvanje prirodne baštine i uključivanje u mrežu NATURA 2000
	6. Poticaji stvaranja i promocije jedinstvene ponude objedinjavanjem cjelokupne baštine
	7. Uspostava GIS-a LAG-a o kulturnim, prirodnim, etnografskim, arheološkim, turističko-ugostiteljskim i drugim lokacijama
	2. Poboljšanje prihodovanja stanovništva razvojem i integracijom održivih oblika poljoprivrede, gospodarstva, turizma i obnovljivih izvora energije
2. Poticanje primjene obnovljivih izvora energije i ekoloških programa	3. Programi sufinanciranja/subvencioniranja uvođenja sustava OIE u kućanstva i poslovni sektor
4. Olakšice stanovništvu i poslovnom sektoru za korištenje OIE u nadležnosti lokalne vlasti	

	5. Potpore za programe iz poljoprivrede, poduzetništva, turizma, obnovljivih izvora energije i drugih djelatnosti koji doprinose održivosti ruralnog područja
	6. Uvođenje sustava kompostiranja bio otpada na poljoprivrednim površinama, gospodarstvima, stambenim objektima itd.
3. Dizanje svijesti stanovništva o zaštiti okoliša i njegovim upravljanjem te o energetskej učinkovitosti	1. Edukacija stanovništva o zaštiti okoliša i njegovim upravljanjem i energetskej učinkovitosti (tzv.Zeleni sat)
	2. Edukacija i jačanje kapaciteta javnog sektora za provedbu politika i mjera energetske učinkovitosti
	3. Izrada brošura i letaka o zaštiti okoliša, ekologiji i energetskej učinkovitosti
	4. Pokretanja pilot projekta pasivne kuće na području LAG-a
	5. Poticanje alternativnih načina lokalnog prijevoza s elektro-skuterima, elektro-biciklima za građane i javni sektor (komunalni redari)
4. Zaštita okoliša	1. Očuvanje i zaštita krajobraza na području LAG-a
	2. Izgradnja deponija građevinskog otpada
	3. Saniranje i organizirano prikupljanje krupnog otpada
	4. Postavljanje reciklažnih dvorišta na području LAG-a
	5. Aktivnosti na recikliranju otpada
	6. Zaštita izvora voda i slivnih voda od septičkih jama
Strateški cilj 6: Pобоljšanje kvalitete života svih skupina stanovnika područja LAG-a uz naglasak na ravnomjerni razvoj	
PRIORITETI	MJERE/AKTIVNOSTI
1. Razvoj komunalne i prometne infrastrukture	1. Izgradnja kanalizacijskog sustava na ruralnom području
	2. Poticanje na održavanje zona sanitarne zaštite i područja izvorišta pitke vode
	3. Izgradnja sustava navodnjavanja
	4. Bolje prometno povezivanje na području LAG-a (lokalne i županijske ceste, željeznica)
	5. Rekonstrukcija nerazvrstanih cesta
	6. Izgradnja plinske mreže
	7. Izgradnja DTK mreže i bolji Internetski pristup
	8. Izgradnja i komunalno opremanje nove stambene zone
2. Razvoj društvene infrastrukture	1. Izgradnja dječjeg vrtića i škole te igrališta za djecu
	2. Izgradnja multifunkcionalne dvorane
	3. Izgradnja nove knjižnice
	4. Izgradnja doma ili centra za starije i nemoćne osobe
	5. Izgradnja azila za napuštene životinje
	6. Uređenje parkovnih površina te sportskih i kulturnih sadržaja
	7. Izgradnja/rekonstrukcija društvenih domova na dislociranim područjima LAG-a
	8. Pokretanje ustanove u kulturi
3. Razvoj novih programa i aktivnosti za	1. Poticaji za mlade obitelji

stanovništvo	2.Poticanje aktivnosti za ulaganja i programe u sport i rekreaciju za mlade i starije osobe te socijalno osjetljive skupine
	3.Izgradnja boćališta
	4.Izgradnja omladinskog igrališta
	5.Uređenje sportsko-rekreativnih zona, sportskog parka te adrenalinsko-avanturističkih parkova
	6. Novi programi i aktivnosti u društvenim domovima

4.2. Prioriteti i mjere za dostizanje ciljeva te definiranje korisnika, rezultata, indikatora i kriterija prihvatljivosti

Za svaki strateški cilj određeni su prioriteti i opisan razlog odabira mjera. Kome su namijenjene te koji se rezultati od njih očekuju s indikatorima provedbe i razinom djelovanja daje se u sljedećem pregledu.

Strateški cilj 1: Razvoj identiteta LAG-a, suradnje i međusektorskog partnerskog povezivanja	
Prioriteti	
Razlog odabira mjera	
1.	Uspostava kvalitetnog, otvorenog i učinkovitog partnerstva za provedbu LRS
2.	Razvoj međusektorskog djelovanja na području LAG-a i izvan njega
3.	Učinkovitost rada ureda LAG-a
4.	Animiranje i podupiranje inovativnih aktivnosti na području LAG-a
5.	Promocija LRS- i LAG-a
6.	Razvoj identiteta LAG-a
Razlog odabira mjera	
Kako bi se započela primjena LEADER programa i IPARD programa, LAG je osnovna ćelija djelovanja koja okuplja dionike iz javnog, privatnog i civilnog sektora koji trebaju djelovati između sebe i izvan područja. Izrada strateškog dokumenta omogućiti će provedbu bitnih projekata za ruralno područje, a za to je potrebno okupiti i koristiti sve raspoložive resurse. Formiranjem ureda LAG-a i info-punkta omogućuje se šira informiranost i dizanje svijesti stanovništva područja LAG-a o ruralnom području i interaktivnim aktivnostima. Promotivne aktivnosti za bolje upoznavanje potreba ruralnog područja i rada LAG-a i provedbe LRS-a treba kontinuirano provoditi. Poseban naglasak su inovativni programi i formiranje zaklade za njihovu realizaciju.	
Ciljne skupine	
- LAG i njegove članice te ostali dionici ruralnog područja: gospodarski subjekti, udruge, domaće i međunarodne institucije i organizacije, ciljne skupine: mladi, nezaposleni, žene, ..	
Očekivani rezultati	
<ul style="list-style-type: none"> - izrađena LRS - odobren LAG - uspostavljen i osposobljen ured LAG-a - zapošljavanje u uredu LAG-a (voditelj, tajnik...) - uspostavljen info-punk LAG-a - formirana partnerstva iz javnog, privatnog i civilnog sektora - uspostavljena suradnja i umrežavanje s drugim domaćim i stranim LAG-ovima - pokrenuta zaklada za inovativne programe 	

- promoviran LAG i LRS		
Indikatori provedbe	Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013	Stanje 2015
LAG s odobrenjem za provedbu IPARD programa	0	1
Broj zaposlenika LAG-a	0	2
Provedba LRS – broj odabranih projekata	0	20
Broj provedenih projekata LAG-a	0	5
Broj promotivnih aktivnosti za LAG i LRS	0	12
Kreirana web stranica	0	1
Broj tiskanih i elektroničkih promo materijala LAG-a (brošura, prospekt, newsletter i sl.)	0	6
Broj formiranih partnerstava	0	3
Broj međuregionalnih i međunarodnih partnerstva	0	4
Broj potpora za inovativne programe	0	3
Broj edukacija za stanovništvo	0	6
Razina	Najvažniji kriteriji provedbe LRS	
LAG Lokalna Županijska Nacionalna Međunarodna	Identitet i prepoznavanje LAG-a, uključenost partnerske i međusektorske te međuregionalne suradnje, novo zapošljavanje, uključenost ciljnih skupina, utjecaj strateških ciljeva i realizaciju projekta prateći navedene indikatore, pozicioniranje LAG-a na svim razinama	

Strateški cilj 2: Jačanje konkurentnosti gospodarskih subjekata ruralnog područja primjenom inovacija i mehanizama održivog razvoja

Prioriteti		Razlog odabira mjera
1.	Razvoj novih proizvoda i usluga te dizanje njihove konkurentnosti	U cilju jačanja konkurentne sposobnosti gospodarskih subjekata potrebno je u kontinuitetu poticajnim mjerama učiniti povoljno poduzetničko okruženje na ruralnom području. Korištenjem resursa tradicionalnog poduzetništva, poslovnih zona, poticajnih mjera omogućiti stvaranje novih proizvoda i usluga, obnoviti stare zanate spajajući ih s inovativnim procesima, internacionalizirati tvrtke, koristiti energetska učinkovitost u javnom i privatnom sektoru i omogućiti korištenje obnovljivih izvora energije te povezati gospodarstvo i znanost uz stvaranje eko regije LAG-a.
2.	Promicanje i razvoj obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti	
3.	Razvoj poduzetničke infrastrukture	
4.	Jačanje veza između znanosti i gospodarstva	
Ciljne skupine		
- gospodarski subjekti: trgovačka društva, obrti, OPG-i, zadruge - potencijalni poduzetnici (mladi, žene, nezaposleni,...) - JLS, županija, potporne institucije, investitori, znanstvene institucije		
Očekivani rezultati		

Povećanje tržišta orijentiranih gospodarskih subjekata Povećanje broja novih poduzetničkih inicijativa s novim i inovativnim idejama koristeći nove tehnologije i tradicionalnog poduzetništva i zanata Povećanje broja korisnika poslovnih zona Povećani broj eko projekata i programa Povećani broj investicija i korištenje obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti Povećanje broja inovativnih turističkih i ruralnih proizvoda		
Indikatori provedbe	Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013	Stanje 2015
Broj uključenih osoba raznih ciljnih skupina	0	30
Broj novih implementiranih poduzetničkih inicijativa novih tehnologija, obnovljivih izvora energije, energetske učinkovitosti, tradicionalnog poduzetništva i zanata	0	12
Broj ostvarenih potpora za poduzetničke inicijative	0	8
Broj novih radnih mjesta	0	24
Broj novih korisnika poslovnih zona	0	8
Broj novih eko projekata i programa	0	10
Broj novih turističkih proizvoda i usluga	0	5
Razina	Najvažniji kriteriji provedbe LRS	
LAG Lokalna Županijska Nacionalna Međunarodna	Poduzetnički projekti, novo zapošljavanje, internacionalizacija tvrtki LAG-a, umrežavanje poduzetnika i institucija, utjecaj strateških ciljeva i realizaciju projekta prateći navedene indikatore, eko regije LAG-a, uključenje znanosti i gospodarstva, suradnja s subjektima unutar i izvan LAG-a.	

Strateški cilj 3: Razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede te jačanje područja LAG-a kao turističke destinacije

Prioriteti	Razlog odabira mjera
1. Razvoj ruralnog turizma	Korištenjem resursa kulturne, prirodne i tradicionalne baštine te autohtonim proizvodima stvarati nove mogućnosti razvoja ruralnog turizma. Poticanje razvoja smještajnih kapaciteta u zaleđu LAG-a, agroturizama, kroz promociju takavog oblika turizma korištenjem novih tehnologija i putem sajamskih nastupa. Upravljanje turističkom destinacijom postaje neizostavna aktivnosti kako bi se razvili razni segmenti ruralnog turizma, izgradila turistička infrastruktura i signalizacija, umrežili svi načini kretanja, bolje spojili razvijeni obalni turizam liburnijske rivijere sa zaleđem LAG-a i izvan
2. Razvoj poljoprivrede i stočarstva	

3.	Razvoj novih proizvoda i usluga koji objedinjuju kulturnu, prirodnu baštinu i autohtone proizvode te poticanje njihove kvalitete	njega, umrežili svi nositelji turističke aktivnosti. Uz turizam treba spojiti resurse poljoprivrede i stočarstva. Najprije boljim korištenjem poljoprivrednog zemljišta i njegovim okrupnjavanjem, očuvanjem autohtonih sorti, uvođenjem novih tehnologija u poljoprivredi te korištenjem raspoloživih potpora za daljnji razvoj uz naglasak na eko programe, njihovu certifikaciju, stvaranje dodatnih vrijednosti proizvoda i usluga, udruživanjem dionika.
Ciljne skupine		
<ul style="list-style-type: none"> - subjekti u turizmu (agencije, hoteli, ugostitelji, turističke zajednice i dr.) - subjekti u poljoprivredi (obrta, OPG, agroturizmi, trgovačka društva, sporedna djelatnost) i stočarstvu (uzgajivači, proizvođači sira i dr.) - ciljne skupine: nezaposleni, žene, mladi,... - potporne institucije, JLS, županija, međunarodni subjekti i institucije 		
Očekivani rezultati		
<ul style="list-style-type: none"> - povećanje broja turističkih kapaciteta u zaleđu LAG-a - povećani broj agroturizama - izrađen i objedinjen promotivni materijal jedinstvene turističke ponude područja LAG-a - povećana kvaliteta turističke ponude segmentiranog turizma - poboljšana turistička infrastruktura i povećani broj turističke signalizacije - povećane obrađene i objedinjene poljoprivredne površine - povećan broj aktivnosti na očuvanju i promociji autohtonih sorti (brgujski kapuz, jarbola, belica,..) - povećanje broja tržišno orijentiranih poljoprivrednih subjekata - povećanje ekološke proizvodnje - povećanje broja potpora za ekološke programe 		
Indikatori provedbe	Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013	Stanje 2015
Broj novih jedinica turističkih kapaciteta	0	6
Broj novih agroturizama	0	4
Broj promotivnog materijala	0	2
Broj nastupa na sajmovima	0	4
Broj nove turističke ponude	0	8
Broj novih eko programa	0	5
Broj nove turističke infrastrukture	0	7
Broj promotivnih aktivnosti za autohtone sorte	0	4
Broj novih radnih mjesta u turizmu	0	20
Broj novih eko proizvoda	0	4
Povećanje broja turista i posjetitelja	0	3%
Razina	Najvažniji kriteriji provedbe LRS	
LAG Lokalna Županijska Nacionalna Međunarodna	Poduzetnički projekti, proizvodi i usluge, novo zapošljavanje, turistički promet i ponuda LAG-a, umrežavanje poduzetnika i institucija, utjecaj strateških ciljeva i realizaciju projekta prateći navedene indikatore, suradnja s subjektima unutar i izvan LAG-a.	

Strateški cilj 4: Razvoj ljudskih potencijala, povećanje sposobnosti stanovnika za partnerski rad i podizanje društvene svijesti o ruralnom području

Prioriteti		Razlog odabira mjera
1.	Unapređenje i razvoj modernog obrazovanja i osposobljavanja u svim segmentima života i rada	Korištenje ljudskih potencijala te njihovo unapređenje putem novih edukativnih programa, raznih informacijsko-edukacijskih kampanja o svim segmentima rada i života, a s naglaskom na programe ekologije i energetske učinkovitosti u predškolskim i obrazovnim osnovnoškolskim institucijama s promicanjem vrijednosti strukovnog obrazovanja i korištenje inovativnih alata važni su područje LAG-a. Uz cjeloživotno učenje svih ciljnih skupina, a s naglaskom na poduzetništvo i poljoprivredu, transfer znanja i razmjena dobrih praksi, LEADER programa potrebno je u kontinuitetu provoditi. Podizanje poduzetničke kulture i klime cijelog područja LAG-a prema svim ciljnim skupinama, partnersko povezivanje onih koji rade s osjetljivim skupinama te razvoj socijalnog i kulturnog poduzetništva omogućuje razvoj ljudskih resursa.
2.	Cjeloživotno obrazovanje i transfer znanja između svih dionika na području LAG-a i izvan njega	
3.	Potporna razvoju poduzetničke i društvene kulture i klime te uključivanje osjetljivih skupina društva	
Ciljne skupine		
<ul style="list-style-type: none"> - mladi, nezaposleni, žene, osobe treće dobi, osjetljive skupine, - obrazovne institucije - potporne institucije, županija, JLS, domaće i međunarodne organizacije i institucije 		
Očekivani rezultati		
<ul style="list-style-type: none"> - osnažen informiran i educiran ljudski resurs - povećan broj edukativnih formalnih i neformalnih programa - povećan broj razmjene iskustva i dobrih praksi - povećan broj programa iz socijalnog i kulturnog poduzetništva 		
Indikatori provedbe	Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013	Stanje 2015
Broj edukativnih programa u obrazovnim institucijama	0	3
Broj informativnoedukacijskih kampanja	0	10
Broj seminara i radionica	0	18
Broj sudionika kojima je omogućeno sudjelovanje na aktivnostima razmjene i dobrih praksi	0	60
Broj socijalnih i kulturnih poduzetničkih inicijativa	0	2
Broj osoba koje su pokrenule projekte iz IPARD i LEADER programa	0	4
Razina	Najvažniji kriteriji provedbe LRS	
LAG Lokalna Županijska Nacionalna Međunarodna	Jačanje članstva i dionika područja LAG-a, sudjelovanje u aktivnostima partnerske i međuregionalne suradnje, utjecaj strateških ciljeva i realizaciju projekta prateći navedene indikatore, praćenje utjecaja novih školskih	

	programa na ruralni razvoj.
--	-----------------------------

Strateški cilj 5: Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje okoliša i tradicionalnih krajobraznih elemenata

Prioriteti		Razlog odabira mjera
1.	Razvoj i očuvanje zaštićenih područja kulturno-prirodne baštine te stvaranje jedinstvene ponude (uključenje područja u mrežu NATURA 2000)	Korištenje resursa kulturne, prirodne, arheološke, arhitektonske, etnološke, industrijske i tradicijske baštine te njihovo očuvanje i zaštita utječu na ruralni razvoj. Izraditi GIS o svim lokacijama navedene baštine zajedno s turističko-ugostiteljskim sadržajima omogućuje praćenje razvoja i stvaranje mogućnosti njihovog boljeg korištenja u novim programima koji će doprinijeti zapošljavanju i prihodovanju na ruralnim područjima. Ističući zaštićenu prirodnu baštinu i mrežu NATURA 2000 potrebno je dalje štititi nove površine radi očuvanja krajobraza i sorti flore i faune. Poticajnim mjerama utjecati na uvođenje novih tehnologija, obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti, kompostiranja i sl. u poslovnom sektoru i kod stanovništva koje doprinose održivom razvoju. Kontinuiranim aktivnostima na dizanju svijesti i edukaciji o zaštiti okoliša, njegovim upravljanjem, ekologiji i energetske učinkovitosti kao i izradom promotivnih materijala. Pokrenuti pilot projekt pasivne kuće kako bi se stimuliralo stanovništvo i poslovni sektor na primjenu na području LAG-a. Poticati alternativne oblike prijevoza u javnom sektoru. Stalna briga o čuvanju i zaštiti okoliša putem izgradnje deponija, sakupljanje krupnog otpada, postavljanje reciklažnih dvorišta i recikliranje otpada. Posebno se želi zaštititi osnovni resurs-vodu.
2.	Poboljšanje prihodovanja stanovništva razvojem i integracijom održivih oblika poljoprivrede, gospodarstva, turizma i obnovljivih izvora energije	
3.	Dizanje svijesti stanovništva o zaštiti okoliša i njegovim upravljanjem te o energetske učinkovitosti	
4.	Zaštita okoliša	
Ciljne skupine		
<ul style="list-style-type: none"> - LAG, njegove članice i ostali dionici ruralnog područja - poduzetnici, ustanove i udruge s aktivnostima očuvanja i zaštite baštine - ciljne skupine: mladi, žene, nezaposleni, osobe treće dobi i ostale osjetljive osobe 		
Očekivani rezultati		
<p>Uspostavljena podloga koja objedinjuje cjelokupnu baštinu ruralnog područja LAG-a</p> <p>Informirano stanovništvo javnog i privatnog sektora o poticajnim mjerama vezanih za razne programe održivosti ruralnog područja, obnovljivih izvora energije, energetske učinkovitosti turizma, poduzetništva i dr.</p> <p>Poboljšano očuvanje i zaštita cjelokupne baštine ruralnog područja</p> <p>Poboljšanje isticanja kulturnih, prirodnih, gospodarskih resursa za samozapošljavanje i zapošljavanje</p> <p>Educirano stanovništvo i javni sektor za provedbu politika i mjera energetske učinkovitosti</p> <p>Poboljšano korištenje alternativnih oblika prijevoza u javnom sektoru</p>		

Povećana zaštita i očuvanje krajobraza na području LAG-a Organizirane akcije prikupljanja krupnog otpada Izgrađen deponiji građevinskog otpada Povećenje reciklažnih dvorišta Zaštićeni izvori vode od slivnih voda i septičkih jama		
Indikatori provedbe	Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013	Stanje 2015
Broj informativnih kampanja, radionica i komunikacijskih aktivnosti za teme iz održivog razvoja	0	10
Broj projekata za novu zaštićene prirodne i druge baštine	0	4
Broj izdatih promotivnih materijala	0	2
Broj realiziranih projekata obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti	0	5
Broj akcija prikupljanja krupnog otpada	0	7
Broj postavljenih reciklažnih dvorišta	0	7
Razina	Najvažniji kriteriji provedbe LRS	
LAG Lokalna Županijska Nacionalna Međunarodna	Jačanje članstva i dionika područja LAG-a, sudjelovanje u aktivnostima očuvanja i zaštite baštine i okoliša, utjecaj strateških ciljeva i realizaciju projekta prateći navedene indikatore, praćenje utjecaja novih poticajnih programa i mjera za energetske učinkovitost i alternativne oblike prijevoza i na ruralni razvoj.	

Strateški cilj 6: Poboljšanje kvalitete života svih skupina stanovnika područja LAG-a uz naglasak na ravnomjerni razvoj

Prioriteti	Razlog odabira mjera
1. Razvoj komunalne i prometne infrastrukture	Utjecaj na kvalitetu života cjelokupnog stanovništva ruralnog područja i njegov ravnomjeren razvoj omogućuje kvalitetna komunalna i prometna infrastruktura, društvena infrastruktura i programi za ciljne skupine stanovništva. Tako kanalizacijski sustav na ruralnom području, zone sanitarne zaštite te naročito izvorišta pitke vode i prometno povezivanje, plinska i DTK mreža s Internetkim pristupom direktno doprinose životu stanovništva. Društvena infrastruktura uz kvalitetne objekte škola, dječjih vrtića, knjižnica, igrališta, dvorana za kuturne te rekreativne aktivnosti za sve uzraste te drugog kao što je briga za uređenost javnih površina ili životinja omogućuje dodatnu kvalitetu života. Uz potporu javnog sektora za mlade obitelji, za mladež i osobe treće dobi omogućuje se provedba planiranih programa za stanovništvo.
2. Razvoj društvene infrastrukture	
3. Razvoj novih programa i aktivnosti za stanovništvo	

Ciljne skupine		
- stanovništvo ruralnog područja LAG-a - ciljne skupine: djeca, mladi, osobe treće dobi te ostale osjetljive skupine - JLS, županija, ustanove i udruge		
Očekivani rezultati		
- poboljšana komunalna i prometna infrastruktura u skladu s izvorima financiranja - poboljšana društvena infrastruktura u skladu s izvorima financiranja - poboljšana kvaliteta programa za sve uzraste s naglaskom na mladež i osobe starije dobi		
Indikatori provedbe	Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013	Stanje 2015
Broj pripremljenih projekata iz komunalne infrastrukture	0	7
Broj završenih projekata komunalne infrastrukture	0	4
Broj realiziranih IT projekata javnih usluga	0	3
Broj novih programa za mlade i osobe treće dobi	0	15
Broj novih dječjih vrtića i igrališta za djecu	0	3
Broj novih priključaka na plinsku mrežu	0	35
Broj rekonstruiranih nerazvstanih cesta	0	2
Broj uređenih javnih površina	0	5
Broj poticajnih mjera za mlade obitelji	0	3
Razina	Najvažniji kriteriji provedbe LRS	
LAG Lokalna Županijska Nacionalna Međunarodna	Sudjelovanje ciljnih skupina u društvenim aktivnostima, utjecaj strateških ciljeva i realizacija projekta prateći navedene indikatore, praćenje utjecaja novih poticajnih programa i mjera za obitelji	

4.3. Usklađenost strateških ciljeva i prioriteta s prioritetima ruralnog razvoja

Usklađenost strateških ciljeva i prioriteta ruralnog razvoja odnosno IPARD programa daje se kako slijedi:

Prioriteti ruralnog razvoja		IPARD 2007-2013		
Strateški ciljevi i prioriteti LRS		P1	P2+LEADER	P3
1.	Razvoj identiteta LAG-a, suradnje i međusektorskog partnerskog povezivanja			
1.1.	Uspostava kvalitetnog, otvorenog i učinkovitog partnerstva za provedbu LRS			
1.2.	Razvoj međusektorskog djelovanja na području LAG-a i izvan njega			
1.3.	Učinkovitost rada ureda LAG-a			
1.4.	Animiranje i podupiranje inovativnih aktivnosti na području LAG-a			
1.5.	Promocija LRS- i LAG-a			

1.6.	Razvoj identiteta LAG-a			
2.	Jačanje konkurentnosti gospodarskih subjekata ruralnog područja primjenom inovacija i mehanizama održivog razvoja			
2.1.	Razvoj novih proizvoda i usluga te dizanje njihove konkurentnosti			
2.2.	Promicanje i razvoj obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti			
2.3.	Razvoj poduzetničke infrastrukture			
2.4.	Jačanje veza između znanosti i gospodarstva			
3.	Razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede te jačanje područja LAG-a kao turističke destinacije			
3.1.	Razvoj ruralnog turizma			
3.2.	Razvoj poljoprivrede i stočarstva			
3.3.	Razvoj novih proizvoda i usluga koji objedinjuju kulturnu, prirodnu baštinu i autohtone proizvode te poticanje njihove kvalitete			
4.	Razvoj ljudskih potencijala, povećanje sposobnosti stanovnika za partnerski rad i podizanje društvene svijesti o ruralnom području			
4.1.	Unapređenje i razvoj modernog obrazovanja i osposobljavanja u svim segmentima života i rada			
4.2.	Cjeloživotno obrazovanje i transfer znanja između svih dionika na području LAG-a i izvan njega			
4.3.	Potpora razvoju poduzetničke i društvene kulture i klime te uključivanje osjetljivih skupina društva			
5.	Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje okoliša i tradicionalnih krajobraznih elemenata			
5.1.	Razvoj i očuvanje zaštićenih područja kulturno-prirodne baštine te stvaranje jedinstvene ponude (uključenje područja u mrežu NATURA 2000)			
5.2.	Poboljšanje prihodovanja stanovništva razvojem i integracijom održivih oblika poljoprivrede, gospodarstva, turizma i obnovljivih izvora energije			
5.3.	Dizanje svijesti stanovništva o zaštiti okoliša i njegovim upravljanjem te o energetske učinkovitosti			
5.4.	Zaštita okoliša			
6.	Poboljšanje kvalitete života svih skupina stanovnika područja LAG-a uz naglasak na ravnomjerni razvoj			
6.1.	Razvoj komunalne i prometne infrastrukture			
6.2.	Razvoj društvene infrastrukture			
6.3.	Razvoj novih programa i aktivnosti za stanovništvo			

5. Strategija izrade i provedbe

5.1. Značajke partnerstva i izrada lokalne razvojne strategije

Početne aktivnosti za formiranje LAG-a započele su tijekom 2012. godine kada se na inicijativu Primorsko-goranske županije putem tadašnjeg Upravnog odjela za turizam, poduzetništvo i poljoprivredu te Centra za brdsko-planinsku poljoprivredu pokrenuo proces stvaranja povoljnog okruženja ruralnih područja za pokretanje LAG-a te potrebu izrade LRS-a, a temeljem mogućnosti provedbe IPARD programa i pripreme za pristup LEADER programu. Cjelokupne aktivnosti su prenijete na Regionalnu razvojnu agenciju Porin d.o.o. iz Rijeke koja je izradila stručne podloge za provedbu potrebnih aktivnosti. Tako je organizirano više radionica na kojima se prezentirala tematika ruralnog razvoja, LEADER pristupa, metodologija izrade LRS-a, stvaranja partnerstava i drugog u više mjesta zapadnog dijela Županije, potencijalnog područja LAG-a. U tijeku provedbe navedenih aktivnosti, aktivirale su se Grad Opatija, Grad Kastav i Općina Matulji koje su omogućile provedbu radionica i organizaciju predavanja dobrih praksi LAG-ova iz susjedne Ilirske Bistrice i Slovenije i LEDAR programu. Takvi početni naponi su rezultirali osnivanjem LAG-a 'Terra Liburna' i organizacijom više radionica za izradu samog strateškog dokumenta na kojima su sudjelovali lokalni dionici iz javnog, privatnog i civilnog sektora te članovi Upravnog odbora i članice Skupštine LAG-a. Kako bi se dobio što bolji uvid u problematiku područja LAG-a i predviđanja budućih potreba i mogućih rješenja za provedbu strategije, formirano je osam stručnih timova za važna područja življenja i rada LAG-a, a kontaktirani su i drugi stručnjaci koji su doprinjeli u radu na izradi LRS-a. Navedene aktivnosti vodili su članovi Upravnog odbora i Regionalna razvojna agencija Porin d.o.o.

Aktivnosti formiranja i struktura partnerstva LAG-a

Početnim aktivnostima na pokretanju LAG-a zapadnog dijela Županije, a sukladno potrebi uključivanja kontinuiranog područja JLS-a, najprije su bili pozvani lokalni dionici s područja Općine Klana, Općine Matulji, Općine Viškova, Grada Kastva i Grada Opatije i same JLS kako bi zajedničkim naporima okupili zainteresirane. Naknadno su uključene Općine Lovran i Mošćenička Draga te se time zaokružila potpuna kontinuirana teritorijalna cjelina ovog dijela Županije i postojanje LAG-a. U nastavku se daje kronološki pregled svih aktivnosti prije i poslije nastanka LAG-a 'Terra Liburna'.

2012.2013.	Aktivnosti osnivanja LAG-a
ožujak - svibanj 2012.	komunikacija i dogovori predstavnika RRA PORIN, Županije i Centra za brdsko planinsku poljoprivredu te s JLS-ima (obuhvat područja, način uključivanja i provedbe, organizacija radionica i dr.)
lipanj - rujna 2012.	priprema za izradu stručnih podloga za pokretanje procesa stvaranja LAG-a od strane RRA PORIN
31. listopada 2012.	organizacija prve radionice u Opatiji na koju su putem javnog poziva bili pozvani lokalni dionici iz prvih pet JLS-a kako bi im se objasnilo ruralno područje i potrebe za razvoj, što su LAG-ovi, LEADER program te poticalo sudionike na aktivno uključivanje u buduću LAG. Sudjelovalo je 40-tak osoba. Nakon interaktivne radionice svima se dostavila prezentacija i obrazac iskaza interesa za sudjelovanje u LAG-u kao osnivač ili članica.
26. studenog 2012.	održana prezentacija dobre prakse slovenskih LAG-ova i Ilirske Bistrice u Matuljima na kojem je sudjelovalo 15-tak osoba uglavnom iz javnog sektora.

10. prosinca 2012.	održana druga radionica u Kastvu po javnom pozivu na kojoj su prezentirani nanovo ciljevi ruralnog razvoja, Strategije ruranog razvoja RH, LEADER program, funkcioniranje LAG-ova te metodologija izrade lokalne razvojne strategije te nanovo dizala svijest dionika o koristima partnerskog uključivanja u LAG. Prvi prijedloga statuta LAG-a se također predstavio Sudjelovalo je 30-tak osoba iz svih sektora. U međuvremenu su se ponovno animirali dionici na priključenje u LAG putem javnog i osobnih poziva.
Prosinac - veljača	Dodatno animiranje dionika na interes za uključivanje u LAG te komunikacija u svezi prijedloga statuta kako bi se prikupile dopune, izmjene i prijedlozi. Pripremljen je popis interesa, predlaganja sjedišta LAG-a, animiranje za izbor predstavnika u tijelima upravljanja i drugo potrebnog za pripremu prijedloga svih dokumenata, izrađeni pozivi za održavanje osnivačke skupštine i potrebne odluke te je opet putem javnog poziva i prema dionicima koji su iskazali interes za uključivanje u LAG poslan poziv na osnivačku skupštinu.
25. veljače 2013.	Održana Osnivačka skupština LAG-a u Kastvu za područje pet JLS (Opatija, Kastav, Matulji, Klana i Viškovo). Skupština ima 31 članicu-osnivača: 19% iz javnog, 29% iz privatnog i 52% iz civilnog sektora.
10. travanj 2013.	Izdano Rješenje o upisu LAG-a Terra Liburna u Registar udruga RH
25. srpnja 2013.	Održana Skupština LAG-a Terra Liburna kako bi se proširilo područje na još dvije JLS, Mošćeničku Dragu i Lovran te su izmijenjeni troje članova Upravnog odbora.

Udruga Lokalna akcijska grupa 'Terra Liburna' osnovana je Rješenjem od 10. travnja 2013. godine i upisana je u Registar udruga Republike Hrvatske pod brojem 08003802. Sjedište je u Kastvu, zakona Kastafskega 3, a operativan ured nalazi se u Rukavcu, Rukavac 60. Prvobitno je LAG pokriva područja Grada Opatije, Grada Kastva, Općine Matulji, Općine Klana i Općine Viškovo, a novim inicijativama proširen je na područje Općine Lovran i Općine Mošćenička Draga.

Trenutno LAG Terra Liburna ima 63 članice od kojih su 10 ili 16% iz javnog sektora odnosno po jedan predstavnik svake JLS i 3 predstavnika ustanova; 25 ili 40% iz poslovnog sektora te 28 ili 44% iz civilnog sektora.

LAG ima svoja tijela upravljanja: Skupštinu koju predstavljaju svi članovi. Upravni odbor ima 7 članova od kojih su 2 predstavnika JLS ili 28,5% iz javnog sektora; 2 predstavnika iz privatnog sektora ili 28,5% te 3 predstavnika iz civilnog sektora ili 43%. Žene sudjeluju s 57%, mladi do 29 godina starosti s 28,5%, osobe preko 60 godina starosti s 14%. Žene su predsjednica, tajnica i voditeljica LAG-a. LAG ima izabranog voditelja.

Način provedbe partnerskog odnosa između članova LAG-a 'Terra Liburna' određeno je odredbama Statuta LAG-a 'Terra Liburna'.

5.2. Primjena načela 'odozdo prema gore' u izradi lokalne razvojne strategije

Kako bi aktivnosti za početak izrade LRS-a započele, Upravni odbor LAG-a najprije je donio odluke koje se odnose na izbor izrađivača LRS, užeg radnog tima za rad na LRS-u, formiranje

stručnih timova koji će po sektorima doprinijeti utvrđivanju problema područja LAG-a, razdradi SWOT analize i definiranju strateških ciljeva.

U razdoblju od svibnja do rujna odvijale su se daljnje aktivnosti na izradi LRS-a LAG-a koje su se temeljile na usvajanju i primjeni osnovnih sedam LEADER načela:

- pristup temeljen na osobitostima područja,
- pristup odozdo prema gore (bottom up) uključivanje svih lokalnih ciljnih skupina za doprinos izrade strateškog dokumenta,
- partnerski pristup i lokalna akcijska grupa dionika iz javnog, privatnog i civilnog sektora,
- inovativnost u predstavljanju tradicionalnih vrijednosti i novih aktivnosti za konkurentnost ruralnog područja,
- integralnost i multisektorski pristup i okomito povezivanje (diferenciranje lokalnih resursa, prepoznavanje i osnaživanje lokalnih resursa) i vodoravno (gospodarsko, kulturno, društveno i okolišno) povezivanje s povezivanjem institucija svih razina u ostvarivanju održivog razvoja,
- umrežavanje i suradnja te učenje na dobroj praksi, prijenos znanja i iskustva važni su za povezivanje i zajedničku suradnju i potporu ruralnih sredina,
- lokalno financiranje i upravljanje projektima kako bi se mjerili učinci provedbe strategije i pratili indikatori uspješnosti projekata.

U svim fazama provedbe izrade s članovima radnih tijela i ostalim dionicima na organiziranim sastancima pratila je stručna pomoć RRA PORIN koji je pripremio sve potrebne materijale za rad (prethodna priprema materijala koja je dostavljena sudionicima elektroničkim putem, tijekom sastanaka se sastojao od prezentiranja pripremljenog materijala, mogućnosti interaktivnog sudjelovanja- otvorene diskusije, predlaganja, iznošenje problema i mišljenja). Odluke i zaključci su se donosili dogovorno. No, prije svega RRA PORIN i članovi Upravnog odbora su zatražili kod nadležnih institucija i organizacija podatke za izradu osnovne analize stanja područja LAG-a. Za potrebe iznošenja bitnih elemenata na kojima će se temeljiti ključni problemi stanja područja. Koliko su sudionici doprinijeli stvaranju LRS može se vidjeti u obuhvaćenim područjima rada i života na području LAG-a te iznijetom problematikom s prijedlozima rješenja i aktivnosti koja se može pratiti u **tablici u prilogu broj**. Dodatno, dostavljeni su izrađeni obrasci za iznošenje prijedloga kao i obrasci za predlaganje projektnih prijedloga za izradu baze projekata. Baza projekata uključuje važne projekte JLS-a te ostalih dionika područja LAG-a te ista mora biti stalno otvorena za nove projektne ideje. Temeljem analize stanja i problemskih elemenata izrađena je SWOT analiza koja je pak bila podlogom za utvrđivanje vizije, ciljeva i mjera LRS-a.

Proces izrade LRS tekao je najprije s uključivanjem prije navedenih, radna skupina i stručni timovi koji su sastavljeni su od predstavnika svih sektora te članova Upravnog odbora i članica LAG-a te predstavnika drugih koji nisu u članstvu i to putem informiranja i pozivanja. U takvim otvorenim procesima sudjelovale su različite interesne skupine kao što su mladi, nezaposleni, umirovljenici i drugi. Ukupan broj od **__osoba** sudjelovalo je u izradi LRS-a. – **statistika**

Tijek provedenih aktivnosti na izradi LRS-a

2013.	Aktivnosti izrade LRS
25. veljače 2013.	Održan sastanak s osnivačima LAG-a kako bi predstavile bitne odrednice za početak izrade LRS i način rada.
4. travnja 2013.	Upravni odbor donio odluku da se pokrene izrada LRS i povjeri Regionalnoj razvojnoj agenciji Porin d.o.o. te da se formiraju 8 stručnih timova za pojedina područja rada: Poljoprivreda i ruralni razvoj, Turizam i ugostiteljstvo,

	<p>Obnovljivi izvori energije i energetska učinkovitost, Poduzetništvo i tradicionalno obrtništvo, Ekologija, očuvanje bioraznolikosti i krajobraza, Društveno korisne djelatnosti, Kulturne djelatnosti i kulturna baština te Komunalni sustav i infrastruktura.</p>
22. svibnja 2013.	<p>Održan 1. sastanak u Rukavcu s članovima LAG-a i ostalim dionicima na kojem su predstavljene aktualnosti u radu LAG-a, aktualnosti u ruralnom razvoju, načela LEADER programa, prioritetne osi ruralnog razvoja, financijska podrška IPARD i LEADER programa. Predstavljena je metodologija izrade razvojne strategije, hodogram aktivnosti izrade LRS-a te uvodni dio o stanju na području LAG-a. Sudjelovalo 25 osoba.</p>
17. lipnja 2013.	<p>Održan 2. sastanak u Kastvu s članovima LAG-a i ostalim dionicima na kojem je ukratko ponovljen hodogram aktivnosti na izradi LAG-a i metodologija izrade LRS-a, prestavljen drugi dio osnovne analize stanja te otvorena rasprava za iznošenje problematike, prikupljanje projektnih ideja i SWOT analize. Sudjelovalo je 15 osoba.</p>
9. srpnja 2013.	<p>Održan 3. sastanak u Rijeci s predstavnicima JLS-a na kojem su predstavljene aktualnosti iz rada LAG-a, bitne odrednice ruralnog razvoja i LEADAR programa, Mjera 202, preporuke Skupštine europskih regija vezanih za ruralni razvoj te hodogram aktivnosti na izradi LRS-a. Predstavljena je osnovna analiza stanja područja LAG-a i njena problematika te temeljem toga osnovni elementi SWOT analize. Rasprava se provodila o viziji i strateškim ciljevima. Sudjelovalo je 10 osoba.</p>
tijekom srpnja 2013.	<p>Održano osam sastanaka stručnih timova u više mjesta koji su razmatrali prijedloge osnovne analize, problematike sektora i područja LAG-a te SWOT analizu te dali svoja stajališta za izradu LRS-a. Sudjelovalo preko 30 osoba.</p>
16. srpnja 2013.	<p>Održan 4. sastanak u Rijeci s predstavnicima stručnih timova i članovima Upravnog odbora koji su predstavili rad svakog te iznijeli stavove i projektne ideje za daljnji proces izrade LRS-a. Sudjelovalo je 18 osoba.</p>
25. srpnja 2013.	<p>5. sastanak održan u Viškovu s članovima LAG-a i ostalim dionicima na kojem su se temeljem iznitog dosadašnjeg rada na izradi LRS-a donijeli konačne odluke za viziju i strateške ciljeve. Sudjelovalo je 24 osoba.</p>
31. srpanj 2013.	<p>Održan sastanak u Rukavcu s ostalim predstavnicima Županije, Centra za brdsko-planinsku poljoprivredu i postojećih LAG-ova na području Županije te se raspravljalo o problematici i suradnji LAG-ova, a predstavio se proces i stanje izrade LRS LAG Terra Liburna. Sudjelovalo je 10 osoba.</p>
1. kolovoza 2013.	<p>Održan sastanak s predstavnicima LAG-a Istočna Istra u Labinu kako bi se uspostavila suradnja, a predstavio se proces i stanje izrade LRS LAG-a Terra Liburna.</p>
28. kolovoza 2013.	<p>Održan uži sastanak u Rukavcu Upravnog odbora kako bi se dobio uvid u cjelokupni proces dosadašnje izrade LRS-a i predložilo dodatne aktivnosti u cilju ostvarenja planiranog i</p>

3. rujna 2013.	dodatnog poticanja neaktivnih članica i dionika LAG za doprinos zadovoljavanja planiranih aktivnosti općenito i za LRS. Predstavnice LAG-a Terra Liburna sudjelovale na sastanku u Bribiru u organizaciji LAG-a Vinodol koji su predstavili svoj rad i obišli terenski više poduzetnika čiji su projekti uključeni u njihovu bazu projekata. Ovom sastanku dobre prakse na području Vinodola sudjelovao je zamjenik župana i suradnici iz resornog odjela Županije te predstavnici LAG-a Gorski kotar.
7. rujna 2013.	Održana tribina za stanovništvo LAG-a u Rukavcu na kojem su predstavljene aktivnosti LAG-a, te teme o zaštiti okoliša, monitoring energetske učinkovitosti u objektima te kako započeti vlastiti posao za poduzetništvo. Posebni dio činio je predstavljanje prijedloga LRS i mogućnosti ruralnog razvoja na području LAG-a. Tribina je bila medijski najavljena. Sudjelovalo je 20 osoba.
8.-10. rujna 2013.	Predstavnice LAG-a sudjelovale su radionici za mjeru 202 za potencijalne LAG-ove u Biogradu n/m na kojoj su predstavljene bitne aktivnosti za izradu LRS i prijave.
Tijekom kolovoza i rujna	Održano više sastanaka s predstavnicima JLS kako bi ih informirali o stanju izrade LRS-a i mogućnosti da se ista predstavi gradskim i općinskim tijelima. Održana Skupština LAG-a Terra Liburna na kojoj je prihvaćena Lokalna razvojna strategije LAG-a Terra Liburna

5.3. Okvirni plan provedbe i slijed aktivnosti u ostvarenju ciljeva

Plan provedbe planiranih mjera odnosno aktivnosti u LRS-u daje kroz kvartalna razdoblja, nakon što se izabere odabrani LAG, a to je razdoblje u provedbi od 2014. godine te time i angažman ljudskih resursa za njihovu provedbu. Naglašava se da provedba mjera i aktivnosti ovisi i o objavljenim natječajima pa može doći do pomaka provedbe plana.

Tablica 7: Okvirni plan provedbe prioriternih mjera 2014.-2015.

Prioritetne mjere/aktivnosti	Vrijeme provedbe 2013-2015							
	2014.				2015.			
Kvartal	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.
M 1.1.1.								
M 1.1.2.								
M 1.1.3.								
M 1.2.1.								
M 1.2.2.								
M 1.3.1.								
M 1.3.2.								
M 1.3.3.								
M 1.4.1.								
M 1.4.2.								
M 1.4.3.								
M 1.5.1.								

M 1.5.2.								
M 1.5.3.								
M 1.5.4.								
M 1.6.1.								
M 1.6.2.								
M 1.6.3.								
M 1.6.4.								
M 2.1.1.								
M 2.1.2.								
M 2.1.3.								
M 2.1.4.								
M 2.2.1.								
M 2.2.2.								
M 2.2.3.								
M 2.2.4.								
M 2.3.1.								
M 2.3.2.								
M 2.3.3.								
M 2.3.4.								
M 2.4.1.								
M 2.4.2.								
M 2.4.3.								
M 3.1.1.								
M.3.1.2.								
M.3.1.3.								
M.3.1.4.								
M 3.1.5.								
M 3.1.6.								
M 3.1.7.								
M 3.1.8.								
M 3.1.9.								
M 3.2.1.								
M 3.2.2.								
M 3.2.3.								
M 3.2.4.								
M 3.2.5.								
M 3.2.6.								
M 3.3.1.								
M 3.3.2.								
M 3.3.3.								
M 3.3.4.								
M 3.3.5.								
M 3.3.6.								
M 4.1.1.								
M 4.1.2.								
M 4.1.3.								
M 4.1.4.								
M 4.2.1.								
M 4.2.2.								
M 4.2.3.								

M 4.2.4.								
M 4.3.1.								
M 4.3.2.								
M 4.3.3.								
M 4.3.4.								
M 5.1.1.								
M 5.1.2.								
M 5.1.3.								
M 5.1.4.								
M 5.1.5.								
M 5.1.6.								
M 5.2.1.								
M 5.2.2.								
M 5.2.3.								
M 5.2.4.								
M 5.2.5.								
M 5.2.6.								
M 5.3.1.								
M 5.3.2.								
M 5.3.3.								
M 5.3.4.								
M 5.3.5.								
M 5.4.1.								
M 5.4.2.								
M 5.4.3.								
M 5.4.4.								
M 5.4.5.								
M 5.4.6.								
M 6.1.1.								
M 6.1.2.								
M 6.1.3.								
M 6.1.4.								
M 6.1.5.								
M 6.1.6.								
M 6.1.7.								
M 6.2.1.								
M 6.2.2.								
M 6.2.3.								
M 6.2.4.								
M 6.2.5.								
M 6.2.6.								
M 6.3.1.								
M 6.3.2.								
M 6.3.3.								
M 6.3.4.								
M 6.3.5.								
M 6.3.6.								

5.4. Utjecaj provedbe strategije na okoliš

Načelo održivog razvoja u sebi sadrži sve elemente vezane za očuvanje i uravnotežen razvoj okolišnog, društvenog i gospodarskog kapitala kako bi zadovoljio potrebe stanovnika LAG-a. Stoga se kroz proces izrade LRS-a posebno vodilo računa o prirodnim resursima, biološkom raznolikosti i kulturnoj dimenziji kako njihovo korištenje budućim generacijama ne bi ugrozilo raspoložive mogućnosti. Uvažavajući navedeno, naglasci u LRS-u su stvaranje identiteta LAG-a, uključivanje svih dionika, osnaživanje tradicije, kulture i prirodnih vrijednosti područja, razvoj cjelovite infrastrukture, tržišno pozicioniranje, korištenje novih tehnologija, usvajanje znanja i vještina te energetska učinkovitost svih segmenata života. Sva navedena bitna pitanja ruralnog razvoja sadržana su u aktivnostima i projektima ove LRS. Oni čine okosnicu vodoravnih ciljeva te će biti poštivani u provedbi LRS-a pa imaju vrlo pozitivan utjecaj na očuvanje okoliša i sve resurse područja LAG-a. Prihvaćenim novim Prostornim planom Primorsko-goranske županije posebna se pozornost daje očuvanju okoliša u svim projektima od važnosti za daljnji razvoj područja. Tako je i u projektima ove LRS.

5.5. Sposobnost upravljanja javnim sredstvima

Karakterističnost ruralnog područja LAG-a je da ima veliko područje pokriveno kulturnim, tradicijskim, arhitektonskim i arheološkim te prirodnim bogatstvima uz gospodarske i društvene resurse za održivi razvoj. Te resurse treba uključiti u nove aktivnosti te kreativnim i inovativnim procesima uključiti u izradu projekata i prijavu na moguće natječaje domaćih, međunarodnih te EU izvora. Postavke za to su navedene u osnovnoj analizi, SWOT analizi te u razvojnoj viziji i strateškim ciljevima. Sukladno tome, nakon provedbe očekuju se rezultati kako bi se pratili indikatori provedbe i razina djelovanja. U tom cilju postoji određena baza projekata koja omogućuje provedbu za jedan dio obuhvaćenog razdoblja, a koje je izvan programskog razdoblja 2007.-2013. Kako se očekuje izbor za odabrani LAG, provedba određenih aktivnosti se produžuje na 2014. i 2015. godinu. Ima veliki broj razvojnih projekata koji su djelomično spremni pa je razdoblje za njihovu prijavu na natječaje te njihovu provedbu nerealno očekivati u ovom razdoblju. Kako se priprema donošenje LEADER programa s primjenom od 2014. godine, povećat će se mogućnosti kandidiranja projekata na nove izvore financiranja pa su se stoga i uključili u bazu projekata i oni koji će vremenski pripadati budućem programskom razdoblju 2014.-2020.

Za pripremu i izradu projekata su potrebni kvalitetni ljudski resursi. Formirani su stručni timovi pri izradi LRS pa se očekuje njihova daljnja uloga u kreiranju razvojnih projekata i provedbi postojećih. LAG ima svoja tijela upravljanja, predsjednicu, tajnicu i voditeljicu LAG-a koje omogućuju funkcioniranje ureda LAG-a. Kvalitetno ustrojavanje omogućuje pružanje logistike članicama, provedbu postavljenih ciljeva te umrežavanje i uključivanje članica i dionika koji imaju iskustva u izradi i provedbi EU projekata, lokalnim i regionalnim projektima, cjeloživotnom učenju i drugom. Ostale koji to nemaju kroz edukaciju i cjeloživotno učenje pripremiti ih za buduće potrebe. Prethodno iskustvo članica je važno za ocjenu održivosti LRS bez javne pomoći odnosno IPARD programa. U nastavku se daje pregled provedenih EU projekata i onih u provedbi iz raznih EU programa koji su bili dostupni članicama LAG-a. Najveće iskustvo ima RRA PORIN (preko 20 projekata u kojima je bio nositelj ili partner), udruge i JLS-i.

Tablica 8: Projekti koji su provedeni ili se provode iz drugih izvora financiranja kao dokaz sposobnosti dionika LAG-a za upravljanje javnim sredstvima

Nositelj/partner projekta	Naziv projekta	Vrijednost projekta-EUR	Izvor financiranja
RRA PORIN	Regina-vlastiti mod. zelen.pod.	106.713	CARDS 2003
	SLOHRA ZONET- razvoj poslovnih zona u opograničju	252.797	Interreg III A /PHARE 2005
	SLOHRA HERITAGE- razvoj turizma objedinjavanjem baštine	124.178	Interreg III A /PHARE 2006
	Model zapošljavanja invalidnih osoba	106.115	PHARE 2005
	CoRiN-istraž. u primar.sektoru	564.680	FP 7
	BULB-energetska učinkovitost javne rasvjete	237.631	Interreg III A, CARDS/PHARE 2006
	Model centra za rehabilitaciju i edukaciju invalidnih osoba	135.788	
	HELPING HAND	165.357	IPA-IV.-žene na tržištu
	We know how	115.611	IPA-IV.-mladi na tržištu
	SLOHRA Mladiekoin	571.715	IPA-II.
	SLOHRA Globalnet	429.296	IPA-II.
	Export Expert-e-platforma	258.853	LLL-LdaV-TOI
	Small Business in Big Europe	92.230	IPA INFO 2011
GRAD OPATIJA	365 dana riviere	512.475	IPA-II.
CEZAR, OPĆINA VIŠKOVO, RRA	STOP CO2	872.125	IPA-II.
UDRUGA ŽMERGO	STEP-Podrška u prijenosu okolišnih politika	165.283	IPA- Pomoć u tranziciji i jačanje institucija
	Green thinking on opportunities linking	14.172	YIA-Mladi na djelu

5.6. Postojeće aktivnosti i nove inovativne aktivnosti

U kojoj su mjeri prioritetne aktivnosti inovativne u odnosu na tradicionalne daje se u sljedećem tabličnom prikazu.

Tablica 9: Odnos inovativnih i tradicionalnih prioritetnih aktivnosti područja LAG-a

Prioritetne programske mjere	Nove inovativne mjere/aktivnosti	Prioritetne programske mjere	Postojeće (tradicionalne) mjere/aktivnosti
M 1.1.1.		M 1.5.3.	
M 1.1.2.		M 1.5.4.	
M 1.1.3.		M 1.6.1.	
M 1.2.1.		M 1.6.2.	
M 1.2.2.		M 2.1.3.	
M 1.3.1.		M 2.1.4.	
M 1.3.2.		M 2.3.1.	
M 1.3.3.		M 2.3.3.	
M 1.4.1.		M 2.4.3.	
M 1.4.2.		M 3.1.1.	
M 1.4.3.		M.3.1.2.	
M 1.5.1.		M.3.1.4.	
M 1.5.2.		M 3.1.5.	
M 1.6.3.		M 3.1.6.	
M 1.6.4.		M 3.1.7.	

M 2.1.1.		M 3.1.8.	
M 2.1.2.		M 3.1.9.	
M 2.2.1.		M 3.2.1.	
M 2.2.3.		M 3.2.2.	
M 2.2.4.		M 3.2.3.	
M 2.3.2.		M 3.3.2.	
M 2.4.1.		M 3.3.3.	
M 2.4.2.		M 3.3.6.	
M.3.1.3.		M 4.1.1.	
M 3.2.4.		M 4.1.2.	
M 3.2.5.		M 4.1.3.	
M 3.2.6.		M 4.1.4.	
M 3.2.7.		M 4.2.1.	
M 3.3.1.		M 4.2.2.	
M 3.3.4.		M 4.3.1.	
M 3.3.5.		M 4.3.2.	
M 4.2.3.		M 4.3.3.	
M 4.2.4.		M 4.3.4.	
M 5.1.7.		M 5.1.1.	
M 5.2.2.		M 5.1.2.	
M 5.2.3.		M 5.1.3.	
M 5.3.4.		M 5.1.4.	
M 5.3.5.		M 5.1.5.	
		M 5.1.6.	
		M 5.2.1.	
		M 5.2.4.	
		M 5.2.5.	
		M 5.2.6.	
		M 5.3.1.	
		M 5.3.2.	
		M 5.3.3.	
		M 5.4.1.	
		M 5.4.2.	
		M 5.4.3.	
		M 5.4.4.	
		M 5.4.5.	
		M 5.4.6.	
		M 6.1.1.	
		M 6.1.2.	
		M 6.1.3.	
		M 6.1.4.	
		M 6.1.5.	
		M 6.1.6.	
		M 6.1.7.	
		M 6.1.8.	
		M 6.2.1.	
		M 6.2.2.	
		M 6.2.3.	
		M 6.2.4.	
		M 6.2.5.	
		M 6.2.6.	
		M 6.3.1.	
		M 6.3.2.	
		M 6.3.3.	
		M 6.3.4.	
		M 6.3.5.	
		M 6.3.6.	

5.7. Procjena broja projekata i potrebnih sredstava IPARD programa

Za potrebe provedbe projekata na području LAG-a, kao i rad samog LAG-a za razdoblje 2013.-2014. očekuju se sredstva iz IPARD programa unutar Mjere 101,102, 301, 302 te Mjere 202 odnosno LEADER mjera. Treba istaknuti da završetkom pretpripravnog razdoblja s 2013. godinom, projekti će se moći sufinancirati iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj fonda (EAFRD).

Tablica 10: Indikativni broj projekata/potrebnih sredstva javne potpore (Prioritet 1 i Prioritet 3 IPARD programa) za provedbu LRS LAG-a Terra Liburna

MJERA	Indikativan broj projekata		Plan potrebnih sredstava (javna potpora) za realizaciju projekata 2013.-2014.	
	2013.	2014.	2013.	2014.
101 - „Ulaganje u poljoprivredna gospodarstva u svrhu restrukturiranja i dostizanja standarda Zajednice“	-	-	-	-
103 - „Ulaganje u preradu i trženje poljoprivrednih i ribljih proizvoda u svrhu restrukturiranja tih aktivnosti i distizanja standarda Zajednice“	-	-	-	-
301 - „Poboljšanje i razvoj ruralne infrastrukture“	4	27	16.088.583,81 €	72.477.738,61 €
302 - „Diversifikacija i razvoj ruralnih gospodarskih aktivnosti“	-	58	-	83.520.182,95 €
UKUPNO	89		172.086.505,37 €	
Očekivani broj novih radnih mjesta	15			

U dodacima se nalazi Indikativan financijski plan i sredstva potrebna za provedbu LRS-a iz IPARD programa i MJERE 202.

5.8. Indikativni izvori financiranja provedbe prioritarnih aktivnosti LRS izvan okvira IPARD programa

Izvan okvira IPARD program očekuje se za rad LAG-a i provedbe projekata iz LRS-a sredstva iz drugih izvora financiranja pa se u sljedećoj tablici daju po strateškim ciljevima ukupan broj prikupljenih projekata, njihova procijenjena vrijednost i mogući izvori financiranja.

Tablica 11: Indikativan broj projekata s potrebnim sredstvima izvan javne potpore (IPARD, P1 i P3) planiranih za provedbu LRS-a

Strateški cilj LRS		Broj prikupljenih projektnih ideja	Procjenjeni iznos/mil.eur	Mogući izvori financiranja
1.	Razvoj identiteta LAG-a, suradnje i međusektorskog partnerskog povezivanja	2	0,52	Lokalni, regionalni, nacionalni, transgranični, međunarodni i dr. izvori, IPA I., IV.
2.	Jačanje konkurentnosti gospodarskih subjekata ruralnog područja primjenom inovacija i mehanizama održivog razvoja	12	35,0	Međunarodni i nacionalni izvori IPA III., IV.,
3.	Razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede te jačanje područja LAG-a kao turističke destinacije	15	13,0	Regionalni, nacionalni, međunarodni, i dr. izvori IPA III., IV.,
4.	Razvoj ljudskih potencijala, povećanje sposobnosti stanovnika za partnerski rad i podizanje društvene svijesti o ruralnom području	7	1,2	Lokalni, nacionalni, međunarodni i dr. izvori IPA IV.
5.	Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje okoliša i tradicionalnih krajobraznih elemenata	51	277,0	Lokalni, regionalni, nacionalni, međunarodni i dr. izvori IPA I., III., IV.
6.	Poboljšanje kvalitete života svih skupina stanovnika područja LAG-a uz naglasak na ravnomjerni razvoj	61	197,0	Lokalni, regionalni, nacionalni, međunarodni, transnacionalni i dr. izvori IPA I., II.,
UKUPNO		148	557,02	

5.9. Praćenje provedbe LRS i mjerenje učinaka

U cilju praćenja provedbe LRS, na godišnjoj razini izradit će se izvješće o provedbi s učincima provedbe sukladno postavljenim indikatorima po prioritenim mjerama koji su navedeni u točki 4.2. Praćenjem provedbe omogućit će ocjenjivanje učinkovitosti rada LAG-a. Jednako tako, praćenje omogućuje definiranje daljnjih smjernica za rad LAG-a i eventualne izmjene i dopune za buduća razdoblja.

Kontinuirani rad na dopunjavanju baze projekata, primjenom kriterija za odabir projekata i indikatora njihovog praćenja te procedure davanja Pisma potpore LAG-a, izradu raznih izvješća u narativnom i financijskom obliku te vanjsku evaluaciju (ex ante evaluacija) te provesti potrebitu edukaciju za sustav samokontrole provedbe.

Za praćenje i procjenu provedbe LRS zadužuju se Predsjednik, Upravni odbor LAG-a te voditelj LAG-a. Strategiju provode članovi LAG-a. Upravni odbor će pratiti ukupan razvoj i provedbu kriterija i kontrolu procedura za odabir projekata koji će se financirati u okviru provedbe LRS i davanja Pisma potpore projektima koji se kandidiraju na mjere IPARD programa. Predsjednik i voditelj LAG-a odgovaraju za provedbu zadaća i donešenih odluka Upravnog odbora i

Skupštine LAG-a te učinkovitu provedbu LRS-a. Voditelj LAG-a odgovoran je za prikupljanje, pregled dokumentacije, eventualne dopune iste, provedbu procedura izdavanja Pisma preporuke, provedbu LRS-a i financiranje projekata.

Za promptno praćenje provedbe LRS provodit će se aktivnosti mjesečnog sastajanja predsjednika i voditelja LAG-a i dati pregled trenutnih aktualnosti, kvartalne sastanke s Upravnim odborom sukladno potrebama i okvirima zadaća koje su definirane Statutom, godišnje sastanke odnosno sjednice Upravnog odbora i Skupštine koje predlažu i donose programski i financijski godišnji plan te komunikaciju s javnosti.

Praćenje provedbe također će se pratiti pomoću indikatora koji su pripremljeni u odnosu na razinu utjecaja i realizaciju prioriteta (kako je navedeno u tabličnom pregledu u točki 4.2.).

5.10. Procedura donošenja odluka uključujući proceduru odabira projekata kojima će LAG izdati pismo preporuke i načine sprječavanja sukoba interesa

Razrađeni kriteriji za odabir projekata LAG-a (procedura donošenja odluka, procedura davanja pisma preporuke, načini sprječavanja sukoba interesa)

Za potrebe uspješne provedbe Lokalne razvojne strategije, LAG je uspostavio **Bazu projektnih ideja** s ciljem omogućavanja planiranja i detaljnog praćenja provedbe LRS LAG-a „Terra Liburna“. Baza projektnih ideja je službeni registar projektnih ideja u koji se unose podaci o razvojnim projektima kojih su korisnici i/ili nositelji i/ili predlagatelji javno-pravne, privatne i civilne organizacije, posebno onih projektnih ideja za koje LAG daje Pismo preporuke, te će postati integralni dio Zajedničke baze projekata LAG-ova Primorsko-goranske županije. Baza projektnih ideja LAG-a „Terra liburna“ je objedinjeni pregled projektnih ideja i/ili pripremljenih prijedloga projekata s područja LAG-a koja omogućuje uvid u implementaciju Lokalne razvojne strategije LAG-a za razdoblje 2013.-2015. godine, te predstavlja temelj za izrađivanje strategije za naredno postpristupno programsko razdoblje 2014.-2020., te se temelji i na usklađenosti s relevantnim dokumentima Europske unije (Europa 2020).

Kako bi se uspostavila Baza projektnih ideja, LAG je posredstvom javnih sredstava priopćavanja, direktnim kontaktiranjem relevantnih dionika u razvoju područja, objavom na Internet stranicama svih jedinica lokalne samouprave u redovima članstva, te putem tiskanih plakata na oglasnim pločama objavio niz javnih poziva za sakupljanje projektnih ideja, te se za trajanja izrade Lokalne razvojne strategije kontinuirano provodila informativna kampanja s ciljem prikupljanja projektnih ideja apostrofirajući značaj prikupljanja ideja od svih potencijalno zainteresiranih korisnika i predlagatelja. **Javni poziv za prikupljanje projektnih ideja** će, nakon usvajanja LRS, biti objavljivan na kvartalnoj bazi, tj. 4 puta godišnje na web stranicama LAG-a i putem javnih glasila u tiskanom i medijskom izdanju, te prilikom održavanja edukativnih i informativnih aktivnosti koje će provoditi LAG. Po zatvaranju Javnog poziva za prikupljanje projektnih ideja, također kvartalno će se ažurirati i Baza projektnih ideja.

Propisani način podnošenja projektne ideje jest putem jedinstvenog **Obrasca projektne ideje** koji sadrži osnovne podatke o projektu: naziv i akronim projekta, predlagatelj, potencijalni partneri, opći i specifični cilj, kratki opis projekta i aktivnosti, te iznos potreban za realizaciju. Projektne ideje moraju biti usklađene sa strateškim ciljevima Lokalne razvojne strategije LAG-a. Podnositelj projektne ideje može uz Obrazac projektne ideje istovremeno ili naknadno podnijeti i **Zahtjev za izdavanjem Pisma potpore** na jedinstvenom obrascu. Obrazac projektne ideje i/ili Zahtjev za izdavanjem Pisma potpore podnose se putem interaktivnog obrasca na Internet stranicama, elektroničkom poštom ili poštom na adresu sjedišta ili operativnog ureda.

Po zaprimanju Zahtjeva za izdavanje Pisma potpore sastaje se tročlana **Evalucijska komisija** u čijem sastavu su voditelj LAG-a, predsjednik i tajnik LAG-a (tj. ured LAG-a), i vrši evaluaciju usklađenosti s LRS najkasnije u roku od 15 dana od zaprimanja Zahtjeva. Evalucijska komisija

razmatra projektну ideju prema utvrđenim kriterijima te podnosi Upravnom odboru LAG-a **Preporuku o izdavanju ili odbijanju izdavanja Pisma potpore s obrazloženjem.**

Upravni odbor odabire projektne prijedloge koji će biti podržani sufinanciranjem ili operativnom potporom od strane LAG-a i donosi konačnu odluku o zaprimljenoj Preporuci, te izdaje Pismo potpore ili odbijanje podnositelju Zahtjeva u roku od 30 dana nakon zaprimanja Preporuke Evaluacijske komisije, tj. ureda LAG-a. Pismo potpore ili odbijanje dostavljaju se podnositelju poštom preporučenom pošiljkom u 2 originalna istovjetna primjerka ovjerena od strane predsjednika LAG-a.

U cilju sprečavanja **sukoba interesa** definirane su sljedeće točke:

1. Evaluators ne može biti i podnositelj zahtjeva za izdavanje Pisma potpore, što mora biti razvidno u Preporuci Evaluacijske komisije.
2. U slučaju da se razmatra Zahtjev nekog člana Upravnog odbora, tražit će se njihovo izuzeće od raspravljanja i glasovanja.
3. Članovi Upravnog odbora LAG-a, koji razmatraju Zahtjeve te izdavanje Potvrde, ne smiju imati osobni interes u vezi predmetnog Zahtjeva. Pod osobnim interesom se podrazumijeva da osoba svojim djelovanjem pogoduje sebi ili povezanim osobama, društvenim skupinama i organizacijama. Članovi Upravnog odbora LAG-a, koji razmatraju Zahtjeve, neće primiti darove podnositelja zahtjeva. Pod darom se smatra novac, stvari bez obzira na njihovu vrijednost, prava i usluge dane bez naknade koje članove Upravnog odbora LAG-a dovode ili mogu dovesti u odnos zavisnosti ili kod njega stvaraju obvezu prema darovatelju odnosno podnositelju Zahtjeva.

Tablica 12: Kriteriji za odabir projekata LAG-a

Kriterij	Maks. broj bodova
1. Projektna ideja je usklađena sa strateškim ciljevima i prioritetima Lokalne razvojne strategije <ul style="list-style-type: none"> • DA – 1 bod • NE – 0 bodova (ideja se odmah odbacuje) 	1
2. Projektna ideja promovira i uvodi nove tehnologije, metodologije, znanja, vještine ili kreira inovativne usluge ili proizvode <ul style="list-style-type: none"> • DA – 1 bod • NE – 0 bodova 	1
3. Projektna ideja se zasniva na uključivanju, promociji i revitalizaciji tradicionalne baštine, zanata ili lokalne kulture <ul style="list-style-type: none"> • DA – 1 bod • NE – 0 bodova 	1
4. Projektna ideja ima zatvorenu financijsku konstrukciju u visini (postotku) propisanoj natječajem na kojeg se ideja namjerava kandidirati <ul style="list-style-type: none"> • DA (100% visine predviđene po natječaju) – 3 boda • NE – 0 bodova (ideja se odmah odbacuje) 	3
5. Projektna ideja pridonosi ujednačenom razvoju cijelog područja LAG-a i primjenjiva je na cijelom području <ul style="list-style-type: none"> • DA – 1 bod • NE – 0 bodova 	1
6. U projektну ideju su uključene socijalno osjetljive skupine društva <ul style="list-style-type: none"> • DA – 1 bod • NE – 0 bodova 	1
7. Projekt je održiv i nakon iskorištavanja sredstava javnih potpora <ul style="list-style-type: none"> • DA – 1 bod • NE – 0 bodova 	1
8. Projektna ideja predviđa održivo korištenje resursa po principima održivog	1

razvoja <ul style="list-style-type: none"> • DA – 1 bod • NE – 0 bodova 	
9. Utjecaj na okoliš: <ul style="list-style-type: none"> • POZITIVAN – 3 boda • NEUTRALAN – 1 bod • NEGATIVAN – 0 bodova (projektna ideja se odbacuje) 	3
Ukupno bodova	13

Projektna ideja mora u ocjenjivanju Evaluacijske komisije dobiti najmanje 8 bodova kako bi se odobrilo izdavanje Pisma potpore.

6. Usklađenost s nadređenim strateškim dokumentima

Svi strateški dokumenti određene razine trebaju biti usklađeni s istima više razine. LRS kao plansko-razvojni dokument koji se provodi za područje LAG-a treba biti usklađen s istima na regionalnoj i državnoj razini. Tako su strateški ciljevi LAG-a usklađeni sa Strategijom ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2008.-2013., IPARD programom i Razvojnou strategijom Primorsko-goranske županije 2011.-2013. Zadaća je stoga LRS-a povezati lokalne razvojne potrebe s nacionalnim razvojnim prioritetima i IPARD programom kao i s dostupnim lokalnim, regionalnim, državnim i drugim financijskim sredstvima i propisima koji reguliraju njihovo korištenje. Utemeljenost strateških ciljeva LAG-a na strateške ciljeve navedenih dokumenata prikazuje sljedeći pregled dok je usklađenost LRS-a s IPARD programom navedena u točki 4.3.).

Tablica 13: Usklađenost LRS sa ciljevima i prioritetima strateških dokumenata više razine

Strateški ciljevi LRS		Ciljevi Strategije ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2008-2013	Ciljevi Razvojne strategije Primorsko goranske županije 2011-2013
1.	Razvoj identiteta LAG-a, suradnje i međusektorskog partnerskog povezivanja	SC 1 Poboljšanje učinkovitosti institucijskog okruženja	SC 1 Razvoj dinamičkog gospodarskog okruženja
2.	Jačanje konkurentnosti gospodarskih subjekata ruralnog područja primjenom inovacija i mehanizama održivog razvoja	SC 1 Poboljšanje konkurentnosti poljoprivrednog i šumarskog sektora SC 3 Poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima i proširenje programa ruralnog gospodarstva	SC 1 Razvoj dinamičkog gospodarskog okruženja SC 2 Uravnotežen regionalni razvoj
3.	Razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede te jačanje područja LAG-a kao turističke destinacije	SC 3 Poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima i proširenje programa ruralnog gospodarstva	SC 1 Razvoj dinamičkog gospodarskog okruženja
4.	Razvoj ljudskih potencijala, povećanje sposobnosti stanovnika za partnerski rad i podizanje društvene svijesti o ruralnom području	SC 3 Poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima i proširenje programa ruralnog gospodarstva	SC 1 Razvoj dinamičkog gospodarskog okruženja SC 3 Razvoj ljudskih potencijala
5.	Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje okoliša i tradicionalnih krajobraznih elemenata	SC 2 Očuvanje, zaštita i održiva uporaba okoliša, krajolika, prirodnog i kulturnog naslijeđa	SC 4 Zaštita prirode i okoliša

		SC 3 Poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima i proširenje programa ruralnog gospodarstva	
6.	Poboljšanje kvalitete života svih skupina stanovnika područja LAG-a uz naglasak na ravnomjerni razvoj	SC 3 Poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima i proširenje programa ruralnog gospodarstva	SC 2 Uravnotežen regionalni razvoj SC 4 Zaštita prirode i okoliša

7. Karta LAG-a u mjerilu 1:100 000

8. Dodaci

8.1. Indikativan financijski plan provedbe LRS u 2013. i 2014. godini –Mjera 202

Financijski plan je izrađen na temelju iskustvenih veličina, odnosno radi se o opcionalnim očekivanim troškovima uzimajući pri tome u obzir namjensku raspodjelu sredstava.

Financijski plan je izrađen na temelju dostupnih podataka o osiguranim ili dogovorenim prihodima, dok su rashodi rasčlanjeni na temelju zaprimljenih faktura (u brutto iznosu), ponuda i predračuna, a dio je procijenjen usporednom metodom s financijskim planovima sličnih udruga, te će detalji biti poznati sukladno objektivnim mogućnostima za provedbu aktivnosti iz Programa rada za 2013. godinu sukladnih Lokalnoj razvojnoj strategiji LAG-a.

Aktivnosti LAG-a, te trošenje sredstava biti će svedeno u okvire zadane ostvarenim prihodima, te su rashodi planirani u istoj visini. Rashodi će se detaljnije razraditi nakon što upravljačka struktura donese odluke o izradi i provedbi projekata i programskih aktivnosti, a temeljem dostupnih javnih sredstava i sredstava LAG-a u cilju provedbe i nadzora nad provedbom Lokalne razvojne strategije LAG-a za razdoblje od 2013.-2015. godine

Tablica 14: Planirani prihodi

Planirani prihodi		
1.	Članarine članova	9.000,00 kn
2.	Dotacije JLS	80.000,00 kn
3.	Centar za brdsko-planinsku poljoprivredu	25.000,00 kn
4.	Pripis pozitivne kamate	100,00 kn
UKUPNO		114.100,00 kn

Objašnjenje tablice 1.

1. Članarine obračunate temeljem prijedloga Upravnog odbora da iste iznose 100,00 kn godišnje za 1. skupinu članova (fizičke osobe, udruge, škole) i 200,00 kn godišnje za 2. skupinu (gospodarski subjekti), a prema popisu članova upisanih u Registar članova LAG-a, prema kojem ukupno 24 člana spadaju u prvu skupinu, a 33 člana u 2. skupinu. Financijski plan će se ažurirati po zaprimanju novih članova.
2. U ovoj stavci navedena su do sada ostvarena ili dogovorena financiranja iz proračuna lokalnih jedinica samouprave Općina Matulji, Općina Viškovo, Općina Klana i Grad Kastav.

3. Sredstva osigurana iz proračuna Primorsko-goranske županije, a koje se dodjeljuju putem Centra za brdsko-planinsku poljoprivredu temeljem Ugovora o suradnji na programu „Provedba i priprema EU projekata“
4. Procjena prema dosadašnjim podacima

Tablica 15: Planirani rashodi

Planirani fiksni rashodi		
1.	Troškovi mobilnog telefona	570,00 kn
2.	Ugovorene knjigovodstvene usluge	2.250,00 kn
3.	Uredski materijla, takse i poštanski troškovi	2.100,00 kn
4.	Ugovorna obveza; Zagrebačka banka	222,06 kn
5.	Članarina; Hrvatska mreža za ruralni razvoj	1.000,00 kn
6.	Osnivački troškovi i pečati	795,00 kn
7.	Zakup servera i kupnja domene	938,00 kn
	UKUPNO	7.875,06 kn
Planirani varijabilni rashodi		
1.	Troškovi postavljanja 2 info ploče	1.350,00 kn
2.	Troškovi organiziranja i promidžbe 3 ciklusa predavanja	3.000,00 kn
3.	Troškovi usluživanja hranom i pićem za prezentiranje LRS u 7 JLS	3.500,00 kn
4.	Usluge tiska promotivnih materijala, posjetnica, mapa	4.500,00 kn
5.	Službena putovanja	5.460,00 kn
6.	Studijska putovanja, edukacije članova i stručnih timova, radionice	11.000,00 kn
7.	Izrada lokalne razvojne strategije	25.000,00 kn
8.	Usluge savjetovanja za izradu projekata	5.000,00 kn
9.	Troškovi javnog prezentiranja LRS s prezentacijom ugostitelja	6.000,00 kn
10.	Manifestacije (sudjelovanje, najam štandova, organizacija)	4.000,00 kn
11.	Oglašavanje, izrada i održavanje internet stranice	6.612,94 kn
12.	Programske aktivnosti LAG-a (troškovi ishodovanja dokumentacije, izrade studija, izrada i provedba projekata iz LRS, naknade troškova volonterima)	18.000,00 kn
13.	Informatička oprema (laptop, printer, periferija)	9.398,00 kn
14.	Ostali nepredviđeni troškovi	3.404,00 kn
	UKUPNO	106.224,94 kn
	Ukupno planirani fiksni rashodi	7.875,06 kn
	Ukupno planirani varijabilni rashodi	106.224,94 kn
	SVEUKUPNO RASHODI	114.100,00 kn

Prilikom trošenja sredstava definiranih financijskim planom, LAG „Terra Liburna“ će primjenjivati odredbe Zakona o fiskalnoj odgovornosti („Narodne novine“ broj 139/10.). Sredstva će se trošiti namjenski i svrhovito. U nastavku je prikazan Financijski plan za provedbu aktivnosti u 2014. godini. Financijski plan je usklađen s listom prihvatljivih izdataka u sklopu mjere 202 IPARD. Pri razradi pojedinih stavaka su poštovani zadani iznosi limiti po pojedinim stavkama. Pored potpore u sklopu mjere 202 IPARD, predviđeno je financiranje od strane javne samouprave te iz ostalih izvora financiranja. Očekuje se da će Jedinice lokalne samouprave predvidjeti sredstva u proračunu za 2014. godinu u iznosu od 120.000,00 kn (temeljem prijedloga Upravnog odbora LAG-a da JLS do 10.000 stanovnika osiguravaju 10.000,00 kn u proračunima, a one s više od 10.000 stanovnika osiguravaju po 20.000,00 kn), dok će Primorsko-goranska županija osigurati sredstva u visini 130.000 kuna, što čini sveukupno 250.000 kuna.

Tablica 16: Financijski plan za provedbu aktivnosti u razdoblju u 2014. godini

Aktivnost	Izdatak	Izvori financiranja			Ukupno
		Mjera 202 IPARD	Jedinice lokalne samouprave i PGŽ	Ostalo članairne, sredstva iz zaklada i dr.	
Izrada studija za područje LAG-a (izrada studija – socio-ekonomske, regionalne, marketinške i druge)	Usluge stručnjaka (ukupno)	70.000,00	40.000,00	10.000,00	120.000,00
	Prijevod izrađenog dokumenta i simultano prevođenje	13.000,00	-	2.000,00	15.000,00
Usavršavanje i obrazovanje zaposlenika, volontera i članova LAG-a (LEADER pristup, izrada poslovnog plana, priprema projektne dokumentacije, računovodstvo i drugo, osim tečajeva stranog jezika)	Usluge stručnjaka (ukupno)	15.000,00	10.000,00	-	25.000,00
	Najam prostora i opreme za trening i obrazovanje	6.000,00	2.000,00	1.000,00	9.000,00
	Usluga korištenja opreme za simultano prevođenje i tehničko osoblje	3.000,00	-	-	3.000,00
	Usluga korištenja opskrbe pripremljenom hranom i pićem sudionika	7.000,00	2.000,00	2.000,00	11.000,00
	Naknade, kotizacije i pretplate za časopise i magazine	2.000,00	-	-	2.000,00
	Prijevod dokumenta (brošure i sl.)	2.000,00	-	5.000,00	7.000,00
Animacija, izrada promidžbenih materijala i organizacija promidžbenih događaja za članove i stanovnike LAG-a (seminari, radionice, sastanci, i drugo)	Usluge stručnjaka (ukupno)	5.000,00	10.000,00	3.000,00	18.000,00
	Najam prostora i opreme za animaciju i promidžbene događaje	15.000,00	2.000,00	-	17.000,00
	Usluga korištenja opreme za simultano prevođenje i tehničko osoblje	-	-	2.000,00	2.000,00
	Usluga korištenja opskrbe pripremljenom hranom i pićem sudionika	15.000,00	-	-	15.000,00
	Izrada, umnažanje i podjela promotivnih materijala	2.000,00	-	3.000,00	5.000,00
	Usluge oglašavanja putem TV/radio/novine/web	6.000,00	11.000,00	3.000,00	20.000,00

Aktivnost	Izdatak	Izvori financiranja			Ukupno
		Mjera 202 IPARD	Jedinice lokalne samouprave i PGŽ	Ostalo članairne, sredstva iz zaklada i dr.	
Sudjelovanje zaposlenika, volontera te članova LAG-a na seminarima, radionicama, sastancima i studijskim putovanjima (uključujući događaje u organizaciji nacionalne mreže za ruralni razvoj i Europske mreže za ruralni razvoj)	Korištenje službenog ili privatnog vozila u službene svrhe	8.000,00	8.000,00	-	16.000,00
	Korištenje javnog prijevoza – autobus, vlak, brod	-	2.000,00	-	2.000,00
	Korištenje zrakoplova – ekonomska klasa	10.000,00	5.000,00	-	15.000,00
	Korištenje lokalnog javnog prijevoza na mjestu događaja	1.000,00	-	-	1.000,00
	Dnevnice	10.000,00	-	-	10.000,00
	Smještaj	5.000,00	5.000,00	2.000,00	12.000,00
	Naknade i kotizacije	5.000,00	-	-	5.000,00
UKUPNO 1. Podmjera		200.000,00	97.000,00	33.000,00	330.000,00
Plaće za voditelja LAG-a i/ili drugo osoblje	Plaće zaposlenika LAG-a (menadžer i/ili drugo osoblje)	150.000,00	99.477,36	-	249.477,36
Najam ureda i režijski izdaci	Najam ureda (sjedište LAG-a)	3.000,00	5.000,00	400,00	8.400,00
	Telefon i Internet	12.500,00	-	-	12.500,00
	Režijski izdaci ureda: struja, voda, odvoz otpada, grijanje, plin, TV i radio preplata, pričuva, ostali režijski izdaci	-	1.000,00	3.500,00	4.500,00
Uredski materijal	Potrošni uredski materijal (papir, spajalice, olovke, koš za otpatke i slično)	1.000,00	2.000,00	500,00	3.500,00
Nabava opreme	Uredska oprema (uključujući montažu): ormar, stol, stolica, ladičar, vješalica za garderobu, telefonski aparat, fotokopirni stroj, faks uređaj, fotoaparat	20.000,00	-	-	20.000,00

Aktivnost	Izdatak	Izvori financiranja			Ukupno
		Mjera 202 IPARD	Jedinice lokalne samouprave i PGŽ	Ostalo članarine, sredstva iz zaklada i dr.	
	Računalna oprema (uključujući montažu): stolno računalo, dijelovi stolnog računala, prijenosno računalo, pisač, skener, projektor	25.000,00	-	-	25.000,00
Usluge	Usluge računalnog stručnjaka	30.000,00	25.000,00	5.500,00	60.500,00
	Usluge knjigovodstvenog stručnjaka	5.500,00	-	-	5.500,00
	Usluge pravnog stručnjaka	3.000,00	-	-	3.000,00
UKUPNO 2. Podmjera		250.000,00	132.477,36	9.900,00	392.377,36
UKUPNO Druge programske aktivnosti koje se ne mogu financirati iz podmjere 1. i 2., nepredviđeni troškovi, naknade troškova volonterima i dr.)		-	20.522,64	2.100,00	22.622,64
SVEUKUPNO		450.000,00	250.000,00	45.000,00	745.000,00

Poštujući Prilog II. Pravilnika o provedbi Mjere 202 „Priprema i provedba lokalnih strategija ruralnog razvoja“ unutar IPARD programa, izrađen je financijski plan za provedbu aktivnosti za 2014. godinu za LAG-a „Terra liburna“. Financijski plan za provedbu aktivnosti u 2014. temelji se na tri izvora financiranja: potpore u sklopu Mjere 202 IPARD, sredstava dobivenih od javne samouprave te ostalih izvora financiranja (članarine, sredstva iz zaklada i dr.) Ukupan planirani iznos potpore u sklopu mjere 202 IPARD iznosi 450.000 kn, s tim da planirani iznos za 1. podmjeru je 200.000 kn, a za 2. podmjeru 250.000 kn. Iznos sredstava koje će LAG dobiti tijekom 2014. godine od jedinica lokalne samouprave i Primorsko-goranske županije iznosi 250.000 kn. Iz ostalih izvora financiranja planira se ostvariti iznos od 45.000 kn prihoda.

8.2. Popis JLS i naselja LAG-a u TUG područjima

Popis katastarskih općina koje su razvrstane u 1. kategoriju TUG područja

Katastarska općina				
Redni broj	Matični broj	Naziv	Površina	Županija
12	319821	Brce	-	Primorsko-goranska
13	319830	Bregi	3,05 km ²	Primorsko-goranska
43	324507	Draga	-	Primorsko-goranska
98	324582	Klana	56,17 km ²	Primorsko-goranska
123	324663	Lisac	8,03 km ²	Primorsko-goranska
131	319961	Matulji	2,98 km ²	Primorsko-goranska
137	319988	Mošćenička Draga	41,72 km ²	Primorsko-goranska
141	319996	Mune	17,75 km ²	Primorsko-goranska

147	320005	Opatija	3,73 km ²	Primorsko-goranska
157	320048	Pobri	0,92 km ²	Primorsko-goranska
184	320099	Rukavac Donji	12,5 km ²	Primorsko-goranska
185	320102	Rukavac Gornji		Primorsko-goranska
230	320170	Volosko	-	Primorsko-goranska
246	320188	Zvoneća	16,73 km ²	Primorsko-goranska
247	320196	Žejane	22,81 km ²	Primorsko-goranska
554	319902	Kraj	1 km ²	Primorsko-goranska
558	319945	Lovran	1,61 km ²	Primorsko-goranska
562	319970	Mošćenice	2,57 km ²	Primorsko-goranska
573	320056	Poljane	21,05 km ²	Primorsko-goranska
595	320161	Veprinac	23,71 km ²	Primorsko-goranska

8.3. Popis Zaštićene kulturno-povijesne baštine iz Registra kulturnih dobara Ministarstva kulture

Kulturno dobro	LAG: naselje i adresa	Katastarska općina	Broj registra
NEPOKRETNA DOBRA			
Kuća Srok	Viškovo, Viškovo 234	Viškovo	Z-5032
Kuća Širola-Kovačić	Viškovo, Viškovo 233	Viškovo	Z-153
Ruralna cjelina	Mala Učka	Mošćenička Draga; Vranja	Z-5090
Vila Kesselstadt	Opatija, V. Nazora 6	Opatija	Z-3699
Crkva sv. Jakova	Opatija	Opatija	Z-788
Casino di Lettura	Opatija	Opatija	Z-839
Urbanistička cjelina grada Opatije	Opatija	Oprič, Poljane, Apriano, Vasanska, Opatija, Volosko	Z-2690
Arheološka zona Molinarska Draga- Podmaj	Mala Učka	Mošćenička Draga	Z-2729
Povijesna urbana cjelina naselja Volosko	Volosko, Opatija	Volosko	Z-2696
Povijesna urbana cjelina naselja Veprinac	Veprinac, Opatija	Veprinac	Z-2693
Vila Münz	Ičići, Opatija	Veprinac	Z-12
Villa Rozalija	Opatija, Ive Kaline 9	Volosko	Z-110
Zdenac s prilaznim stubama i okolnim terasastim vrtovima	Rukavac, Matulji	Gornji Rukavac	Z-835
Crkva sv. Mihovila	Pasjak, Matulji	Pasjak	Z-2721
Crkva Bezgrešnog začeca B D M	Veli Brgud, Matulji	Brgud	Z-1993
Crkva sv. Nikole	Veli Brgud, Matulji	Brgud	Z-1998
Crkva sv. Antuna Pustinjaka	Kastav	Kastav	Z-2205
Crkva sv. Lucije	Kastav	Kastav	Z-2207
Crkva sv. Trojstva	Kastav	Kastav	Z-2206

(Sveta Trojica)			
Crekvina – nedovršena građevina Crkve Unesenja B DM	Kastav	Kastav	Z-1991
Crkva sv. Fabijana i Sebastijana	Kastav	Kastav	Z-1992
Crkva sv. Mihovila	Kastav	Matulji	Z-112
Povijesna urbana cjelina Kastva	Kastav	Kastav	Z-2687
Crkva sv. Roka	Klana	Klana	Z-1854
Crkva sv. Nikole	Studena, Klana	Studena	Z-1885
Crkva sv. Vincenca	Škalnica, Klana	Škalnica	Z-1848
Crkva Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije	Breza, Klana	Breza	Z-1766
Crkva sv. Mihovila na groblju	Klana	Klana	Z-1769
Župna crkva sv. Jerolima	Klana	Klana	Z-1770
Crkva sv. Jurja	Lisac, Klana	Lisac	Z-1773
Kapela sv. Trojstva u Lovranu	Lovran	Lovran	Z-111
Crkva sv. Jurja	Lovran	Lovran	Z-343
Povijesna cjelina naselja Lovran	Lovran	Oprić i Lovran	Z-2695
Arheološka zona kanjona Lovranske Drage i Medvejice	Lovranska Draga	Tuliševica	Z-2728
Toš - mlin za masline	Mošćenice 60, Mošćenice	Mošćenice	Z-154
Arheološka zona kanjona Draga i Peruna	Mošćenička Draga	Mošćenička Draga	Z-2733
Povijesna urbana cjelina naselja Mošćenice	Mošćenice	Mošćenice	Z-2694
Urbanistička cjelina naselja Brseč	Brseč	Brseč	Z-2692
Toš – mlin za masline	Brseč	Brseč	Z-794
POKRETNIA DOBRA			
Muzejska građa – Zbirka hotelskog inventara i opreme, Zbirka memorabilija i Zbirka suvenira	OPATIJA, Hrvatski muzej turizma		Z-5053
Blok upravljanja skretnicama i signalima na kolodvoru	Jurdani, Matulji		Z-4275
Pokretna elektro-vučna podstanica	Matulji		Z-3712
Četnaest slika u	Mošćenička Draga,		Z-2966

vlasništvu Grada Zagreba	Šetalište 25. travnja 21		
Kameno krunište cisterne	Šapjane, Šapjane 1		Z-2669
NEMATERIJALNA BAŠTINA			
Zvončari – godišnji pokladni ophod na područja Kastavštine	Kastavština		Z-3319

8.4. Popis naselja sa područja LAG-a koja su razvrstana u turističke razrede

Grad/Općina	Naselje	Turistički razred
Kastav		D
	Kastav	B
Opatija		D
	Dobreć	C
	Ičići	A
	Ika	B
	Opatija	A
	Pobri	C
	Vela Učka	C
	Veprinac	C
Klana		D
	Klana	C
Lovran		D
	Lovran	A
	Medveja	A
Matulji		D
	Bregi	C
	Jurdani	C
	Jušići	B
	Matulji	A
	Rupa	B
Mošćenička Draga		D
	Brseč	C
	Mošćenice	C
	Mošćenička Draga	A
Viškovo		D
	Marčelji	C
	Marinići	C
	Viškovo	C

8.4. Iznijeta problematika i moguća rješenja i aktivnosti za njihovu realizaciju za područje LAG-a Terra Liburna rezultat je provedenih diskusija sa dionicima koji su sudjelovali u izradi LRS-a

Područje	Problem	Moguća rješenja/aktivnosti
PROSTOR	<p>Ograničene pogodne poljoprivredne lokacije (rascjepkanost poljoprivrednih površina).</p> <p>Problem imovinsko-pravnih odnosa (poljoprivredne površine).</p> <p>Ograničena mogućnost proširenja građevinskog zemljišta (stambena izgradnja i radne zone)</p> <p>Visoka gustoća naseljenosti Mala gustoća naseljenosti na području Klane</p> <p>Betonizacija obale</p>	<p>Okрупnjavanje zemljišta.</p> <p>Obveza uređenja poljoprivrednih površina.</p> <p>Izmjena prostorno-planskih dokumenata.</p> <p>Razvoj, revitalizacija i obnova centara naselja.</p> <p>Komunalno opremanje nove stambene zone.</p> <p>Ograničavanje izgradnje na obalnom području.</p>
STANOVNIŠTVO	<p>Distribucija radnog vremena i neravnoteža poslovnog i privatnog života (posebice kod žena)</p> <p>Loša demografska struktura.</p>	<p>Poticanje na razvoj mjera i aktivnosti u cilju stvaranja obiteljski orijentirane organizacije radnog vremena.</p> <p>Poticaji za mlade obitelji.</p> <p>Poticanje i razvoj malog i srednjeg poduzetništva.</p>
OKOLIŠ - VODA -OTPAD	<p>Problem otpadnih voda koje se deponiraju u septičkim jamama što ima negativan utjecaj na izvorišta pitke vode.</p> <p>Ne postoji sustav navodnjavanja-poljoprivrednici suočeni sa sušom.</p> <p>Nedostatak neselektivnog prikupljanja otpada.</p> <p>Problem divljih deponija na području Viškova, Matulja i Klane.</p> <p>Problem odlaganja građevinskog otpada</p>	<p>Poticanje na održavanje zona sanitarne zaštite i područja izvorišta pitke vode.</p> <p>Izgradnja kanalizacijskog sustava udaljenih područja.</p> <p>Izgradnja pročistača u Klani</p> <p>Izgradnja sustava navodnjavanja (kolektori, vodospreme).</p> <p>Uvođenje sustava kompostiranja bio otpada na poljoprivrednim površinama, gospodarstvima, stambenim objektima itd.).</p> <p>Sanirati krupni otpad u naseljima Kastva i Klane.</p> <p>Organizirano prikupljanje otpada na poziv.</p> <p>Uspostava točaka s postavljenim posudama za krupni otpad.</p> <p>Izgradnja centra za prikupljanje krupnog otpada i recikliranje uz zapošljavanje skupina koje se teže zapošljavaju.</p> <p>Zatvaranje šumskih putova (Hrvatske šume)</p> <p>Izgradnja deponija građevinskog otpada</p>

GOSPODARSTVO	<p>Nedovoljno povoljno poslovno okruženje</p> <p>Visoke cijene zemljišta za ulazak u radnu zonu Kastav, Matulji i Klana. Opremanje infrastrukturom Radnih zona u Klani i drugim slobodnim zemljištem unutar postojećih</p> <p>Nezaposlenost mladih ljudi. Nedostatak podataka o specifičnim problemima s kojima se susreću mladi na području LAG-a</p>	<p>Izgradnja poduzetničkog inkubatora unutar radne zone Marišćina</p> <p>Razvoj i komunalno opremanje radnih zona (Miklavija, RZ-2, RZ-1, RU-12 Mučići, RZ-24 Permani, UPU-9 Jušići, RZ Žegoti, RZ Klana, RZ Pod klanac, RZ Kunfin, RZ Škalnica, Marinići). Manje naknade za one koji ulaze u radnu zonu, a koriste napredne proizvodne procese, visoku tehnologiju itd.</p> <p>Poticanje na razvoj poduzetništva žena i mladih.</p> <p>Edukacija za poduzetništvo</p> <p>Otvaranje novih radnih mjesta za povećanje stope zaposlenosti stanovništva.</p> <p>Poticanje na razvoj poduzetništva žena i mladih.</p> <p>Razvoj financijskih proizvoda za žene i mlade.</p> <p>Istraživanje o potrebama mladih u području zapošljavanja na području LAG-a.</p> <p>Edukacija mladih o poduzetništvu i samozapošljavanju.</p> <p>Razvoj socijalnog poduzetništva.</p>
POLJOPRIVREDA	<p>Neinformirano stanovništvo o programima i mjerama za razvoj poljoprivrednih aktivnosti.</p> <p>Nedostatak prodajnih kanala proizvoda i usluga koji proizlaze iz ruralnog i agroturizma.</p> <p>Prodaja samo sezonskih poljoprivrednih proizvoda.</p> <p>Visoki troškovi nadzora ekološke proizvodnje i označavanja eko proizvoda.</p>	<p>Poticanje na razvoj mjera zapošljavanja mladih u ruralnom turizmu i agroturizmu.</p> <p>Održavanje radionica i predavanja o različitim poduzetničkim temama s naglaskom na ruralni razvoj.</p> <p>Iskorištenje zelenih površina za revitalizaciju poljoprivrednih aktivnosti.</p> <p>Očuvanje i promocija autohtonih sorti (jarbola, brgujski kapuz, belica)</p> <p>Stvaranje dodane vrijednosti proizvoda proizvodnjom prerađevina.</p> <p>Direktna prodaja proizvoda.</p> <p>Prodaja proizvoda koristeći e-poslovanje i e-trgovinu.</p> <p>Poticanje razvoja ekološke proizvodnje i uzgoja.</p> <p>Sufinanciranje uvođenja deklaracije ekološkog proizvoda.</p> <p>Razvoj financijskih proizvoda za poticanje ekološke poljoprivrede s naglaskom na žene i mlade.</p>
INFRASTRUKTURA - PROMET	<p>Malo željezničkih veza s većim okolnim centrima</p> <p>Slaba cestovna povezanost na području LAG-a, naročito udaljena mjesta na području Kastva, Klane i Matulja</p> <p>Nedostatak vertikalne povezanosti javnog prijevoza u povezanosti mjesta</p>	<p>Uvođenje boljih željezničkih linija.</p> <p>Spoj ceste Rešetari, Srdoči</p> <p>Razvoj raznih oblika i modela prijevoza unutar područja LAG-a i povezivanje sa slovenskim mjestima.</p>

	na području LAG-a	
INFRASTRUKTURA - KOMUNALNA	Nemogućnost priključenja na plinski distribucijski sustav u zabačenijim naseljima. Neizgrađenost kanalizacijske mreže u određenim naseljima - obveza Neadekvatne cijevi-vodoopskrba, širina cesta, sustav oborinske odvodnje na području Viškova. Loše stanje nerazvrstanih cesta	Povećanje broja korisnika plina. Izgradnja kanalizacijske mreže. Rekonstrukcija nerazvrstanih cesta
TELEKOMUNIKACIJE	Nedostupnost širokopojasnog Interneta visokih brzina naročito na dijelu područja Viškova, Klane i Matulja.	Postavljanje optičkog kabela po cijelom području JLS ili alternativnih načina pružanja usluga brzog Interneta
-SPORT, REKREACIJA, ZABAVA, IGRALIŠTA	Nepostojanje adekvatnih igrališta za djecu. Nedostatak prostora za mlade (klub, centar). Uređenje sportske infrastrukture.	Izgradnja multifunkcionalne dvorane. Poticanje aktivnosti ulaganja u sport i rekreaciju. Inicirati projekte za zabavu, odmor i sport. Igralište za djecu u mjesnom području Brnčići, Klani i Studeni Boćalište u Turkima, Klani (nadkrivenog). Omladinsko igralište u Rešetarima Uređenje sportskih rekreacijskih zona, izgradnja sportskog parka Sroki, adrenalinski avanturističkog parka Uređenje parkovnih površina sa sportskim i kulturnim sadržajima Rekreacija za omladinu Sufinanciranje potpornih ustanova i udruga
- KULTURNA	Očuvanje kulturne baštine. Nedovoljno održavanje postojeće kulturne infrastrukture. Razvoj infrastrukture ne prati kulturni razvoj. Prijetnje privatizacije kulturnih dobara. Nedovoljno razvijena komunikacija među dionicima koji su povezani s kulturnim djelovanjem. Neadekvatni prostor za rad i djelovanje knjižnice u Matuljima i Kastvu Manjak svijesti o kulturnim dobrima i kulturi proizvodnje. Izumiranje tradicije i starih običaja zbog iseljavanja stanovništva i suvremenog načina života.	Zaštita i uređenje postojećeg objekata, izgradnja novih objekata vezanih uz kulturnu baštinu. Razvoj baštinskog turizma Očuvanje i obnova industrijske baštine (Štacion- željeznička stanica Opatija-Matulji) Poticanje ulaganja u kulturu Izgradnja nove knjižnice Matulji, Kastav. Poticanje programa i edukacija o kulturnim i prirodnim resursima Novi programi i aktivnosti u društvenim domovima. Očuvanje i obnova jedinstvene autohtone arhitekture kao što su Zvonejske njive-prezidi, Kastavska kuća itd. (etnološka baština).

	<p>Manjak svijesti o kulturnim dobrima i kulturi proizvodnje.</p> <p>Manjak institucionalnih modela koji bi koordinirali zajedničke kulturne sadržaje</p>	<p>Održavanje postojeće kulturne suradnje, osmišljavanje program te sinergijska promocija zajedničke kulturne infrastrukture.</p> <p>Veće uključanje svih društvenih dionika u funkcioniranje kulture</p> <p>Obnoviti, rekonstruirati, revalorizirati javnu infrastrukturu za razvoj kulture i turizma (kuće tradicijske arhitekture, objekti kulturne baštine, kuće tradicijskih zanata, spomenici industrijske baštine).</p> <p>Izrada kulturnog i turističkog marketing plana cijele LAG destinacije/Razviti sustav održivog planiranja i upravljanja kulturnim i povijesnim resursima/Valorizirati kulturnu, povijesnu i tradicijsku baštinu u održivom smislu/Poboljšati konkurentnost kulturnih kapaciteta/Diseminacija informacija o trenutnim kulturnim sadržajima</p> <p>Osnivanje Ustanove u kulturi, Doma kulture</p> <p>Intezivnija suradnja između javnog i civilnog sektora</p> <p>Prožimanje kulturne i turističke suradnje</p>
ENERGETIKA	<p>Nedovoljna primjena obnovljivih izvora energije (biomase, sunca, vjetra)</p> <p>Nedostatak financijskih sredstava za primjenu obnovljivih izvora energije.</p> <p>Nedovoljno eko programa</p> <p>Nedovoljna informiranost i znanje građana o efikasnoj potrošnji energije, mogućnostima ušteta, koristima i mogućnosti primjene energetske efikasne tehnologije, materijala i usluga.</p>	<p>Poticanje primjene obnovljivih izvora energije (biomasa, sunca, vjetra)</p> <p>Programi sufinanciranja / subvencioniranja uvođenja sustava OIE u kućanstvima i poslovnom sektoru</p> <p>Olakšice za korištenje OIE u kućanstvima i poslovnom sektoru (smanjenje komunalne naknade i sl).</p> <p>Razvoj Ekoregije Terra Liburna</p> <p>Informiranje i edukacija građana o mogućim mjerama poboljšanja energetske efikasnosti u domaćinstvima te primjeni OIE (informativno-edukativne kampanje, edukativne brošure)</p> <p>Uvođenje edukativnih programa o EE u škole i vrtiće</p> <p>Osnivanje EE Info ureda i Info telefona</p> <p>Demonstracijski projekt - primjer dobre prakse pasivne kuće na području LAG-a</p> <p>Edukacija i jačanje kapaciteta lokalne samouprave za provedbu politika i mjera energetske učinkovitosti</p> <p>Sustavno gospodarenje energijom u zgradama u javnom vlasništvu</p> <p>Energetska obnova i primjena OIE u zgradama u javnom vlasništvu</p>

	<p>Loša energetska učinkovitost javnog sektora</p> <p>Nepostojanje alternativnih načina lokalnog prijevoza</p> <p>Nedostatak podobne lokacije za razvoj obnovljivih izvora energije.</p> <p>Nemogućnost šire primjene OIE energije (izgradnje foto-naponskih elektrana) zbog ograničavajućih Odredbi Prostornih planova na području LAG-a.</p>	<p>Poticanje alternativnih načina lokalnog prijevoza (subvencioniranje nabavke elektro-skutera, elektro-bicikla za građane)</p> <p>Nabavka elektro-skutera za potrebe komunalnih redara</p> <p>Razvoj mreže biciklističkih i pješačkih staza na području LAG-a te promocija alternativnih, ekološki prihvatljivih oblika kretanja.</p> <p>Izgradnja solarne elektrane na Viševcu.</p> <p>Izmjena prostorno planske dokumentacije.</p> <p>Izgradnja energana u radnim zonama (Klana, ...)</p> <p>Izgradnja vjetroelektrane na Plišivici (Klana i Matulji).</p>
KULTURA	<p>Očuvanje kulturne baštine</p> <p>Manjak svijesti o kulturnim dobrima i kulturi proizvodnje.</p> <p>Izumiranje tradicije i starih običaja zbog iseljavanja stanovništva i suvremenog načina života. (npr. Pust)</p> <p>Nedostatan prostor za rad i djelovanje knjižnice (Matulji, Kastav).</p> <p>Promocija cjelokupne baštine područja LAG-a</p>	<p>Zaštita i uređenje postojećih objekata, izgradnja novih objekata vezanih uz kulturnu baštinu.</p> <p>Poticanje na aktivnosti prenošenja zaboravljenih zanata i vještina i običaja mladim generacijama.</p> <p>Očuvanje i obnova jedinstvene autohtone arhitekture „Zvonejske njive – prezidi“ (etnološka baština)</p> <p>Obnova kaštela Gradina u Klani.</p> <p>Izgradnja mini amfiteatra u kaštelu za kulturna događanja.</p> <p>Stalna obnova postava etnografske zbirke 'Rebičina kiša'</p> <p>Izgradnja nove knjižnice Matulji.</p> <p>Poticanje audiovizualnih djelatnosti</p>
PREDŠKOLSKI I ŠKOLSKI ODGOJ	<p>Nedovoljni kapaciteti u predškolskom i osnovnoškolskom odgoju.</p> <p>Nedovoljno korištenje novih tehnologija u obrazovnim institucijama</p>	<p>Izgradnja(rekonstrukcija) nove zgrade osnovne škole i vrtića</p> <p>Promicanje vrijednosti strukovnog obrazovanja.</p>
ZDRAVSTVO I SOCIJALNA SKRB	<p>Nedostatak prostora za brigu o bolesnima, nemoćnima i starijim osobama.</p> <p>Nedostatak prostora za starije članove zajednice.</p> <p>Društveni domovi nisu u funkciji stanovništva te su premalog kapaciteta.</p>	<p>Izgradnja doma ili centra za starije i nemoćne.</p> <p>Izgradnja doma za starije osobe u bivšoj vojarni u Klani</p> <p>Lociranje mogućih prostora</p> <p>Rekreacija za starije</p> <p>Programi i aktivnosti usmjereni na socijalno osjetljive skupine.</p> <p>Sufinanciranje potpornih ustanova i udruga.</p>
OSTALO	<p>Nedovoljan broj azila za napuštene životinje.</p>	<p>Izgradnja azila za napuštene životinje.</p>

<p>TURIZAM</p>	<p>Slab marketing (manjak turističkih informacija i promocije) Slaba konkurentnost (u odnosu na izravne konkurente)</p> <p>Slaba razvijenost turističkog proizvoda i mali broj atraktivnih turističkih proizvoda. Mali broj atraktivnih turističkih proizvoda</p> <p>Nedostatak kvalitetnih smještajnih i ugostiteljskih objekata Nedostatan smještaj u kontinentalnom dijelu LAG-a (Viškovo, Matulji, Klana)</p> <p>Needuciranost stanovnika o potencijalu turizma Nepovezanost kulturnih, turističkih, poljoprivrednih i ugostiteljskih proizvoda</p> <p>Nedovoljna segmentacija tržišta. Masovnost turizma (samo sunce i more)</p>	<p>Objedinjeni marketing na razini LAG-a. Upravljanje turističkom destinacijom na području LAG-a.</p> <p>Stvaranje autentične turističke ponude; eko-energo turizam Zdravstveni turizam - prilika da 'izvozimo' zdravlje i da strancima ponudimo jeftinije, ali kvalitetnije zdravstvene usluge; domovi za starije ujedno prilika za investitore Kreiranje zajedničkih turističkih proizvoda. Stručna pomoć u stvaranju 'priča'.</p> <p>Povećanje smještajnih kapaciteta izgradnjom apartmana i mini hotela na području LAG-a. Ulazak u EU otvara nova emitivna tržišta i prilika je za privlačenje stranih investitora. Poticaji privatnim iznajmljivačima.</p> <p>Podizanje svijesti o važnosti; komunikacijska strategija i promo-edukativne radionice organiziranje od strane LAG-a</p> <p>Korištenje resursa Opatije i bolja transportna povezanost s obližnjim mjestima Segmentacija turizma. Brendiranje. Jačanje turističke infrastrukture.</p>
----------------	---	---

